

پہ اسلامي

ودائیز پر مختی

لیکوال:

ڈاکٹر مهندس حشمت اللہ امر

مبشست / کتب / ۱۲۳

Ketabton.com

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

ليکي پوهه:

سرليک: په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

ليکوال: ډاکټر مهندس حشمت الله ، و امر ، ،

ابډپټور:

د پڅښتې ډيزان: ډاکټر مهندس حشمت الله ، و امر ، ،

خپرندوی:

چاپشمېر: ۱۰۰

چاپ نېټه: مياشت - لړم / کال - ۱۴۰۳

واټس اپ: +۹۳۷۹۹۳۷۶۹۹۸

برېښنالیک: atmar_hashmatullah@yahoo.com

د چاپ حقوق له ليکوال او خپرندوی سره خوندي دي، بي اخځ

بنووني تری د گټې اخیستنې اجازه نه شته.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لړليک

چوپړی

سرليک

- ۱ ..... پڅښتنی
- ۲ ..... بسم الله الرحمن الرحيم
- ۳ ..... ليکي پوهه:
- ۴ ..... لړليک
- ۹ ..... تران (پيل، شروع، بريد)
- ۱۱ ..... د يادښتونو له پاره:
- ۱۲ ..... لنډه کتنه
- ۱۳ ..... ودانيز پيل:
- ۳۶ ..... نهه گنډه جومات په افغانستان کې:
- ۴۱ ..... د جام منار په افغانستان کې:
- ۵۹ ..... د جوماتو د جوړولو او بناء فضيلت:
- ۸۵ ..... د مسلمانانو د نفوس پر بنسټ د هېوادونو لست:
- ۹۸ ..... عربي ژبي هېوادونه
- ۹۸ ..... ۱. اردن:
- ۱۰۲ ..... ۲- الجزاير:
- ۱۰۸ ..... ۳. بحرين:
- ۱۱۲ ..... ۴. تونس:

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵. جیبوتی: ۱۱۵
- ۶- سعودی عربستان: ۱۱۸
- ۷- سوډان: ۱۲۲
- ۸- سوريه: ۱۲۵
- ۹- سوماليا (سومالي) ۱۳۰
۱۰. عراق: ۱۳۴
۱۱. عربي متحده امارات: ۱۴۰
۱۲. عمان: ۱۴۹
۱۳. فلسطين: ۱۵۲
۱۴. قطر: ۱۵۶
۱۵. د قمر جزيره (کومر جزيرې) ۱۶۰
۱۶. کويت: ۱۶۲
۱۷. لبنان: ۱۶۵
۱۸. لويديځه صحرا: ۱۷۱
۱۹. ليبيا (ليبى) ۱۷۳
۲۰. مراکش: ۱۷۶
۲۱. مصر: ۱۷۹
۲۲. موريتانيا: ۱۸۴
۲۳. يمن: ۱۸۶

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

- ۱۹۲ ..... په منځني ختيځ کي (غير عرب هېوادونه).....
- ۱۹۲ ..... ۲۴. ايران:
- ۱۹۶ ..... ۲۵. ترکيه:
- ۲۰۰ ..... په منځني او سويلي اسيا کي.....
- ۲۰۰ ..... ۲۶. ازبکستان:
- ۲۰۳ ..... ۲۷. افغانستان:
- ۲۰۸ ..... ۲۸. بنگلاديش:
- ۲۱۱ ..... ۲۹. پاکستان:
- ۲۱۳ ..... ۳۰. تاجکستان:
- ۲۱۶ ..... ۳۱. ترکمنستان:
- ۲۲۰ ..... ۳۲. قرغزستان:
- ۲۲۵ ..... ۳۳. قزاقستان:
- ۲۲۷ ..... ۳۴. مالدیو:
- ۲۳۲ ..... سويل ختيځه آسيا.....
- ۲۳۲ ..... ۳۵. اندونيزيا (اندونيزي):
- ۲۳۷ ..... ۳۶. بروني:
- ۲۴۰ ..... ۳۷. ماليزيا (ماليزي):
- ۲۴۶ ..... په قفقاز کي.....
- ۲۴۶ ..... ۳۸. آذربايجان:

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

۳۹. داغستان ۲۴۹
۴۰. چچنستان (چچن): ۲۵۱
- په اروپا کي ۲۵۳
۴۱. البانيا (الباني): ۲۵۳
۴۲. بوسنيا او هرزگونيا (هرزگوئي): ۲۵۷
۴۳. د کریمیا ټاپو وزمه: ۲۶۱
۴۴. کوزوو: ۲۶۶
- په غير عرب افريقا کي ۲۷۰
۴۵. ارتيره: ۲۷۰
۴۶. بور کينا فاسو ۲۷۳
۴۷. چاد: ۲۷۷
۴۸. عاج ساحل: ۲۸۰
۴۹. سنگال: ۲۸۴
۵۰. سيرالنون: ۲۸۸
۵۱. کوکوس (کلينگ) نيمه وچي: ۲۹۲
۵۲. گامبيا: ۲۹۴
۵۳. گينه: ۲۹۶
۵۴. گينه بیسائو (گيني – بېساو) ۳۰۱
۵۵. مالی: ۳۰۵

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

۵۶. مایوت: ۳۰۸
۵۷. نیجر: ۳۱۰
۵۸. نجیر (نجیریه): ۳۱۲
- پښتو په پښتو تخنیکي ویکيو چوپړي يا تخنیکي ویزپر مه ... ۳۱۷
- پایله ۳۶۴
- سرچینه ۳۶۵
- د چاپ شویو کتابونو لېست ۳۷۷
- د کار لاندې کتابونو لېست ۳۸۰
- د امکان او وخت په صورت کي ۳۸۱
- د پختی څټ ۳۸۲

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

تران (پيل، شروع، بريد)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ إِجْلَالًا
لِقُدْرَتِهِ، وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خُضُوعًا لِعِزَّتِهِ، وَصَلَّى
اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ .

بي پایه ستاينه او بي حده مننه، د هغه سپېڅلي ذات نه چې د وجود ماني او کاینات يې د انساني وجود د تکامل او د انسان له پاره د خپل سپېڅلي ذات او عبادت د حقيقت له پېژندلو پرته جوړ کړل. هغه د ذات پوهه، عالي، لوړ او بنکلي نومونه دي، او کائناتو د پيدايښت يوه حتمي لامل دی. عظمت، د ټولې نړۍ موجوديت، د ناڅاپه څخه راوتل، حق د رسيدو جوهر په يوه والي کې د اعتراف، تباهي او بي وسي يوه له لوړو وسيلو څخه دی.

گرانو لوستونکو!

دا ځل مي و غوښتل چې په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ په هکله معلومات او څېړنې د خپلو کتابونو مينوالو او لوستونکو سره شريکه کړم. زما د کتابونو مېنه وال يوازي معماران او انجینران نه دي، نه بايد اوسي، نوځکه غواړم ورځ په ورځ د خپلو ليکونو کې توپير راوړم چې د هرې څانگې مېنه وال په کې ډېر شي، دا کار به ما دېته اړ کړي چې ليکنې مي توپير و لري او هم به مي مينه وال ډېر شي.

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

پاکه ربه!

زمور له پاره خپله لاره بي ستونزي کره، تر خو مور له تا پرته بل
څوک و نه وینو او نه يي پېژنو. زمور سره مرسته و کره تر خو مو
په وجود کي د غرور نخښه پاتي نه شي او د اسلام د دين له سپېڅلو
بنده گانو څخه مو و بولي.

يادښت:

د نظر ټولو خاوندانو او هغه څوک چي دا کتاب لولي په ډېر
درنښت هبله کيږي چي، خپلي غوښتنې او وړانديزونه د دې
کتاب د بيا کتنې له پاره، زما سره شريکه کړئ.

Whatsapp: ۰۰۹۳۷۹۹۳۷۶۹۹۸

په در نښت

ډاکټر معمار حشمت الله اتمر

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

د يادښتونو له پاره:

- ..... -۱
- ..... -۲
- ..... -۳
- ..... -۴
- ..... -۵
- ..... -۶
- ..... -۷
- ..... -۸
- ..... -۹
- ..... -۱۰

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لنډه کتنه

الله تعالیٰ فرمایي:

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكُفْرُونَ ۗ [سُورَةُ الْمَائِدَةِ : ٤٤]

ژباړه:

کوم خلک چې د الله له نازل کړي قانون سره سمې فيصلې ونه کړي، هماغوی کافران دي.

که څه هم دلته د کفر حکم په عمومي توګه نه دی او علماء د کفر حکم هغه وخت کوي چې د وخت حاکم نور قوانین تر اسلامي قوانینو اوچت (بېتره) وېولي او په نه تطبیقولو کې یې کوم عذر، ونه لري.

بل ځای فرمایي:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ۗ [سُورَةُ النَّسَاءِ : ٦٥]

ژباړه:

ای محمد (ص)!

ستا په رب قسم چې دوی هیڅکله مؤمنان کېدای نه شي، تر څو چې په خپل منځي شخړو کې تا فیصله کوونکی ونه مني.

بیا چې ته څه فیصله وکړی، پر هغې باندي په خپلو زړونو کې هم څه تنګي احساس نه کړي؛ بلکې سر تر پایه یې ومني.

که څه هم په عمومي توګه د الهي احکامو تطبیق د وخت حاکم ته سپارل شوی دي، الله تعالیٰ فرمایي:

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

وَأَنْ أَحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ [سُورَةُ الْمَائِدَةِ : ٤٩]

ژباړه:

(نو [اي محمده (ص)!!])

ته د الله له نازل کړي قانون سره سمه د دې خلکو د چارو فيصله وکړه، او د هغو د خواهشاتو پيروي مه کوه. پام کوه چې دا خلک تا په فتنه کې وانه چوي، يوه ذره هم له هغه هدايت څخه وا نه روي چې خدای تا ته درلېږلی دی) دلته نبي عليه الصلاة والسلام ته امر د يوه حاکم او نبي په حيث شوی دی چې د شرعي احکامو په تطبيق کې يوه ذره هم سستي ونه کړي.

د حاکم يا امير د ټاکلو او نصبولو د تگلارې په هکله دومره واضح او صريح نصوص نشته لکه څومره چې د احکامو د تطبيق په اړه راغلي، که څه هم د حاکم يا امير ټاکل يوه الهي فريضه ده ځکه چې پرته له حاکم او امير څخه الهي احکام د تطبيق وړ نه دي. دا چې نړۍ په هر ډگر کې د پر مختگ په لور روانه ده، او اولسونه د ځانونو له پاره د داسې نظامونو په لټه کې دي چې د دوی د بقاء او پرمختگ ضمانت وکړی شي او هم خپل ارزښتونه وساتلی شي.

ودانيز پيل:

په اسلامي معمارۍ کې د اسلام اړوند ودانيو د معمارۍ طرزونه (ستاييلونه) چې د اسلام له پيل څخه تر نن ورځې پورې د معمارۍ ټول ديني او غير مذهبي ستاييلونه شامل (د ننه) دي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

و، حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم كله چې قبا ته ورسېد، هغه سيمه چې له مديني څخه درې ميله لرې ده او هلته ته يې د قبيلي د مشر شيخ عمر بن عوف په كور كې تشرېف و فرمايلو. دوشنبه، سه شنبه، چهار شنبه او پنج شنبه په قبا كې پاتې شو او هلته يې لمړی كار، د جومات جوړول و چې په خپله يې د هغه بنسټ كېښود، او د جومات په جوړولو كې يې برخه واخيسته، دا جومات د اسلام په تاريخ كې لومړی جومات بلل كېږي.

د قبا جومات پخوانی انځور

له قبا جومات نه وروسته، حضرت محمد (ص) په مديني منوره د خپل كور په سيمه كې يو بل جومات هم جوړ كړ، چې اوس د نبوي جومات په نامه يادېږي.

حضرت محمد (ص) په خپله د جومات په جوړولو كې برخه، ونډه اخيستي وه او د اسلامي بناړ د مركزي نقطې په توگه د جومات د مفكورې په وړاندې كولو كې يې مرسته وكړه.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

دا جومات په هماغه ځای کې جوړ شوی چې د پیغمبر (ص) اوبښ په ځمکه په گونډو شو (کبنياست).
د دې ځمکې خاوندان دوی یتیم ماشومان وو، چې له هغه څخه ځمکه اخیستل (پېرودل) شوې وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله د هغه په جوړولو کې، کار کاوه او د خټو د راوړلو په وخت کې یې له ځانه سره داسې ویل:

اللهم لا عيش إلا عيش الآخرة
فاغفر للأتصار والمهاجرة

دا په دې مانا (معنی) ده:
ربه!
"ژوند بل څه نه دی، مگر د آخرت ژوند.
نو انصارو او مهاجرینو ته بښنه وکړه".
بیا یې وویل:

هذا الحمال لا حمال خبير
هذا أبر ربنا وأطهر

دا په دې مانا (معنی) ده:
دا مېوي د خبير د مېوو په څېر نه دي.
ای زموږ خدايه!
دا ځل، دا غوره او پاک دی.
د رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبرې د صحابه کرامو له پاره د زړونو ځواک و، دوی یې تر دې حده خوشاله او فعاله کړل چې یو تن یې په ځواب کې و ویل:

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لئن قعدنا والنبي يعمل
لذلك منا العمل المضلل

دا په دې مانا ده:

"که مور ناست یو او پیغمبر کار کوي، دا زموږ له پاره ناخوښ کار دی".

په هغه ځمکه کې چې د جومات د جوړولو له پاره ټاکل شوي وه، د مشرکاتو هدیره او کنډوالي، د خرما څو بوټي او یوه غټه ونه وه. رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبرونو د ړنگولو امر وکړ او کنډوالي یې برابرې کړې، د خرما ونې پرې کړل شوې او پرې شوې ونې یې د قبلي په لور یو د بل په سر کېښودې. هغه وخت هم قبله بیت المقدس وه.

دوی د جومات شاوخوا په ډبرو کار وکړ، د جومات دیوالونه یې له خټو او اومه (خامو) خښتو جوړ کړل، د جومات چټ یې په تنگو او د کجورې په لرگیو، ځمکه او داخلی پور (غولی) یې په شگو پوښلی دی.

د مسجد د قبلي له اړخه د دیوال اوږدوالی ۱۰۰ (سل) متره و، مقابل لوري او دوه اړخونه یې تقریبا د ودانۍ د بنسټ په اندازه و، د جومات تر څنګ یې د خټو څو کوچني جوړي کړي وې او د هغوی چټونه یې په تنگو او د کجور له لرگیو پوښلي ول. د نبوي جومات د عبادت ځای، مدرسه او هم دارالشوری (د مشورې ځای) وه.

د پیغمبر اکرم (ص) جومات ځینې ځانګړتیاوې درلودې، چې اوس هم په جوماتونو کې عامې دي، لکه د لمانځه د ځای مخې ته د تاخچې جوړول، چې د محراب په نامه یادېږي او د پوړیو جوړول، چې د

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

منبر په نامه يادېږي، له جومات سره د لوی انگر جوړول، چې له هغه وخت راهيسې په جوماتونو کې هم عام دي.

باب الغرب

د نبوي جومات پلان

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د نبوي جومات اندازې په لاندې ډول وي:

- ۱ . اوږد والی ۳۵/۶۲ متره
  - ۲ . لڼد والی ۳۰/۵ متره
  - ۳ . اوچت والی ۳,۶ متره
- دا جومات په هغه وخت کې درې دروازي درلودې:

- ۱ . باب الغرب
- ۲ . باب الشمال
- ۳ . باب الجبرئیل

د نبوي جومات انځور له موزيم څخه

دا جومات په بيلا بيلو وختونو کې د اړتيا په وخت کې پراخ شوی دی، دا پراخوالی د لمړي ځل له پاره د حضرت محمد (ص) په ژوندون کې پراخ شوی دی. بيا وروسته د نورو خلافت او شاهانو په وخت کې پراخ او جوړ شوی دی.، (۱)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په لمړيو ورځو کې د بي بيانو کورونو انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

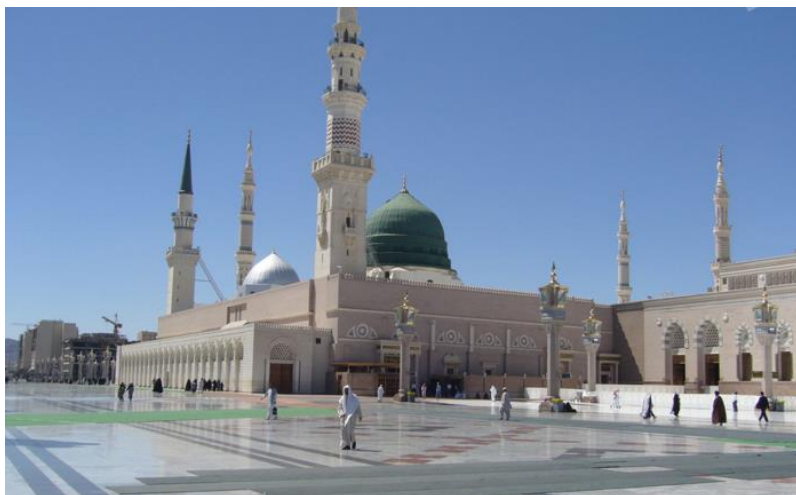
د نبوي جومات اوسنی انځور

د نبوي جومات اوسنی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د نبوی جومات اوسنی انځور

څرنګه چې پوهېږو د اسلام دین د مدینې منوره په محدوده کې پاتې نه شو، لمړی مکې اوبیا وروسته مسلمانانو دین د پراختیا په هکله جهاد پیل کړ او نورو هېوادونه ته یې مخه کړه. هرې منطقي او هېوادنو چې به یې نیول (فتح کول) لمړی به یې هلته د جومات جوړول پیل کړ، بیا وروسته به د نورو ودانیو لکه: دیني مدرسو، کاروان سرايونو، حمامونو او کورونو جوړل پیلول.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د لرغوني حلب جومات انځور په سوريه کې

د اموي جومات انځور په سوريه کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د حضرت علي (رض) جومات انځور په بصره کې (کال ۱۹۱۶ع)

د حضرت علی (رض) جومات انځور، چې د بصره جومات په نامه مشهوره دی

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د بوي لرغوني جومات انځور په افريقايي هېواد (غنا هېواد) کي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د یوې لرغونې جومات انځور په افریقایي هېواد کې

د یوې لرغونې جومات انځور په افریقایي هېواد کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ترتولو مشهور جومات چې په ځانگړي ډول د دې معمارۍ له پاره پيژندل شوی، په مالي هېواد کې د جيني جومات دی

په نړۍ کې د ختو ترتولو لوی جوړښت (د جنه جومات)

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د ختو جومات انځور په افریقایي مسلمان هېواد کي

د ختو جومات انځور په افریقایي مسلمان هېواد کي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د ابن طولان جومات انځور په قاهره کې

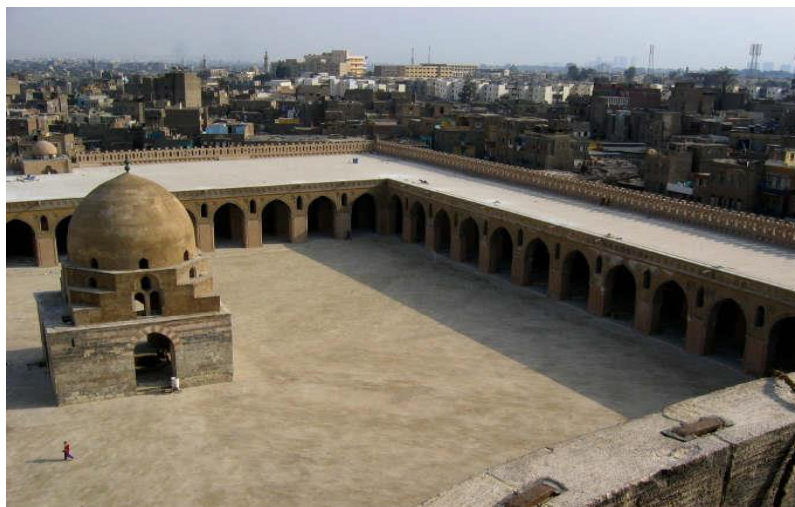
د ابن طولان جومات انځور په قاهره کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

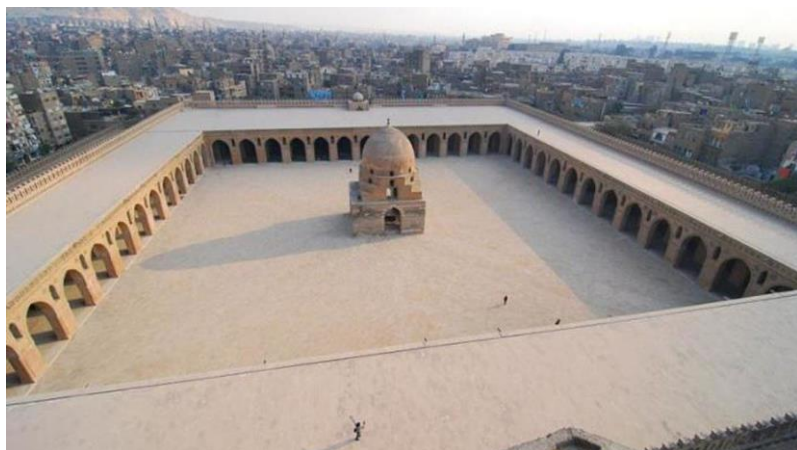
د ابن طولان جومات انځور په قاهره کې

د ابن طولان جومات انځور په قاهره کې

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د ابن طولان جومات انځور په قاهره کي

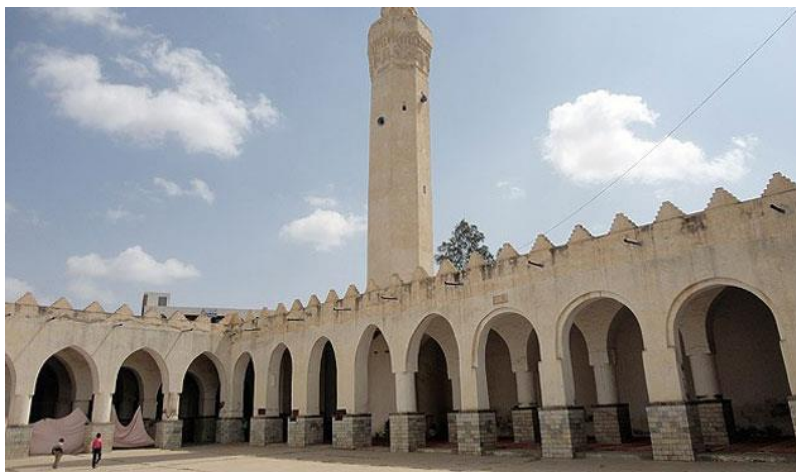
د ابن طولان جومات انځور په قاهره کي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د ابن طولان جومات انځور په قاهره کې

د پخواني جومات انځور د يمن په ثنا کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د پخواني صالح جومات انځور په يمن کې

د سمرا جومات او منار انځور، په عراق کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د سمرا جومات او منار انځور، په عراق کې

همدا راز مسلمانانو د خپلو فتوحاتو کې د جومات تر څنګ د منارو جوړولو چې د خلفای راشدین په وخت کې د جوماتونو تر څنګ روا ج پیدا کړ، نقل کول او ډیر ښکلی منارونه به یې له محلي موادو څخه جوړول چې ډېری نښانې او آثار یې تر اوسه پورې هم په ځینو هېوادنو لکه:

عراق، افغانستان، ایران او ازبکستان هېوادونو کې د جوماتونو خوا او یا هم نږدې جوماتونو ته جوړې شوي دي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مالوي تاو راتاو (مار پيچه) منار هوايي ليد انځور (سامرا جومات)

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

مالوي تاو راتاو (مار پيچه) منار مخامخ ليد انخور (سامرا جومات)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

مالوي تاو راتاو (مار پيچه) منار مخامخ ليد انخور (سامرا جومات)

نهه گنبده جومات په افغانستان کې:

و، دا په افغانستان کې يو له سترو او مشهورو جوماتونو څخه دی چې په نهمه پېړۍ پورې اړه لري.

دا جومات د افغانستان يو له مهمو تاريخي اثارو څخه دی چې د بلخ د سويل په دولس كيلومترۍ کې موقعيت لري.

دا جومات په بيلابيلو نومونو پيژندل شوی چې په لاندې ډول يې يادولای شو:

- د خواجه پياده جومات

- د خواجه سرگردان جومات

- د نهه گنبدونو جومات

د پورته ياد شوی جومات چې ځينې برخې يې په اوسني عصر کې ساتل شوي دي.

دا تاريخي اثار د افغان حکومت تر ساتنې لاندې دي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

ياد شوی جومات يو تاريخي اثر دی چې د معمارۍ لوړ ارزښتونه، لوی بنسټونه لري چې د شگو ډبرو سره د آر شيف په واسطه نښلول شوي او ځانگړي سينگارونه لري.

څېړنو ښودلې چې په بنسټونو، آر شيفونو، چتونو کې د جيوميټري، رنگونو په بڼه ډيری سينگارونه د هغه وخت د ماهر و معمارانو له خوا کارول شوي دي.

د نهه گنډه جومات انځور، په مزار ښار کې

د نهه گنډه جومات انځور په مزار ښار کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د جومات داخلي اندازې (ابعاد) $19,5 \times 20$ متره دی، د هر گنبد قطر $4,10$ متره او د هرې ستنې (ادې، بنسټ، پایې) قطر $1,56$ متره دی.

دا جومات د معمارۍ د اصولو، مناسب تناسب، د ځانگړي هنري جوړښت او په مخ کې د کارول شوي زينت په پام کې نيولو سره جوړ شوی دی.

پورتنی جومات ختیځ او لويديځ معمارۍ هنر د پرمختگ ښکارندويي کوي.

ننه گنبد جومات د افغانستان د لرغونو اثارو په منځ کې يوه له خورا ښکلې او په زړه پورې معمارۍ څخه دی.

په داسې حال کې چې مخ ته ولاړ شئ او د تاريخ، رنگ او رسم کلونه تېر کړئ!

نن ورځ، د دې زړه راښکونکي معمارۍ لويه برخه له لاسه ورکړې ده. خو د دې کار په پاتې شونو کې د هنر، مهارت او وړتيا روحیه لا هم ليدل کې دی شي.

د دغه جومات ننه گنبدونه پر شپږو لويو ستونو (بنسټونو) ايښودل شوي دي. په اوس وخت کې، د گنبد هيڅ اغيز (اثر) پاتې نه دی، مگر د شپږو ستونو څخه څلور يې لا تر اوسه ولاړې دي.

ابن بطوطه چې د نړۍ يو له مشهورو سياحانو څخه دی، د ننه گنبد جومات په ښکلا کې د هسپانيا په گرانادا کې د الحمرا جومات ته ورته گڼي. د دې ودانۍ خوندوره معماري، دوديز او زوړ ساختماني ستايل خورا په زړه پورې دی. له نېکه مرغه، د دغه جومات د بيا رغاونې او رغولو له پاره لازم تدابير نيول شوي دي،، (۲)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د نهه گنبدې جومات انځور په مزار ښار کې

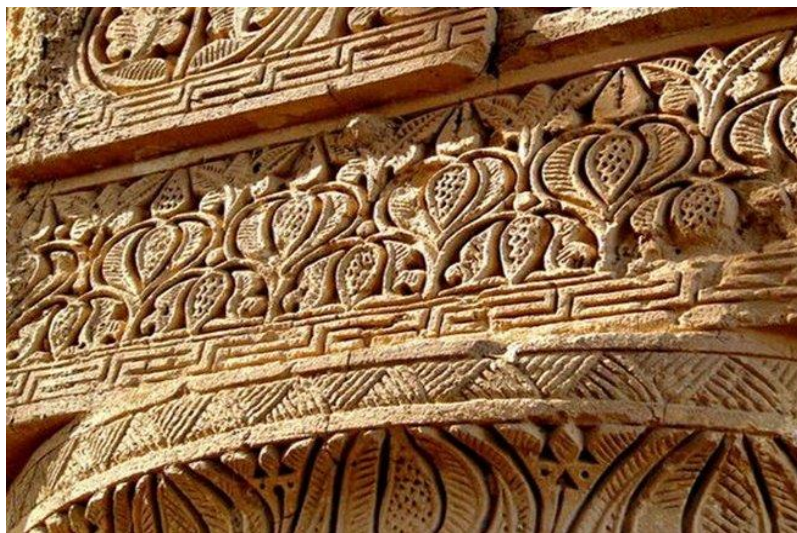
د نهه گنبدې جومات انځور په مزار ښار کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د نهه گنبدې جومات انځور په مزار بشار کې

د نهه گنبدې جومات انځور په مزار بشار کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د جام منار په افغانستان کې:

د جام منار د غور ولايت په غرنيو سيمو کې د شهرک له سيمې څخه په ۶۲ کيلومترۍ کې د جام په نوم کلي کې شتون لري، هغه ځای چې د جام سيند له سوېل څخه شمال ته د هريرود سيند ته بهېږي او د دغو دواړو په سنگم کې موقعيت لري.

دا منار په ۱۲ (دولسمه) پېړۍ کې جوړ شوی او ۶۵ متره لوړوالی لري او په ۲۰۰۲ کال کې د يونيسکو نړيوال ميراث مرکز د نړۍ د کلتوري ميراثونو په ليست کې د دې منار د ثبتولو غوښتنه وکړه. دا ودانۍ د هند په نوي ډيلي کې له قطب منار وروسته په نړۍ کې د ختو تر ټولو لوړ منار دی.

د جام پخوانۍ او تاريخي منار له منځه تلو په حال کې دي. د دې مرکز مشر فرانسيسکو باندرين د جام منار په اړه و ويل: دا منار "شايد يو له غير معمولي معماري جوړښتونو څخه وي او په نړۍ کې د خښتو تر ټولو پخوانی پاتې منار دی". يونسکو وايي:

دغه ستر منار د جام منار ته څېرمه په سيند کې د اوبو د جريان له امله له منځه ځي.

ځای (شتون، موقعيت)

د جام منار د غوريانو د سلطنت په پلازمينه فيروزکوه کې موقعيت لري.

دا گردۍ منار په اتوگونيز بنسټ کې ايښودل شوی دی. دا دوه لرگي بالکوني لري او په سر کې يې يو لالټين دی. ظاهري بڼه يې د غزني منارونو ته ډېره نږدې ده چې د دريم مسعود لخوا جوړ شوي دي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په جام منار کې ۶۰ منارونه شامل دي چې په منځنۍ اسيا، ايران او افغانستان کې د ۱۱مې او ۱۳مې پېړۍ تر منځ جوړ شوي دي. د هغو له جملې څخه په زاړه اورگان کې د قلغو تيمور منار هم شته چې تر اوسه يې له هغه څخه لور نه دی... .

د جام سيمي شاوخوا لرغوني منظرې، چې په کې د مانۍ کندوالې، يوه کلا، د لوبښو بڼې او د يهودانو هديرې شاملې دي، کې دای شي د فيروزکوه د ورک شوي ښار د پاتې شونو استازيتوب وکړي.

د سايت په شاوخوا کې د چور سوراخونو تحليل، د لور ريزولوشن سپورمکۍ عکسونه او د گوگل نقشه ډاټا د دې لامل شوي چې د جام منار شاوخوا د غوريانو د دوبي پلازميني اندازه معلومه کړي چې شاوخوا ۱۹,۵ هکتاره ده.

د جام لرغونې ځای په ۲۰۰۲ کال کې د افغانستان د لومړي نړيوال ميراث ځای په توگه وپېژندل شو. همدارنگه د منار د ساتنې د نا مناسب حالت او هلته د لوټمارۍ د پايلو له امله، دا د يونسکو د نړيوال ميراث په نوملړ کې د خطر سره مخ شو.

د جام منار نږدې ليد

د يونسکو د اسنادو له مخې دغه منار په ۱۱۹۴ کال کې د سلطان غياث الدين غوري د واکمنۍ پر مهال جوړ شوی و. د افغانستان د کلتوري ميراثونو د ساتنې ټولني (سپيک) د خپرونو په شپږمه گڼه کې راغلي چې د دې منار جوړوونکي د "علي" په نوم يو معمار و چې نوم يې په دوو ټکو کې ليدل کېږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

دغه منار او د شاه غياث الدين غوري نوم هم د جام منار په څنډه کې ليدل کېږي.

معماری

د جام اوږده منار سلنډر ډوله دی او د ۹ مترو قطر او ۶۳،۳ متره لوړوالی سره په اتوگون اساس جوړ شوی. د دې منار بنسټ له ځمکې څخه نږدې دوه متره لوړ دی او منار ته د ننوتلو له پاره يوه کوچنۍ دروازه شته.

د جام منار د جوړولو طريقه او بڼه د هغه منار په شان گڼل کېږي چې د غزنوي دريم مسعود په غزني ښار کې جوړه کړې وه. همدارنگه د هند په ډيلي ښار کې د قطب منار په نامه يوه منار هم شته چې بي له شکه د جام منار څخه الهام اخيستل شوی دی. د لرغون پېژندنې څېړنو ښودلې چې د جام منار په شاوخوا کې د پوځي کلاو کنډکونه، يوه مانی، د تيراکوټا جارونه او د يهودانو هديرې موندل شوي، او په دې توگه دوی شايد د جام منار د ليدو له پاره کارولی دی.

ځينې لرغون پوهان په دې باور دي چې په هند کې د قطب منار د ديارلسمې پېړۍ په لومړيو کې د جام منار په الهام سره جوړ شوی چې لوړوالی يې ۷۳ متره دی.،، (۲) ، (۳)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جام د منار انځور په غور ولايت کې

جام د منار انځور په غور ولايت کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

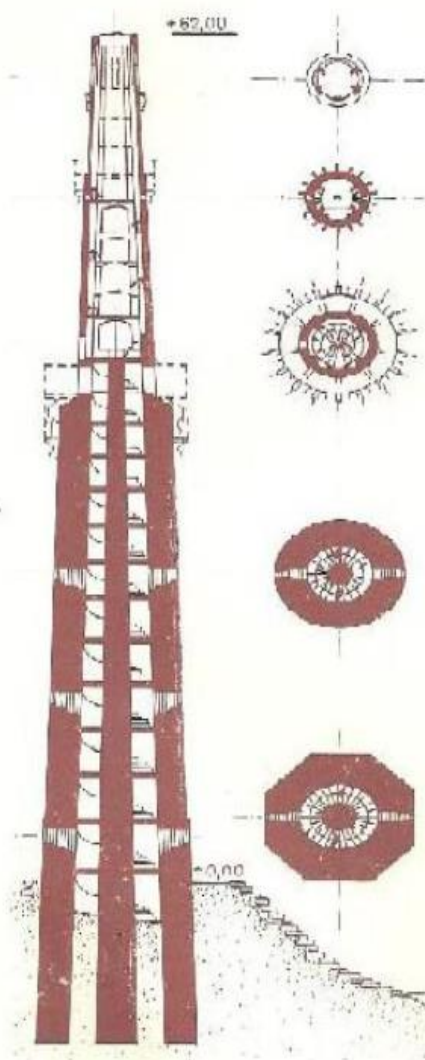

جام د منار انځور په غور ولايت کې

پہ اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

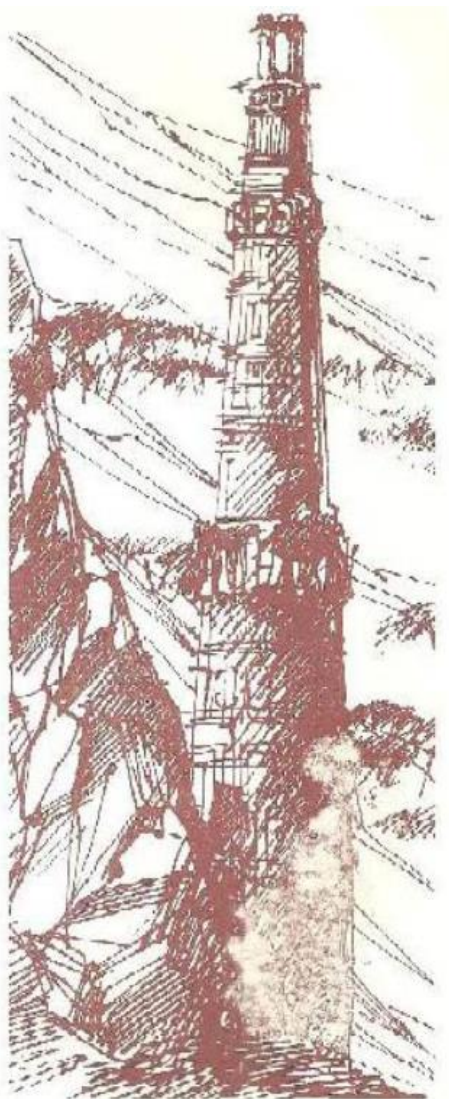
.....

جام منار د برش (قطع) انخور په غور ولايت کي

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

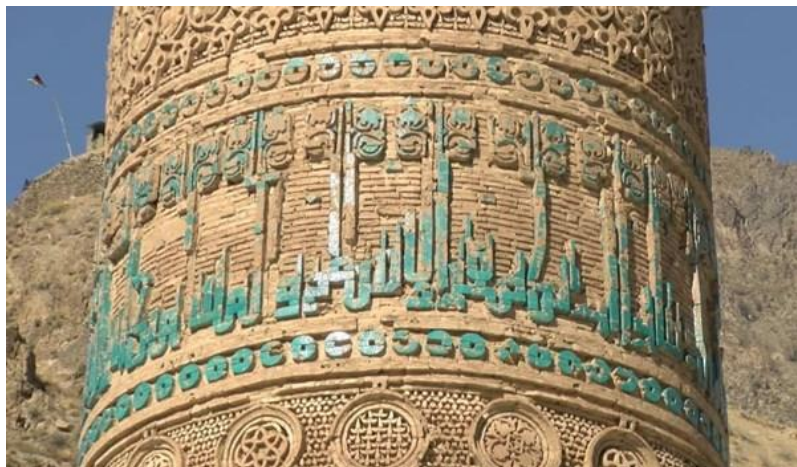

جام د منار رسامي انځور په غور ولايت کي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جام د منار عربي ليکنې انځور

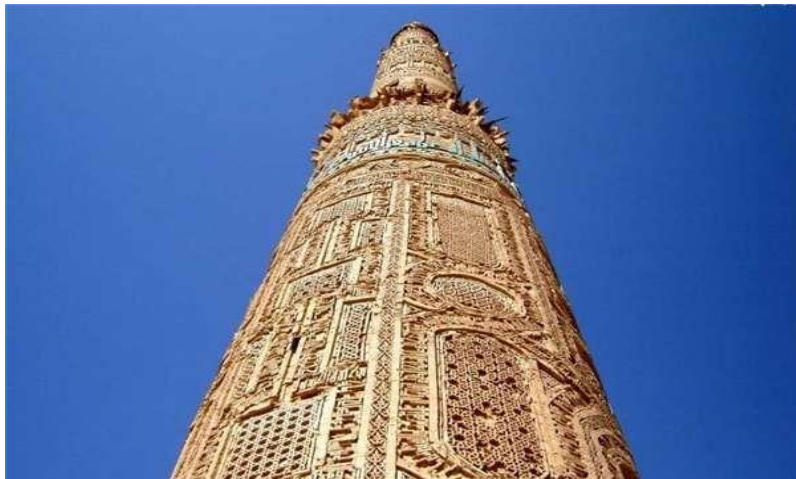

جام د منار سينگار انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جام د منار سينگار انځور

جام د منار هوايي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جام د منار سينگار پورتنی برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جام د منار سينگار منځنۍ برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جام د منار سينگار بسکنتی برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جام د منار مخامخ ليد انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جام د منار دننه (داخلي) زينو د لاري انځور

جام د منار دننه (داخلي) زينو د لاري انځور

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د بی بی خانم جومات انځور په سمرقند کي

د کلان (کالان) منار انځور په ازبکستان کي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د کلان (کالان) منار انځور په ازبکستان کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

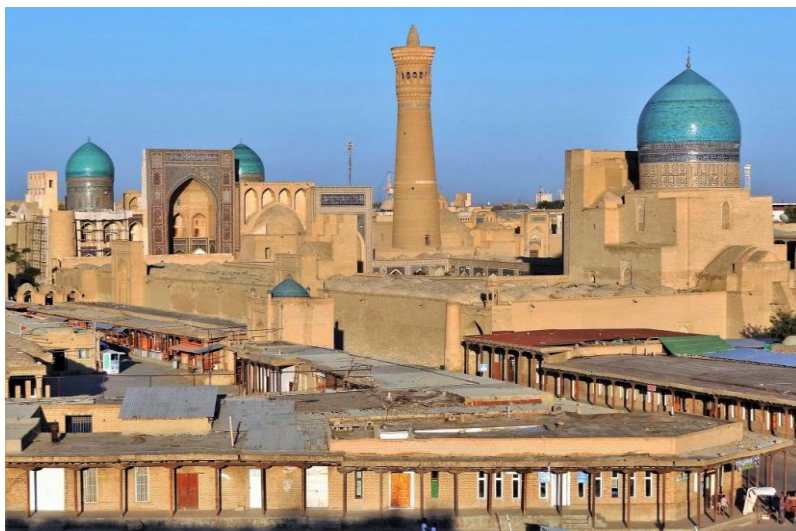
د کلان (کالان) منار انځور په ازبکستان کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د کلان (کالان) منار انځور په ازبکستان کې

د کلان (کالان) منار انځور په ازبکستان کې

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د جوماتو د جوړولو او بناء فضيلت:

د جومات جوړولو په اړه قرآنکريم او سنتو کي ډير فضائل راغلي دي چي يوه برخه يي په لاندې ډول ده.

قال الله تبارک و تعالی:

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى
الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ.
[التوبة: ١٨]

ژباړه :

يقيناً د الله جل جلا له جوماتونه هغه څوک ابادوي چي پر الله جل جلا له او آخرت ايمان ولري، لمونځ کوي، زکات ورکوي او له الله جل جلا له پرته (له بل چا څخه) نه وېرېږي نو هيله ده چي دغسي کسان د سمي لاري موندونکي وي.

همدارنگه د جومات جوړول، ترميمول، هغه که په لږو پيسو وي يا ډير صدقه جاريه ده، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ،
وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ، وَمُصْحَفًا وَرَّثَهُ، أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ، أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ
بَنَاهُ، أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ، أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ
يَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ (رواه ابن ماجه و حسنه الألباني).

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ژباړه:

هغه اعمال او نېکۍ چې د هغه ثواب د مرگ وروسته مؤمن ته رسېږي دا دي:

نافع علم، صالح اولاد، د قرآنکريم مصحف، د جومات جوړول، د مسافر د پاره د استوگنې ځای، ويا له يا کوهي جوړول، او هغه صدقه چې د روغتيا او ژوند په وخت کې يې ادا کړې وي د هغې به هم د مرگ نه وروسته اجر او ثواب مومي.

و، بيا دا ودانيزې چارې د کورونو جوړولو اړخ ته و غزېدې چې په لنډه توگه کولای شو د بي بيانو د کورونو يا د حضرت محمد (ص) بڼخو د کورونو نوم واخلو چې ډېرې يې اوس شتون نه لري او يوازې د حضرت بي بي عايشه (رض) کور چې په هغه کې د حضرت محمد (ص)، حضرت ابو بکر صديق (رض) او حضرت عمر فاروق (رض) مقبرې دي، چې تر اوسه هم شتون لري.

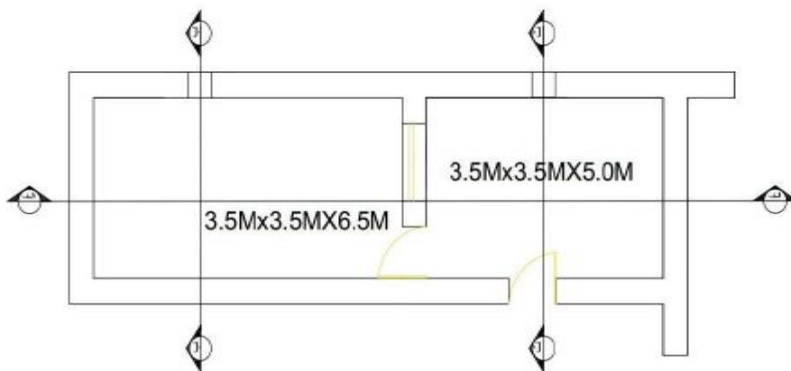
دا کورونه د نبوي جومات په شاو خوا کې جوړ شوي وو چې هر کور يوه لويه کوټه ۶،۵ متره اوږدوالی ۳،۵ متره سور(بر) او ۳،۵ متره لوړوالی يې درلود چې له اومه خښتو او خټو نه جوړ شوي ول، هرې کوټې (خونې) شمال خواته يوه کوچنۍ کړکۍ چې اوچت والی (جگ والی) يې ۰،۵ متره، سور(بر) يې هم ۰،۵ متره او د ځمکې (د کوټې د غولي) نه ۲،۸ متره اوچته وه، د هوا د تبادلې له پاره په پام کې نيول شوی وه.

دا کوټې دالان يا کوچني غولي خوا ته لويه کړکۍ درلوده چې د ځمکې نه ۰،۵ متره اوچته او اندازې يې په لاندې توگه وې:

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

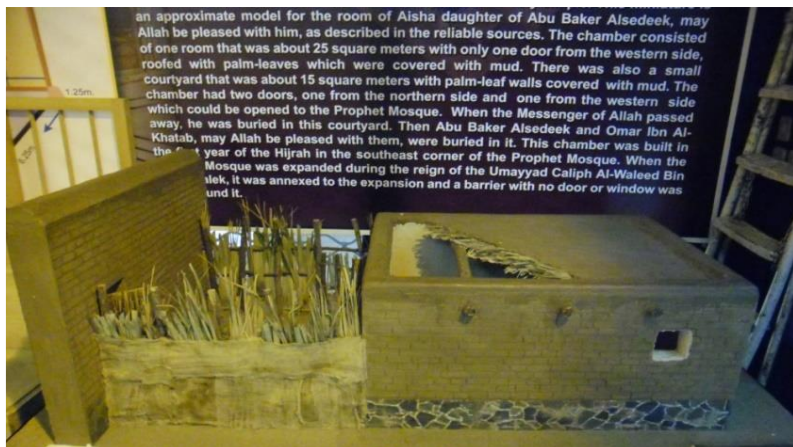
- لوړ والی یا جگ والی ۱،۵ متره
- سور (بر) ۱،۵ متره
- دا کری د روښنایي، لمر وړانگو، د هوا د تبادلې او د کوتې نه د دالان د لید په اړه په پام کې نیول شوي وه.
- دا کوتې یوازې یوه دروازه درلوده چې اندازې یې داسې وي.
- سور(بر) ۱ متر
- لوړوالی ۲ متره

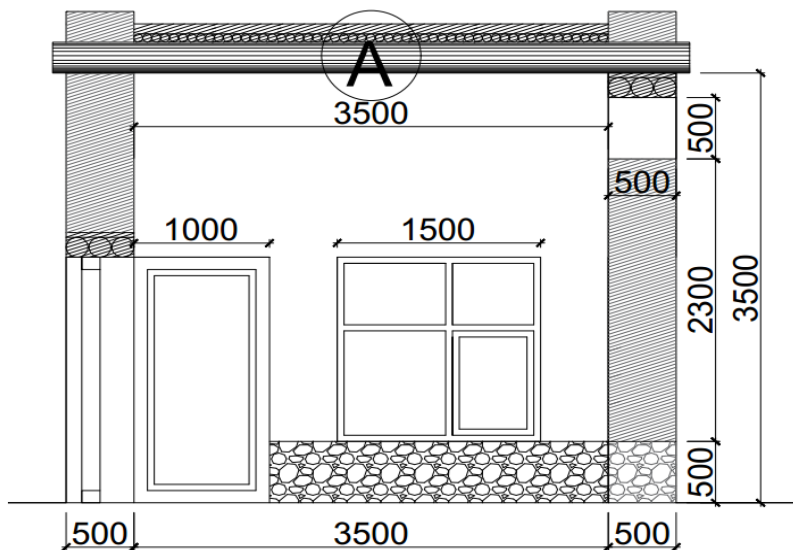
د کورنو پلان (گرافیکي لید)

همدا راز د دالان یا غولي اوږدوالی یې ۵ متره، سور یې ۳،۵ متره او لوړ والی یې ۳،۵ متره اوږته له بامه وه، بام دریمه برخه یې د خرما په لرگیو پوښول شوي وه.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

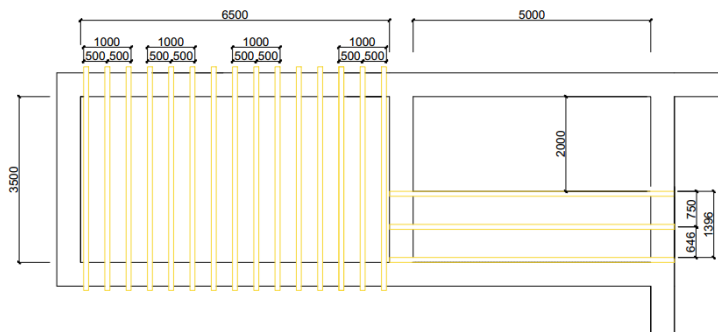
د بي بيانو د کورونو ليد (درې اړخيز ليد)

ت - ت : ټوټه

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

د پوښښ دستک بندي پلان

دا دالان يوه دروازه په منځ (وسط) کې درلوده چې اندازې يې د لويې کوتي سره سمون خوري، او همدا راز يې يوه کرکې چې هغه هم په منځ او مخامخ دروازي ته شتون درلود. [۱]

د کورونو مخامخ ليد (درې اړخيز ليد)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

دا چې مسلمانانو په اوومه او اتمه پېړۍ کې ډېرې خاورې (ملکونه) فتح کړل، د دې خلکو ځانگړتياوې، د اسلامي وېبنتابه او روحي اغېزې په دې اثارو کې ليدونکي ته يو ډول يووالی څرگند کړ.

دا ځايونه وروسته اسلامي معمارۍ د اسلامي خطاطۍ او ځانگړي هندسي (جيوميټريک) ډيزاينونو په کارولو سره د شکلونو او سينگارونو په جوړولو کې ځانگړي، ځانگړتياوې رامېنځته کړې.

همدارنگه نوي معماري عناصر لکه استوانه (سلنډر) منارونه، مهمې آرشيفون، مقران، سلمي او ملتي فوليل آرشيف د اسلامي معمارۍ نوښتونه دي.

په اسلامي معمارۍ کې، د ودانيو تر ټولو مهمه برخه ده او د ودانۍ د سطحو سينگار او بشپړول يې تر ټولو زړه راښکونکي عنصر گڼل کېږي.

د مثال په توگه، د مقرن کار د سينگار کولو يوه لاره ده .

په اسلامي معمارۍ کې د لويو يا عامه ودانيو له پاره د ودانيو اصلي ډولونه عبارت دي له:

جومات، مقبرې، ماني او کلا.

د اسلامي معمارۍ اصلي اصول له دې څلورو ودانيو څخه اخيستل شوي او په نورو ودانيو کې کارول شوي لکه:

عامه حمامونه، حوض او د کور په جوړښت کې. ،(۱)

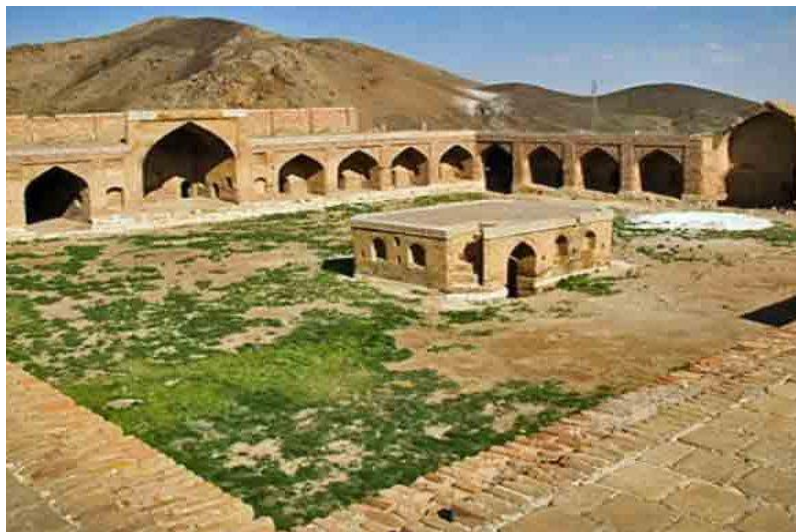

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

د پخواني کاروان سراى انځور

د پخواني کاروان سراى انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د ورېښم د لارې پخوانی کاروان سرای انځور چې د لمنځه تلو په حال کې دی
(بدخشان ولایت)

په سعودي عربستان کې د یوه حمام انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

د يوه پخواني حمام انځور د سوري په هېواد کې

د يوه پخواني حمام انځور د عراق په هېواد کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

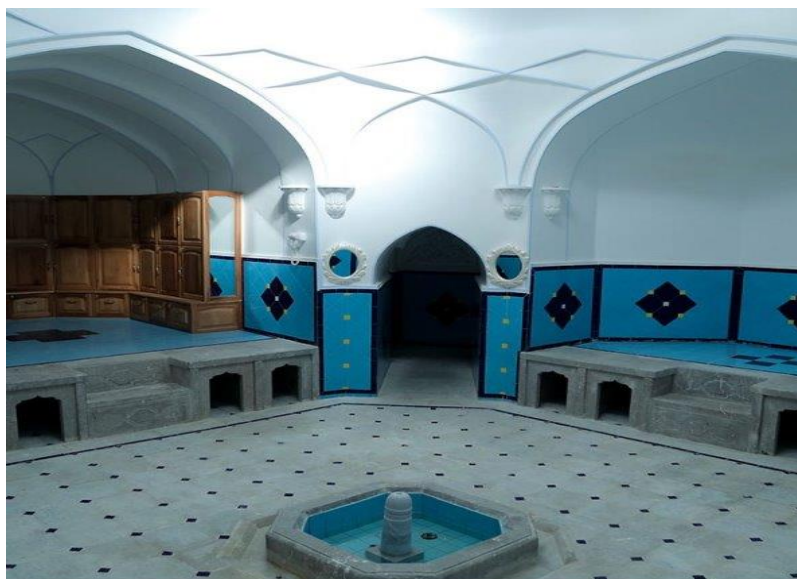
د يو پخواني حمام انځور د مصر په هېواد کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د يوه پخواني حمام انځور زموږ (افغانستان) په هېواد کې

د يوه پخواني حمام انځور د ايران په هېواد کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

که چېرې مونږ ټوله نړۍ ته نظر واچوو، ليدی شو د جوماتونو جوړول نه په اسلامي نړۍ په سترگو کېږي، بلکه د مسلمانانو فتوحاتو او يا د مسلمانان په مهاجرت سره غير اسلامي نړۍ کې ليدی شو چې د جومات تر خوا، اودس خونې، حمامونه، داسې نورې ودانۍ جوړې شوې او مسلمانان ترې گټه اخلي.

د مثال په توگه:

د بنکلی جومات انځور په فدراتيفه روسيه

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

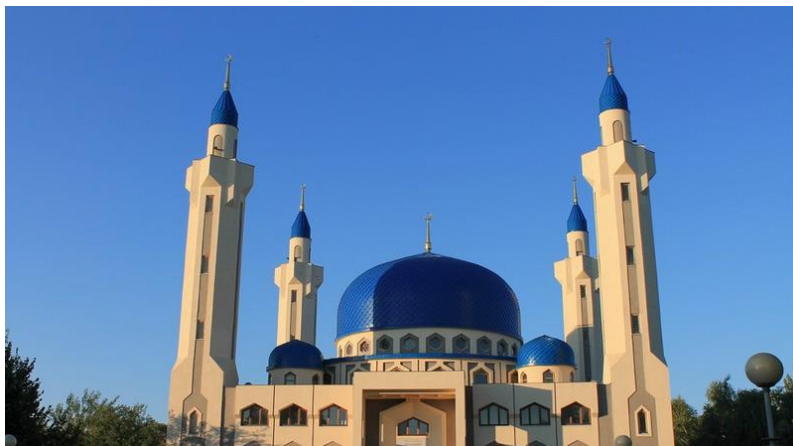
د بنکلي جومات انځور په فدراتيفه روسيه

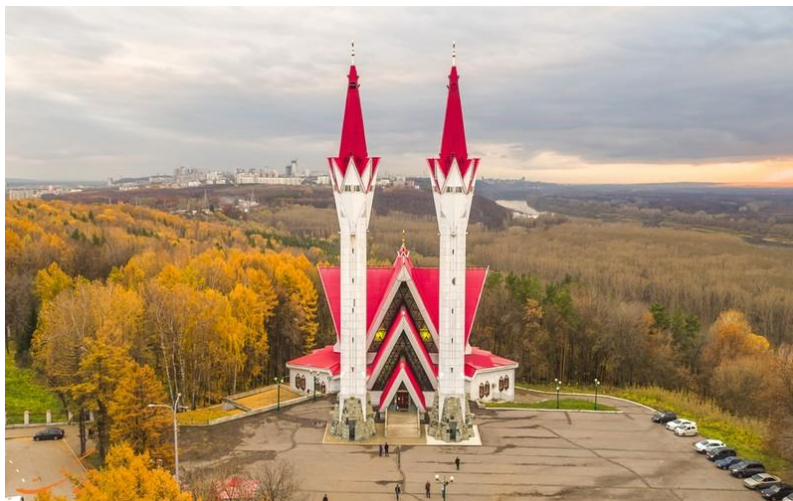
د بنکلي جومات انځور په فدراتيفه روسيه

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د بڼکلي جومات انځور په فدراتيفه روسيه

د بڼکلي جومات انځور په فدراتيفه روسيه

پہ اسلامی نظام کی ودانیز پرمختگ

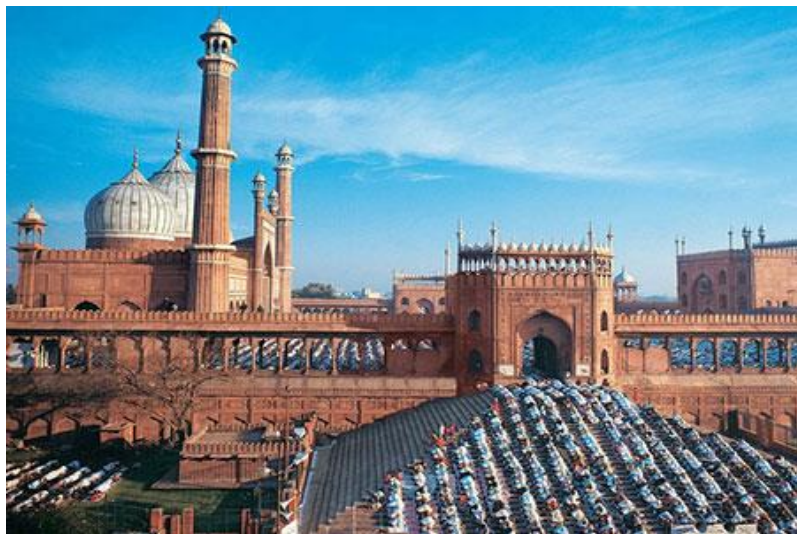
د دہلی بنار جامع جومات

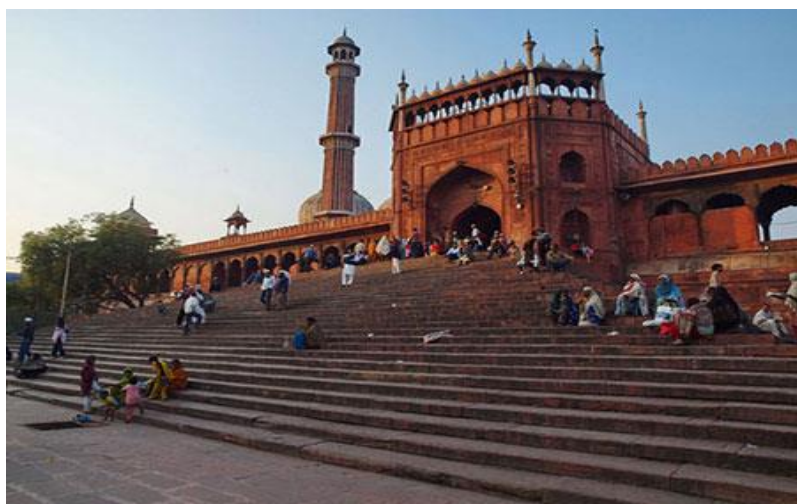
د دہلی بنار جامع جومات

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د ډهلی ښار جامع جومات

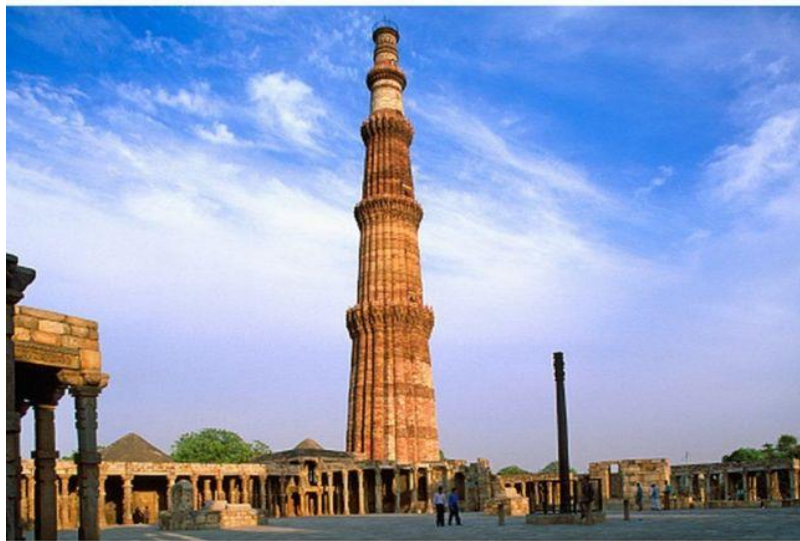
د ډهلی ښار جامع جومات

پہ اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د قطب منار انځور په ډهلي کي (هند هېواد)

د قطب منار انځور په ډهلي کي (هند هېواد)

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د يوه ښکلي جومات انځور په چين کي

د يوه ښکلي جومات انځور په چين کي

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د يوه بنكلي جومات انځور په سنگاپور کي

د يوه بنكلي جومات انځور په سنگاپور کي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د افغانانو (ادیلا) جومات په آسترلیا کې

د یوه ښکلي جومات انځور په آسترلیا کې

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

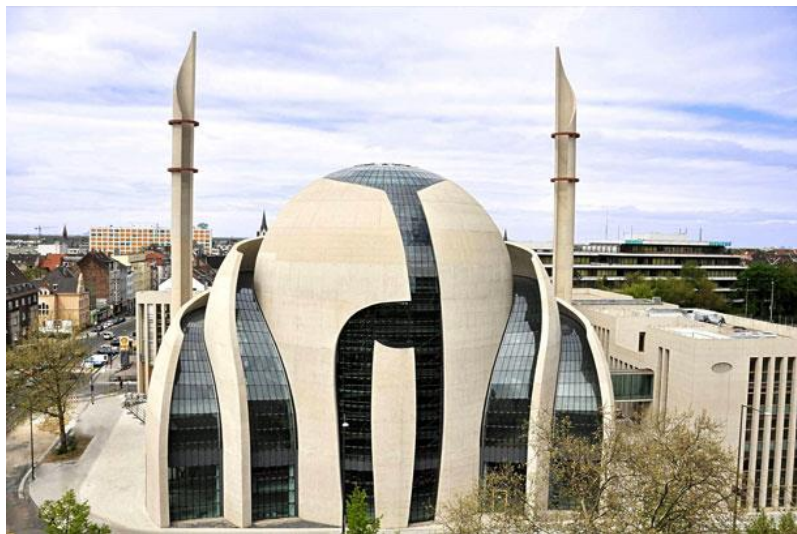
د يوه ښکلي جومات انځور په امريکا کي

د يوه ښکلي جومات انځور په امريکا کي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د يوه ښکلي جومات انځور په جرمني کې

د يوه ښکلي جومات انځور په جرمني کې

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د قرطبه جومات انځور په اسپاني (هسپانيه) کي

د قرطبه جومات انځور په اسپاني (هسپانيه) کي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د يوه بنكلي جومات انځور په هالنډ کې

د يوه بنكلي جومات انځور په هالنډ کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د يوه ښكلي جومات انځور په سويډن كې

د يوه ښكلي جومات انځور په سويډن كې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د يوه بشكلي جومات انځور په فرانسه كې

د يوه بشكلي جومات انځور په فرانسه كې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د مسلمانانو د نفوس پر بنسټ د هېوادونو لیست:

،، اسلام په نړۍ کې له عیسویت وروسته د پیروانو د شمېر له پلوه دوهم دین دی. د ۲۰۱۵ کال د اټکل له مخې د سي آی ای انساني کلویدیا د نړۍ ۲۴٫۱٪ خلک مسلمانان دي اسلام په سویل لوېدیزه آسیا، شمالي او سهیل (افریقا) او په ځینو برخو کې اکثریت مذهب دی.

آسیا او افریقا لویه وچه په نړۍ کې د مسلمانانو د نفوس تر ټولو لویه سلنه (۵۲/۳۹٪) لري. کډوالي ټولني د نړۍ په ځینو سیمو کې ژوند کوي. د بیلګې په توګه، په لوېدیځه اروپا کې، اسلام د سیمې د ټول نفوس ۶٪ سره له مسیحیت وروسته دویم دین دی.

د ۲۰۱۲ راپور له مخې، ۴۹ هېوادونه مسلمانان اکثریت لري، د نړۍ شاوخوا ۶۲٪ مسلمانان، چې د یو ملیارد نفوس سره برابر دي، په سویل او سویل ختیځ آسیا کې ژوند کوي. د نړۍ د مسلمانانو له جملې څخه پاکستان ۱۱٫۰٪، هند ۱۰٫۹٪، بنګله دیش ۹٫۲٪ نږدې ۲۰٪ مسلمانان په عربي هېوادونو کې ژوند کوي. افریقا، مصر او نایجریا د مسلمانانو تر ټولو لوی نفوس لري.

د Pew Research Center د ۲۰۱۰ کال څېړنه د ۲۰۰۹ کال په ژمي کې خپره شوه.

دې څېړنې وښودله چې د سوريې په پرتله په لبنان او چین کې مسلمانان ډیر دي.

دا په ډاګه کوي چې اسلام به په ۲۰۴۵ میلادي کې د مذهبونو په مینځ کې، تر ټولو پیروان ولري.،، (ویکي پېډیا)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

منځپانگه:

و، د جدول په لومړيو څلورو کالمونو کې ارقام د نړۍ د مسلمانانو د راتلونکي په اړه د Pew Research Center د راپور پر اساس دی.

شمېره	هېواد/ سيمه	مسلمان	د هېواد د ټول مسلمانان نفوس سلنه (%)	د نړۍ د مسلمانانو د نفوس سلنه (%)
۱	افغانستان	۳۸,۹۲۸,۳۴۶	۱۰۰	۲,۴
۲	آلباني	۱,۸۷۹,۱۷۲	۵۸,۸	۰,۱
۳	الجزاير	۴۰,۴۰۰,۰۰۰	۹۸,۲ > ۹۹	۲,۷
۴	امريکايي ساموا	۱,۰۰۰ <	۰,۱ <	۰,۱ <
۵	اندورا	۱,۰۰۰ <	۰,۱ <	۰,۱ <
۶	انگولا	۹۰,۰۰۰	۱,۰	۰,۱ <
۷	انگويلا	۱,۰۰۰ <	۰,۳	۰,۱ <
۸	آنتيگوا او باربودا	۱,۰۰۰ <	۰,۶	۰,۱ <
۹	آرژانتين	۷۸۴,۰۰۰	۲,۵	۰,۱ <
۱۰	ارمنستان	۱/۲ <	۰,۱ <	۰,۱ <
۱۱	اروبا	۱,۰۰۰ <	۰,۴	۰,۱ <
۱۲	استراليا	۴۷۶,۲۹۱	۲,۲	۰,۱ <
۱۳	اتريش	۵۷۳,۸۷۶	۶,۸	۰,۱ <
۱۴	آذربايجان جمهوريت	۸,۷۹۵,۰۰۰	۹۸,۴	۰,۵
۱۵	باهاما	۱,۰۰۰ <	۰,۱	۰,۱ <

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱ <	۷,۲	۸۶۶,۸۸۸	بحرين	۱۶
۹,۲	۸۶,۳	۱۴۵,۶۰۷,۰۰۰	بنگلادش	۱۷
۰,۱ <	۰,۹	۲,۰۰۰	باربادوس	۱۸
۰,۱ <	۰,۲	۱۹,۰۰۰	بلاروس	۱۹
۰,۱ <	۵,۹	۶۵۸,۴۶۳	بلژيک	۲۰
۰,۱ <	۰,۱	۱,۰۰۰ <	بليز	۲۱
۰,۱	۲۴,۵	۲,۷۱۰,۰۰۰	بنين	۲۲
۰,۱ <	۰,۸	۱,۰۰۰ <	برمودا	۲۳
۰,۱ <	۰,۲	۲,۰۰۰ ≤	د بوتان سلطنت	۲۴
۰,۱ <	۰,۱ <	۲,۰۰۰	بوليو	۲۵
۰,۱	۵۰,۷	۱,۷۹۰,۴۵۴	بوسنيا او هرزگوينا	۲۶
۰,۱ <	۰,۴	۸,۰۰۰	بوتسوانا	۲۷
۰,۱ <	۰,۱	۲۰۴,۰۰۰	برزيل	۲۸
۰,۱ <	۱,۲	۱,۰۰۰ <	د برتانيا ورجن ټاپو	۲۹
۰,۱ <	۶۷	۲۹۵,۰۰۰	برونئي	۳۰
۰,۱ <	۷,۸	۵۷۷,۰۰۰	بلغارستان	۳۱
۰,۶	۶۰,۵	۱۱,۲۷۰,۰۰۰	بورکينا فاسو	۳۲
۰,۱	۲,۳	۲,۲۳۷,۴۹۵	برما (ميانمار)	۳۳
۰,۱ <	۲,۲	۲۵۰,۰۰۰	برونڊي	۳۴
۰,۱ <	۱,۶	۲۵۵,۰۰۰	کامبوج	۳۵
۰,۲	۲۰,۹	۴,۹۴۰,۰۰۰	کامرون	۳۶
۰,۱	۳,۲-۱,۹	۱,۰۵۳,۹۴۵	کانادا	۲۷
۰,۱ <	۲	۱۰,۰۰۰	کاپ ورد	۳۸

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱ <	۰,۲	۱,۰۰۰ <	کيمان ټاپوگان	۳۹
۰,۱ <	۱۵	۴۰۳,۰۰۰	د مرکزي افريقا جمهوريت	۴۰
۰,۴	۵۸	۷,۸۲۷,۶۵۳	چاد	۴۱
۰,۱ <	۰,۰۳	۲,۸۹۴	شيلي	۴۲
۱,۴	۱,۸	-۲۲,۰۰۰,۰۰۰ ۵۰,۰۰۰,۰۰۰	چين	۴۳
۰,۱ <	۸۰	۱,۰۰۰ <	کوکوس (کلينگ) ټاپوگان	۴۴
۰,۱ <	۰,۲	تا ۴۰,۰۰۰ ۸۰,۰۰۰	کلمبيا	۴۵
۰,۱ <	۹۸,۳	۷۸۵,۰۰۰	کومور (قمر)	۴۶
۰,۱	۵	۳,۶۴۸,۲۶۷	کنگو	۴۷
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	کوک ټاپوگان	۴۸
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	کاستاريکا	۴۹
۰,۱ <	۱,۴	۶۰,۰۰۰	کرواسي	۵۰
۰,۱ <	۰,۱	۱۰,۰۰۰	کوبا	۵۱
۰,۱ <	۲۲,۷	۲۷۳,۰۰۰	قبرس	۵۲
۰,۱ <	۰,۱ <	۱۰,۵۰۰	چک جمهوريت	۵۳
۰,۱ <	۴,۱	۲۳۰,۰۰۰	دنمارک (دانمارک)	۵۴
۰,۱	۹۷,۰	۸۵۳,۰۰۰	جيبوتي	۵۵
۰,۱ <	۰,۲	۱,۰۰۰ <	دومينيکا	۵۶
۰,۱ <	۰,۱ <	۲,۰۰۰	دومينيکا جمهوريت	۵۷

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱ <	۰,۱ <	۲,۰۰۰	اکوادور	۵۸
۴,۹	۹۰	۷۳,۸۰۰,۰۰۰	مصر	۵۹
۰,۱ <	۰,۱ <	۲,۰۰۰	السالوادور	۶۰
۰,۱ <	۴,۱	۲۸,۰۰۰	استوايي گينه	۶۱
۰,۱	-۴۸-۳۶,۶ ۵۰	۱,۹۰۹,۰۰۰	اريتره	۶۲
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۵۰۸	استونيا (استوني)	۶۳
۱,۸	۳۴	۲۵,۰۳۷,۶۴۶	ايتوپيا (ايتوپي)	۶۴
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	د فارو ټاپو	۶۵
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	فاکلنډ ټاپوگان	۶۶
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	د ميکرونزيا فدرالي ايالتونه	۶۷
۰,۱ <	۶,۳	۵۴,۰۰۰	فيجي	۶۸
۰,۱ <	۰,۸	۴۲,۰۰۰	فنلیند (فنلاند)	۶۹
۰,۳	۷,۵	۵,۶۲۱,۰۰۰	فرانسه	۷۰
۰,۱ <	۰,۹	۲,۰۰۰	فرانسوي گيانا	۷۱
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	فرانسوي پولینيشيا	۷۲
۰,۱ <	۹,۷	۱۴۵,۰۰۰	گابون	۷۳
۰,۱	۹۵,۳	۱,۶۶۹,۰۰۰	گامبيا	۷۴
۰,۱ <	۱۰,۵	۴۴۲,۰۰۰	گرجستان	۷۵
۰,۲	۵,۷ - ۲,۰	-۱,۶۰۰,۰۰۰ ۴,۷۰۰,۰۰۰	آلمان (جرمني)	۷۶
۰,۲	۱۸	۴,۹۱۴,۰۰۰	غنا	۷۷
۰,۱ <	۴,۰	۱,۰۰۰	گيبرالتر	۷۸

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱<	۵,۳	۶۱۰,۰۰۰	يونان	۷۹
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	گرينلند	۸۰
۰,۱<	۰,۳	۱,۰۰۰<	گرينادا	۸۱
۰,۱<	۰,۴	۲,۰۰۰	گوادلوپ	۸۲
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	گوام	۸۳
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰	گواتيمالا	۸۴
۰,۵	۸۴,۲	۸,۶۹۳,۰۰۰	گينه	۸۵
۰,۱<	۵۰	۷۰۵,۰۰۰	گينه بيسائو	۸۶
۰,۱<	۷,۲	۵۵,۰۰۰	گوياڻ	۸۷
۰,۱<	۰,۱<	۲,۰۰۰	هائي تي	۸۸
۰,۱<	۰,۱	۱۱,۰۰۰	هندوراس	۸۹
۰,۱<	۳,۱	۲۲۰,۰۰۰	هنگ کانگ	۹۰
۰,۱<	۰,۳	۵,۵۷۹	مجارستان	۹۱
۰,۱<	۴/۰	۱۳۰۰	ايسلند	۹۲
۹,۶	۱۴,۲	۱۷۲,۰۰۰,۰۰۰	هند	۹۳
۱۲,۷	۸۷,۲	۲۰۴,۸۴۷,۰۰۰	اندونزيا	۹۴
۴,۶	۹۹,۴	۷۹,۴۴۷,۰۰۰	ايران	۹۵
۱,۹	۹۸,۹	۳۱,۱۰۸,۰۰۰	عراق	۹۶
۰,۱<	۱,۱	۷۰,۱۵۸	ايرلند	۹۷
۰,۱<	۰,۲	۱,۰۰۰<	د من تاپو	۹۸
۰,۱	۱۷,۷	۱,۲۸۷,۰۰۰	اسرائيل	۹۹
۰,۱	۳,۷	۲,۲۲۰,۰۰۰	ايتاليا	۱۰۰
۰,۵	۴۰	۷,۹۶۰,۰۰۰	د عاج ساحل	۱۰۱

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰	جامائیکا	۱۰۲
۰,۱<	۰,۱	۱۸۵,۰۰۰	جاپان (ژاپن)	۱۰۳
۰,۴	۹۳,۸	۶,۳۹۷,۰۰۰	اردن	۱۰۴
۰,۵	۷۰,۲	۸,۸۸۷,۰۰۰	قزاقستان	۱۰۵
۰,۲	۱۰	۲,۸۶۸,۰۰۰	کنیا	۱۰۶
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	کیریبائی	۱۰۷
۰,۱	۹۵,۶	۱,۵۸۴,۰۰۰	کوزوو	۱۰۸
۰,۲	۷۴,۱	۲,۶۳۶,۰۰۰	کویت	۱۰۹
۰,۳	۸۸,۸	۴,۹۲۷,۰۰۰	قرقیزستان	۱۱۰
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰	لائوس	۱۱۱
۰,۱<	۰,۱	۲,۰۰۰	لتونی	۱۱۲
۰,۲	۵۹,۷	۲,۵۴۲,۰۰۰	لبنان	۱۱۳
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰	لسوتو	۱۱۴
۰,۱<	۱۲,۸	۵۲۳,۰۰۰	لیبیریا	۱۱۵
۰,۴	۹۶,۶	۶,۳۲۵,۰۰۰	لیبیا	۱۱۶
۰,۱<	۴,۸	۲,۰۰۰	لیختن اشتاین	۱۱۷
۰,۱<	۰,۱	۳,۰۰۰	لیتوانی	۱۱۸
۰,۱<	۲,۳	۱۱,۰۰۰	لوکزامبورگ	۱۱۹
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	ماکائو	۱۲۰
۰,۱<	۳۳,۳	۵۰۰,۰۰۰	مقدونیه	۱۲۱
۰,۱<	۷	۲۲۰,۰۰۰	ماداگاسکار	۱۲۲
۰,۱	۱۲,۸	۲,۰۱۱,۰۰۰	مالاوی	۱۲۳
۱,۱	۶۱,۴	۱۷,۱۳۹,۰۰۰	مالزی	۱۲۴

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱<	۱۰۰	۳۰۹,۰۰۰	مالديو	۱۲۵
۰,۸	۹۵	۱۵,۶۶۷,۷۰۴	مالي	۱۲۶
۰,۱<	۰,۲	۱,۰۰۰	مالت	۱۲۷
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	مارشال ٽاپوگان	۱۲۸
۰,۱<	۰,۲	۱,۰۰۰<	مارٽينيڪ	۱۲۹
۰,۲	۱۰۰	۴,۱۷۱,۶۳۳	موريتاني	۱۳۰
۰,۱<	۱۷,۳	۲۳۰,۱۱۸	موريس	۱۳۱
۰,۱<	۹۸,۸	۱۹۷,۰۰۰	مايوت	۱۳۲
۰,۱<	۰,۱	- ۳,۷۰۰ ۱۱۱,۰۰۰	مڪزيڪ (مڪسيڪو)	۱۳۳
۰,۱<	۰,۴	۱۵,۰۰۰	مولداويا	۱۳۴
۰,۱<	۰,۵	۱,۰۰۰<	موناڪو	۱۳۵
۰,۱<	۶	۲۰۰,۰۰۰	مغولستان (منگوليا)	۱۳۶
۰,۱<	۱۹,۱۱	۱۱۸,۴۷۷	مونته نگرو	۱۳۷
۰,۱<	۰,۱	۱,۰۰۰<	مونٽسرات	۱۳۸
۲,۰	۹۹	۳۲,۳۸۱,۰۰۰	مراڪش	۱۳۹
۰,۳	۲۲,۸	۵,۳۴۰,۰۰۰	موزامبيڪ	۱۴۰
۰,۱<	۰,۴	۹,۰۰۰	ناميبيا	۱۴۱
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	نائورو	۱۴۲
۰,۱	۴,۲	۱,۲۵۳,۰۰۰	نيپال	۱۴۳
۰,۱	۶-۵	۱,۰۰/۸۲۵,۰۰۰ ۰,۰۰۰	هلند	۱۴۴

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱ <	۰,۲	۱,۰۰۰ <	آنتیل هلند	۱۴۵
۰,۱ <	۲,۸	۷,۰۰۰	نوي کاليدونيا	۱۴۶
۰,۱ <	۰,۹	۴۱,۰۰۰	نيو زيلند	۱۴۷
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰	نيکاراگوئه	۱۴۸
۱,۰	۹۸,۳	۱۹,۵۰۲,۲۱۴	نيجر	۱۴۹
۴,۷	۵۰-۴۱	۹۳,۸۳۹,۰۰۰	نيجریه	۱۵۰
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	نيوی	۱۵۱
۰,۱ <	۰,۱	۳,۰۰۰	شمالي کوريا	۱۵۲
۰,۱ <	۰,۷	۱,۰۰۰ <	شمالي تايوان	۱۵۳
۰,۱ <	۳,۰	۱۶۳,۱۸۰	ناروي	۱۵۴
۰,۲	۸۷,۷	۲,۵۴۷,۰۰۰	عمان	۱۵۵
۱۱,۰	۹۶,۴	۱۷۸,۰۰۰,۰۰۰	پاکستان	۱۵۶
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	پالائو	۱۵۷
۰,۳	۹۷,۵	۴,۲۹۸,۰۰۰	فلسطيني سيمي	۱۵۸
۰,۱ <	۰,۷	۲۵,۰۰۰	پاناما	۱۵۹
۰,۱ <	۰,۱ <	۲,۰۰۰	پاپواگينه نو	۱۶۰
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰	پاراگوئه	۱۶۱
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	پيرو	۱۶۲
۰,۷	۴,۶	۵,۸۹۶,۰۰۰	فيليبين	۱۶۳
۰,۱ <	۰,۱	۲۰,۰۰۰	لهستان	۱۶۴
۰,۱ <	۰,۶	۶۵,۰۰۰	پرتگال	۱۶۵
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰	پورتوريكو	۱۶۶

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱	۷۷,۵	۱,۱۶۸,۰۰۰	قطر	۱۶۷
۰,۱<	۱,۶	۷۷,۷۳۶	د کنگو جمهوري	۱۶۸
۰,۱<	۴,۲	۳۵,۰۰۰	رتونيون	۱۶۹
۰,۱<	۰,۳	۷۳,۰۰۰	رومانيا(روماني)	۱۷۰
۱,۰	۶,۵	۹,۴۰۰,۰۰۰	روسيه	۱۷۱
۰,۱<	۴,۸	۵۸۹,۴۲۹	رواندا	۱۷۲
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	سنت هلنا	۱۷۳
۰,۱<	۰,۳	۱,۰۰۰<	سنت کيټس او نويس	۱۷۴
۰,۱<	۰,۱	۱,۰۰۰<	سنت لوسيا	۱۷۵
۰,۱<	۰,۲	۱,۰۰۰<	سنت پير او ماژلان	۱۷۶
۰,۱<	۱,۷	۲,۰۰۰	سنت وينست او گرنادين	۱۷۷
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	ساموا	۱۷۸
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	سان مارينو	۱۷۹
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	سائوتوم او پرنسيپ	۱۸۰
۱,۶	۹۷,۱	۲۵,۴۹۳,۰۰۰	سعودی عربستان	۱۸۱
۰,۸	۹۵,۹	۱۴,۵۸۴,۹۳۱	سنگال	۱۸۲
۰,۱<	۲,۸	۲۲۷,۰۰۰	صربستان	۱۸۳
۰,۱<	۱,۱	۱,۰۰۰<	سيشل	۱۸۴
۰,۳	۷۱,۵	۴,۱۷۱,۰۰۰	سيرالنون	۱۸۵
۰,۱<	۱۴,۷	۷۲۱,۰۰۰	سنگاپور	۱۸۶
۰,۱<	۰,۲	۱۰,۸۶۶	اسلوواکی	۱۸۷
۰,۱<	۳,۶	۷۳,۵۶۸	اسلواني	۱۸۸

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	سليمان ٽاپوگان	۱۸۹
۰,۶	۹۸,۹	۹,۲۳۱,۰۰۰	سومالی	۱۹۰
۰,۱ <	۱,۵	۶۵۴,۰۶۴	سويلي آفريقا	۱۹۱
۰,۱ <	۰,۱	۳۵,۰۰۰	سويلي ڪوريا	۱۹۲
۰,۱ <	۶,۲	۶۱۰,۰۰۰	سويلي سوڊان	۱۹۳
۰,۱	۴,۱	۱,۸۸۷,۹۰۶	اسپانيا	۱۹۴
۰,۱	۹,۷۱	۱,۹۶۷,۲۲۷	سري لانڪا	۱۹۵
۱,۹	۹۷,۰	۳۹,۰۲۷,۹۵۰	سوڊان	۱۹۶
۰,۱ <	۱۹,۶	۸۴,۰۰۰	سورينام	۱۹۷
۰,۱ <	۱۰	۱۲۹,۲۳۰	سوازيلينڊ	۱۹۸
۰,۱ <	۵	-۴۵۰,۰۰۰ ۵۰۰,۰۰۰	سويڊن	۱۹۹
۰,۱ <	۵	۴۰۰,۰۰۰	سوئيس	۲۰۰
۱,۳	۹۰	۲۰,۸۹۵,۰۰۰	سوريه	۲۰۱
۰,۱ <	۰,۳	۶۰,۰۰۰	ٽايوان	۲۰۲
۰,۴	۹۹,۰	۷,۰۰۶,۰۰۰	تاجيڪستان	۲۰۳
۰,۸	۳۵	۱۹,۴۲۶,۸۱۴	تانزانيا	۲۰۴
۰,۲	۵,۸	۳,۹۵۲,۰۰۰	ٽايلينڊ	۲۰۵
۰,۱ <	۰,۱	۱,۰۰۰	ختيخ ٽيمور	۲۰۶
۰,۱	۲۰	۸۲۷,۰۰۰	ٽوگو	۲۰۷
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	ٽوڪلاو	۲۰۸
۰,۱ <	۰,۱ <	۱,۰۰۰ <	ٽونگا	۲۰۹
۰,۱ <	۵,۸	۷۸,۰۰۰	ٽرينيڊادو ٽوباگو	۲۱۰

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۰,۶	۹۹,۸	۱۱,۱۹۰,۰۰۰	تونس	۲۱۱
۴,۶	۹۸,۶	۷۴,۶۶۰,۰۰۰	ترکيه	۲۱۲
۰,۳	۹۳,۳	۴,۸۳۰,۰۰۰	ترکمنستان	۲۱۳
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	د ترکيس او کيکوس تاپوگان	۲۱۴
۰,۱<	۰,۱	۱,۰۰۰<	توالو	۲۱۵
۰,۳	۱۲,۰	۵,۰۳۰,۰۰۰	اوگاندا	۲۱۶
۰,۱<	۰,۸	۳۹۳,۰۰۰	اوکراين	۲۱۷
۰,۲	۷۶,۰	۳,۵۷۷,۰۰۰	عربي متحده امارات	۲۱۸
۰,۲	۴,۸	۳,۱۰۶,۳۶۸	بريتانيا	۲۱۹
۰,۲	۰,۸	۲,۵۹۵,۰۰۰	متحده ايالات	۲۲۰
۰,۱<	۰,۱	۱,۰۰۰<	د ورجين ټاپو	۲۲۱
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	اروگوئه	۲۲۲
۱,۷	۹۶,۵	۲۶,۸۳۳,۰۰۰	ازبکستان	۲۲۳
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	وانواتو	۲۲۴
۰	۰	۰	واتيکان	۲۲۵
۰,۱<	۰,۳	۹۵,۰۰۰	ونزوئلا	۲۲۶
۰,۱<	۰,۲	۷۱,۲۰۰	ويتنام	۲۲۷
۰,۱<	۰,۱<	۱,۰۰۰<	واليس او فوتونا	۲۲۸
۰,۱<	۹۹,۶	۵۲۸,۰۰۰	لوپديزه صحرا	۲۲۹
۱,۵	۹۹,۰	۲۴,۰۲۳,۰۰۰	يمن	۲۳۰
۰,۱<	۱	۱۴۰,۰۰۰	زامبيا	۲۳۱
۰,۱<	۳	۴۸۸,۶۵۶	زيمبابوي	۲۳۲

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

۳,۰	۸۰,۰	۵۴,۰۰۰,۰۰۰	مرکزی آسیا	---
۳۰,۶	۳۱,۴	۵۰۷,۲۸۴,۰۰۰	سويلي آسیا	---
۱۵,۰	۱۲,۰	۲۵۷,۰۰۰,۰۰۰	سويل ختيخه آسیا	---
۲۲,۹	۹۱,۲	۳۱۵,۳۲۲,۰۰۰	منخني ختيخ-شمالی افریقا (منا)	---
۱۵,۰	۲۹,۶	۲۴۲,۵۴۴,۰۰۰	د افریقا سويلي صحرا	---
۲,۷	۶,۰	۴۴,۱۳۸,۰۰۰	اروپا	---
۰,۳	۰,۶	۵,۲۵۶,۰۰۰	آمریکا	---
۱۰۰,۰	۲۳,۴	۱,۷۰۳,۱۴۶,۰ ۰۰	ټوله نړی	-----

،،(ویکي پیدیا)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

عربي ژبي هېوادونه

۱. اردن:

د اردن (الأردن)، رسمي نوم يې د اردن هاشمي سلطنت دی، دغه هېواد په لويديځه اسيا کې پروت دی. د شام په سيمه د اردن د سمندر په ختيځه څنډه کې د اسيا، افريقا او اروپا په درې لارې کې پروت دی. اردن له سعودي عربستان، عراق، سوريې، اسرائيلو او فلسطين له لويديځې تړانگې سره پوله لري. مړ سيند يې په لويديځو پولو پروت دی، داهېواد په خپل لري سويل لويديځ کې د سور سمندر سره شپږ ويشت کيلو متره (۱۶ ميله) ساحل لري. عمان يې پلازمېنه، ستر بنار او اقتصادي، سياسي او کلتوري مرکز دی.

په اوسني اردن کې د لرغوني ډبرين پير انسانانو ژوند کړی. د ژېړو (برونزو) پړاو په پای کې په دې سيمه کې درې د اوږدې مودې پاچهي څرگندې شوي دي چې هغه دا دي:

- عمون
- مواب
- ادوم

په وروستيو واکمنيو کې يې د النبطية پاچهي، پارسي سترواکي، رومي سترواکي، راشده واکمني، امويان، عباسي خلافت او عثماني سترواکي شاملې دي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

اردن د عرب اتحاديې او اسلامي همکاريو سازمان بنسټ اېښودونکی غړی دی. د دې خپلواک هېواد نظام مشروطه پاچهي ده، خو پاچا پراخه اجرائيوي او قانون جوړوونکي واکونه له ځانه سره لري .

اردن نيمه وچ او شاړ هېواد دی، ټوله سيمه يې ۸۹۳۴۲ کيلو متر مربع (۳۴،۴۹۵ ميل مربع) ده، د وگړو شمېر يې نهه ميليونه دی، په عربي هېوادونو په يوولسم شمېره زيات نفوس لري. غوڅ اکثریت يا پنځه نوي سلنه وگړي يې سني مسلمانان دي، اصلي لږه کي مسيحيان هم لري. اردن په بيا بيا ناکراره منځني ختيځ کې «ارامه سيمه» بلل کېږي.

اردن له عرب پسرلي وروسته چې په ۲۰۱۰ز کال کې يې دا سيمه ونيوله، کوم زيان ونه لېده. له ۱۹۴۸ز کال راهيسې، اردن له ډېرو جگړه کې ښکېلو گاونډيو هېوادونو نه کډوال منلي دي.

اردن د انساني ودې د شاخص له پلوه يو سل او دويم هېواد دی او د عايد له منځنۍ کچې پورته اقتصاد لري. د اردن اقتصاد په سيمه کې يو له کوچني اقتصاد نه دی چې د ماهر کار ځواک پر بنسټ د بهرنۍ پانگوني د لېوالتيا وړ دی. دا هېواد د سيلانيانو د لېوالتيا مرکز هم دی او د ښه پرمختللي روغتيايي برخې له امله د روغتيايي سيال بينۍ لپاره هم جذاب دی. سره له دې، د طبيعي سرچينو کمښت، د کډوالو زيات ورتگ او د سيمي نا ارامۍ د دې هېواد اقتصادي او ودانيزه وده له ستونزو سره مخامخ کړې ده.، (۴)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د اردن هېواد ودانيز انځور

د اردن هېواد ودانيز انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د اردن هېواد ودانيز انځور

د اردن هېواد ودانيز انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

۲- الجزاير:

، د افريقا په سهېل کې يو هېواد دی چې ولسمشريز نظام لري.

دا هېواد د افريقا په لويه وچه کې دوهم لوی هېواد دی. دا هېواد په سهېل ختيځ کې د تونس سره، په ختيځ کې د ليبيا سره، په سوېل ختيځ کې د نايجېر سره، په سوېل لوېديځ کې د مالي او ماوريتانيا او په لوېديځ کې د ماراکو سره گډې نړېوالې پولې لري، لويديځه صحرا، په لوېديځ کې. د الجزاير اساسي قانون اسلام، عرب، او آمازيغ (بربر) هېواد. د الجبريا نوم د الجزاير د بنار د نوم نه راوتلی دی، د عربي لغت *الجزائر*، چې په پښتو ژباړه کې د *تاپوگان* په مانا دی، دا نوم هغه څلورو تاپوگانو خوا ته اشاره کوي چې د الجزاير د بنار د سمندر غاړې نه په سيند کې تر ۱۵۲۵ زېږيز کال پورې پرتې وې چې بيا وروسته د همدغه هېواد د وچې برخې وگرځېدلې.

الجزاير د الجزاير د خلکو ديموکراتيک جمهوريت له رسمي نوم سره د افريقا په شمال کې پروت هېواد دی. په ختيځ کې له ليبيا؛ په سوېل ختيځ کې له نايجيريا؛ په سوېل لوېديځ کې له مالي، موريتانيا او لويديځې بېديا؛ په لوېديځ کې له مراکش؛ په شمال کې د مديترانې سيند سره پوله لري. دا د افريقا په شمال کې د مغرب سيمې يوه برخه بلل کېږي. دا هېواد نيمه - وچه جغرافيه لري او د نفوس ډېره برخه يې د شمال په حاصل خېزه برخه کې ژوند کوي او دا صحرا د سوېل پر جغرافه واکمنه ده. الجزاير ۲۳۸۱۷۴۱ کيلومتره مربع (۹۱۹۵۹۵) مساحت لري. چې په دې توگه د افريقا په کچه د مساحت له پلوه لسم لوی هېواد دی. الجزاير د ۴۴ ميليونه نفوس له لرلو سره

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د افريقا نهم د نړۍ په کچه ۳۲م گڼ نفوسه هېواد دی. پلازمېنه او تر ټولو لوی ښار يې الجزيره دی چې د مديتراني سمندر غاړو کې پروت دی .

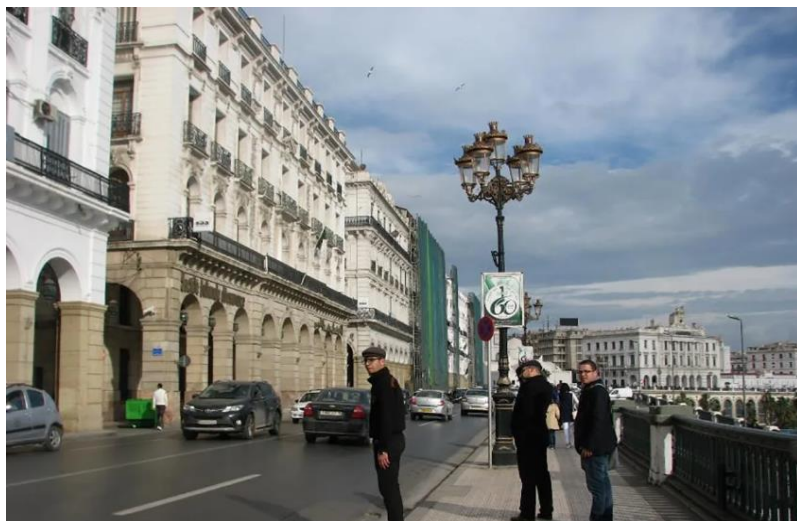
په الجزاير کې لرغوني لړۍ، تمدنونه او امپراتورۍ دا دي:

لرغوني نيومديان، فينيکيان، بونيقيان، روميان، ونداليان، بيزانسان، امويان، عباسيان، رستميان، ادريسيان، اغلابيان، فاطميان، زيريديان، حماديان، المرويان، موحدان، اسبانيان، اسپانويان، عثمانيان او فرانسوي استعماري امپراتوري. د الجزاير د نفوس لوی اکثريت مسلمان شوي عرب - بابر دي چې عربي او بېربري ژبې د رسمي ژبو په توگه کاروي. له دې سره په ځينو برخو کې فرانسوي ژبه د يوې اداري او ښونيزې ژبې په توگه کارول کېږي. د خبرو کولو لپاره اصلي ژبه الجزايري عربي ده.

الجزيره يو نيمه ولسمشريز جمهوريت دی چې سيمه ييزې ټاکنيزې حوزې يې له ۵۸ ولايتونو او ۱۵۴۱ کاميونونه (په الجزاير کې تر ټولو کوچنی اداري واحد، ژباړن) لري. دا هېواد د ټولو غير جزيره يي افريقايي هېوادونو تر منځ د انساني او ودانيز پرمختگ تر ټولو لوړ شاخص لري او تر ډېره د انرژۍ د صادراتو پر بنسټ د دې لويې وچې له لويو اقتصادونو څخه دی. ،، (۵)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

الجزاير د يوې برخې انځور

الجزاير د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

الجزاير د يوې برخې انځور

الجزاير د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

الجزاير د يوې برخې انځور

الجزاير د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

الجزاير د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳. بحرین:

د بحرین (البحرین)، رسمي نوم یې د بحرین سلطنت (مملکه البحرین) دی، دا هېواد د فارس په خلیج کې پروت دی. دا د ټاپوگانو هېواد دی چې له پنځوسو طبیعي ټاپوگانو او درې دېرشو جوړو شوو (مصنوعي) ټاپوگانو نه جوړ له یو کوچني مجمع الجزایر نه تشکیل شوی، مرکز یې د بحیرین ټاپو دی چې دې ټاپوگانو د بحرین دري اتیا سلنه ځمکه نېولې ده. بحرین د قطري ټاپووزمې او شمال ختیځ ساحل ته د سعودي عربستان تر منځ پروت دی، د پنځه ویشتمو کیلومتره اوږدې (۱۶میله) ملک فهد لارې په مټ له سعودي عربستان سره وصل شوی. د ۲۰۲۰ز کال د شمېرې تر مخې د بحرین د وګړو شمېر ۱،۵۰۱،۶۳۵ دی چې ۷۱۲،۳۶۲ یې د بحرین اصلي اوسېدونکي دي. د ۷۶۰ کیلو مترمربع (۲۹۰میل مربع) مساحت په لرلو سره له مالديف او سینگاپور وروسته په اسیا کې درېیم کوچنی هیواد دی. پلازمېنه اوستر بنار یې عمان دی.

بحرین د لرغوني ديلمون تمدن سیمه ده. دا هېواد له لرغوني زمانې نه په بحر کې د ملغرو د موندلو له امله شهرت لري چې دا ملغري تر نولسمې پېړۍ پورې په ټوله نړۍ کې تر ټولو غوره وي.

د ۱۸۰۰ز کلونو په وروستیو کې، له بریتانویانو سره تر بریالیو تړونونو وروسته، بحرین د بریتانوي تحت الحماية هېواد شو. په ۱۹۷۱ز کال کې یې خپلواکي اعلان کړه. پخوا یې نظام امارت و، خو په ۲۰۰۲ز کال کې بحرین یو اسلامي مشروطه شاهي نظام اعلان شو. په ۲۰۱۱ز کال کې، د سیمه ییز عرب پسرلي نه په الهام

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

اخيستلو سره په دې هېواد کې لاريونونه وشول. د بحرين واکمنه الخليفه شاهي کورنۍ د مخالفينو، سياسي مخالفو څېرو او اکثريت شيعه مسلمانانو له حقوقو نه د سرغړونو له امله تر نيوکو لاندې ده. بحرين په پارس خليج کې د تيلو له کشف وروسته لومړي اقتصاد ته وده ورکړه، د بانکدارۍ، ودانيزو او گرځندوی په برخو کې د لسيزو پانگوني د پايلې په توگه د نړۍ گڼې مالي پانگونکې ادارې د دې هېواد په پلازمېنه کې شته. ،، (۶)

بحرين د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

بحرين د يوې برخې مودل انځور

بحرين د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

بحرين د يوې برخې انځور

بحرين د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴. تونس:

د تونس جمهوري هېواد د افريقا په شمال کې پروت دی. دغه هېواد په شمالي افريقا کې د مغرب سيمي برخه ده، په لويديځ او سويل لويديځ کې يې الجيريا، په سويل ختيځ کې يې ليبيا، شمال او ختيځ کې يې مديتراني سمندرگي موقعيت لري، چې د ۱۱ ميليونه وگړو نفوس په لرلو سره ۱۶۳ زره ۶۱۰ كيلومتر مربع (۶۳ زره ۱۷۰ ميل مربع) مساحت لري. په دغه هېواد کې د اطلس غرونو ختيځ پای شاملېږي او شمال يې بيا د افريقا تر لويې صحرا رسېږي، چې پاتې نور ډېر قلمرونه يې کرنيزې ځمکې دي. په ۱۳۰۰ كيلومتره (۸۱۰ ميله) ساحلي کرښو کې يې د مديتراني حوزې ختيځ او لويديځ افريقايي پيوند شاملېږي. تونس د افريقا د تر ټولې لرې شمالي څوکې کپ انجلا کور دی؛ پلازمېنه يې تونس، د دغه هېواد تر ټولو لوی ښار دی، چې په شمالي ختيځو سواحلو کې موقعيت لري او د خپل هېواد (تونس) نوم يې خپل کړی دی.

کارتاژ چې يوه لويه سوداگريزه سترواکي او د روم جمهوريت نظامي سيال و، له ميلاد نه ۱۴۶ کاله وړاندې د روميانو له خوا ماته وخوره او د راتلونکو ۸۰۰ کلونو لپاره تونس د روم تر نيواک لاندې راغی. هغوی هلته عيسويت دود کړ او د آفري تياتر الجيم په څېر د معمارۍ آثار يې هلته پرېښودل. له ۶۴۷ ز کال راهيسې، له څو هڅو وروسته، مسلمانانو تر ۶۹۷ ز کال پورې ټول تونس ونيو او د هغه ځای سيمه بيزو خلکو ته يې اسلام او عربي کلتور وروړ.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

تونس په شمالي افريقا کې کوچنی هېواد دی، فرهنگ او هويت يې د پېړيو په ترڅ کې په بيلابيلو کلتورنو او قوميتونو کې رېښه لري . دغه هېواد له گڼ شمېر اروپايي هېوادونو سره نږدې اقتصادي او سياسي اړيکې لري او ودانيزه برخه کې چټک پرمختگ لري،،

(۷)

تونس د يوې برخې انځور

تونس د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

تونس د يوي برخي انځور

تونس د يوي برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵. جیبوتی:

د جیبوتی چې رسمي نوم یې د جیبوتی جمهوریت دی د افریقا په (بنکر) کې پروت یو هېواد دی چې پلازمینه یې د جیبوتی ښار دی. مساحت یې ۲۳'۲۰۰ کیلومتره مربع او د وګړو شمیر یې ۸۱۸'۱۵۹ نفره دی.

جیبوتی، په رسمي ډول د جیبوتی جمهوریت، د افریقا د ښاخ په برخه کې یو هېواد دی. دا هېواد له سویل لوري له سومالیا، له سویل لوېدیځ لوري له ایتوپیا، له شمال لوري له اریتریا، او له ختیځ لوري د سرې سمندرګی او د عدن له خلیج سره ګډه پوله لري. د عدن خلیج په هغه غاړه کې یمن پروت دی. دا هېواد ټولټال ۲۳،۲۰۰ کیلومتر مربع (۸،۹۵۸ مایل مربع) مساحت لري .

په لرغوني زمانه کې، دا هېواد د ایتوپیا، اریتریا او سومالینډ سره یوځای د پونټ د خاورې برخه وه. زیلا ته نږدې، چې اوس په سومالینډ کې ده، د منځنیو پیړیو عدل او عفت سلطنتونه وو.

جیبوتی یو څو توکمیز هېواد دی چې له ۹۲۱،۸۰۴ څخه ډیر نفوس لري (چې په افریقا کې ترټولو کوچنی دی). فرانسوي او عربي ژبې د دې هېواد دوه رسمي ژبې دي او عفر او سومالی یې ملي ژبې دي.

نږدې ۹۴٪ اوسیدونکي یې د اسلام لارویان دي چې د دې هېواد رسمي دین دی او له زرو کلونو څخه زیات په دې سیمه کې حاکم دی. سومالی او عفر دوه لویې توکمیزې ډلې جوړوي، چې عفر یې اکثریت دی. دواړه د افرو- آسیایي ژبو په کوشي ژبه خبرې کوي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جیبوتي په ستراتیژیک ډول د نړۍ د کینتو تړتولو بوختو لارو ته نږدې موقعیت لري، چې سره سمندر او د هند سمندر ته لاسرسی کنټرولوي. دا هېواد د تیلو د اچولو او د بار د بدلولو مهم مرکز ګڼل کېږي او د ګاونډي ایتوپیا څخه د وارداتو او صادراتو له پاره اصلي سمندري بندر دی. په ودانیزه برخه کې پانگونه خورا لږه او په ورو توګه افقي وده کوي.،، (۸)

جیبوتي د یوې برخې انځور

جیبوتي د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

جیبوتي د یوې برخې انځور

جیبوتي د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

۶- سعودي عربستان:

د سعودي عربستان چي په رسمي ډول د سعودي عربستان د پاچهي په نوم پېژندل کېږي، په لويديځه آسيا کي هېواد دی. دغه هېواد د عربو ټاپو وزمي نږدې ټوله برخه جوړوي، چي مساحت يي نږدې ۲ ميلیونه ۱۵۰ زره کيلومتر مربع (۸۳۰ زره مایل مربع) دی.

په منځني ختيځ کي تر ټولو لوی او په عربي نړۍ کي دويم لوی هېواد دی. په شمال کي له اردن او عراق، په شمال ختيځ کي له کويټ، په ختيځ کي له قطر، بحرين او عربي متحده اماراتو او په سويل ختيځ کي له عمان او يمن سره پوله لري، د عقبه خليج په واسطه په شمال لويديځ کي له مصر نه جلا کېږي. سعودي عربستان يوازنی هېواد دی چي له دواړو سره سمندرگي او فارس خليج سره ساحلي کرښي لري، چي ډېری ځمکي يي له وچي صحرا، دښتو، بي ونو ځمکو او غرونو نه جوړه ده. پلازمېنه يي رياض تر ټولو لوی ښار دی، په دغه هېواد کي د اسلام دوه سپېڅلي ښارونه مکه معظمه او مدينه منوره هم موقعيت لري.

د اسلام له سپېڅلي دين وړاندې عربستان، هغه سيمه چي معاصر سعودي عربستان په کي پروت دی، د گڼ شمېر لرغونو کلتورونو او تمدنونو ځای و، د عربستان له تاريخ وړاندې مهال په نړۍ کي د انساني چارو لومړني آثار ښيي. د نړۍ تر ټولو لوی دويم دين اسلام، په سعودي عربستان کي ظهور کړی.

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د ۷ مې پيړۍ په لومړيو کي، د اسلام پيغمبر محمد(ص) د عربستان وگړي متحد کړل او يو واحد اسلامي نظام يې جوړ کړ.

په ۶۳۲ ز کال کي د هغه له وفات وروسته، پيروانو يې په چټکۍ سره د عربستان تر حاکميت لاندې قلمرو پراخ کړ، په بي مخيني ډول يې په لويه کچه قلمرو (په لويديځ کي له ايبري ټاپووزمي نه په ختيځ کي تر معاصر پاکستان پورې) د څو لسيزو په ترڅ کي فتح کړ.

د معاصر سعودي عربستان نه بنسټ اخيستونکو سلسلو د راشدينو (۶۳۲-۶۶۱ ز کال)، امويانو (۶۶۱-۷۵۰ ز کال)، عباسيانو (۷۵۰-۷۵۱ ز کال) او فاطمي (۹۰۹-۱۱۷۱ ز کال) خلافتونه وکړل، همدارنگه يې په آسيا، افريقا او اروپا کي گڼ شمېر واکمنۍ رامنځته کړي. سعودي عربستان په پام کي لري چي په نيوم ښار کي د نړۍ تر ټولو ستري ودانۍ جوړي کړي،، (۹)

د سعودي عربستان نيوم ښار د يوې ځنډۍ مودل انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د سعودي عربستان نيوم بنار د يوې ځنډې انځور

د سعودي عربستان نيوم بنار د يوې ځنډې مودل انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د سعودي عربستان نيوم ښار د يوې ځنډې مودل انځور

د سعودي عربستان نيوم ښار د يوې ځنډې مودل انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

۷- سوډان:

د سوډان (په عربي کې السودان) رسمي نوم يې د سوډان جمهوريت دی (په عربي کې جمهورية السودان)، دا هېواد د افريقا په شمال ختيځه سيمه کې پروت دی. د مرکزي افريقا جمهوريت، چاډ، مصر، ايريتريا، ايتوپيا، لیبيا، سويلي سوډان او سور سمندر سره ګډه پوله لري. په ۲۰۲۱ز کال کې يې د وګړو شمېر څلور څلوېښت اعشاريه يونوي ميليونه شمېرل شوی مساحت يې ۱،۸۸۶،۰۶۸ کيو متر مربع (۷۲۸،۲۱۵ ميل مربع) دی، په دې ډول د افريقا په کچه د مساحت له پلوه په افريقا او عربي ټولنه کې درېيم ستر هېواد دی. په ۲۰۱۱ز کال کې د سويلي سوډان تر جلا کده پورې دا هېواد د مساحت له پلوه په افريقا او عربي ټولنه کې تر ټولو ستر هېواد و، خو له هغه وخته دا دواړه امتيازات له الجزاير سره دي. پلازمېنه يې خرطوم او تر ټولو ګڼ مېشته ښار يې أم درمان (د ميترو خرطوم يوه برخه ده) ښار دی.

د ۱۹۵۶ز کال د جنورۍ په لومړۍ نېټه، په قانوني ډول د يوه خپلواک هېواد په توګه اعلان شو .

اسلام د سوډان دولتي دين و او اسلامي قانون له ۱۹۸۳ز کال نه تر ۲۰۲۰ز کال پورې چې دا هېواد په سيکولر بدل شو عملي کېده.

د دې هېواد اقتصاد او ودانيز پرمختگ په بنسټه منځنۍ کچه عايد تعريف شوی، که څه هم سوډان د اوږدې مودې نړيوالو بنديزونو له

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

امله په څنډه کې و، بيا هم د دې هېواد اقتصاد د تېلو په توليد تکیه کوي.، (۱۰)

د سودان بنار د يوې څنډې انځور

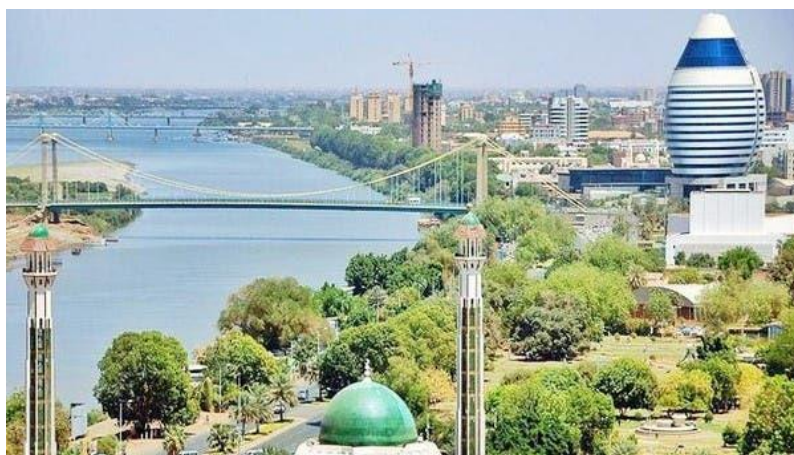
د سودان بنار د يوې څنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د سودان ښار د یوې ځنډې انځور

د سودان ښار د یوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

۸- سوريه:

د سوريه د لويديځې آسيا يو هېواد دی، سوېل لويديځ ته يې لبنان او اسرائيل، لويديځ ته يې مديتراني سمندرگي، شمال ته يې ترکيه، ختيځ ته يې عراق او سوېل ته يې اردن موقعيت لري. دمشق يې لوی ښار او پلازمېنه ده. دغه هېواد د حاصلخېزو ځمکو، لوړو غرونو او دښتو په لرلو سره د گڼ شمېر قومي او مذهبي ډلو کور دی چې په زياته کچه په کې عرب سوريایي وگړي، کوردان، ترکمنان، آشوريان، ارمنيان، شرکسيان، مندايون او يونانيان دي. مذهبي ډلې په کې سني مسلمانان، عيسويان، علويان، دروزيان، اسماعيليه، مندايون، شيعيان، سلفيان او ايزديان دي. عرب يې تر ټولو لوی قومي او سني مسلمانان يې، تر ټولو لوی ديني جوړښتونه دي .

سوريه يو موټی جمهوريت دی، چې له ۱۴ ولايتونو جوړ دی او يوازی هېواد دی چې له سياسي پلوه د بعثيزم له نظريې ملاتړ کوي. له ملگرو ملتونو پرته د يوه بل نړيوال بنسټ چې ناپېيلی غورځنگ دی غړيتوب لري؛ د ۲۰۱۱ ز کال په نومبر مياشت کې يې په عربي ټولنه او اسلامي همکاريو سازمان کې غړيتوب وځنډېد او په خپله يې د مديتراني سمندرگي د هېوادونو په ټولنه کې غړيتوب وځنډاوه .

د سوريې نوم، له تاريخي پلوه يوې پراخي سيمې ته اړوندېږي چې له شام سره مترادف دی او په عربي کې ورته الشام وايي. معاصر دولت يې د گڼ شمېر لرغونو پاچاهيو او سترواکيو ځای پاتې شوی، چې په کې د ابلان تمدن چې له ميلاد ۳ زريزې وړاندې تاريخ لري شاملېږي. حلب او د دغه هېواد پلازمېنه دمشق په نړۍ کې يو له تر

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ټولو لرغونو او د وگړو د استوگنې بناړونه و. په اسلامي دوره کې دمشق د اموي خلافت مرکز او په مصر کې د مملوک پاچهي ولايتي مرکز و

له خپلواکۍ وروسته دوره کې، له ۱۹۴۹ ز کال نه تر ۱۹۷۱ ز کال پورې دغه هېواد د گڼ شمېر پوځي کودتاگانو او هېواد لږزونکو کودتاييزو هڅو شاهد و.

چې د سيمې او له هغو هاخوا يو شمېر هېوادونه هم په کې په نظامي او غير نظامي ډول بنکېل دي. چې له امله يې د دغه هېواد په قلمرو کې يو شمېر خپل سري سياسي ډلې رامنځته شوي چې د سوريې اپوزيسيون، د سوريې د ختيځ او شمال خپلسري اداره يا روژاوا، تحرير الشام او د عراق او شام لپاره اسلامي دولت (داعش) په کې شاملېږي.

له ۲۰۱۶ ز کال نه تر ۲۰۱۸ ز کال پورې دغه هېواد د نړيوالې سولې په نوملړ کې وروستۍ ځای لري، چې بنيدي د جگړې له امله په نړۍ کې تر ټولو له تاوتریخوالي ډک هېواد دی.

دغه هېواد په ودانيزه برخه کې خورا ورو پرمختگ او ځينو برخو کې يې پرمختگ د خپلمنځي جگړو له کبله په تېره ولاړ دی.، (۱۱)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

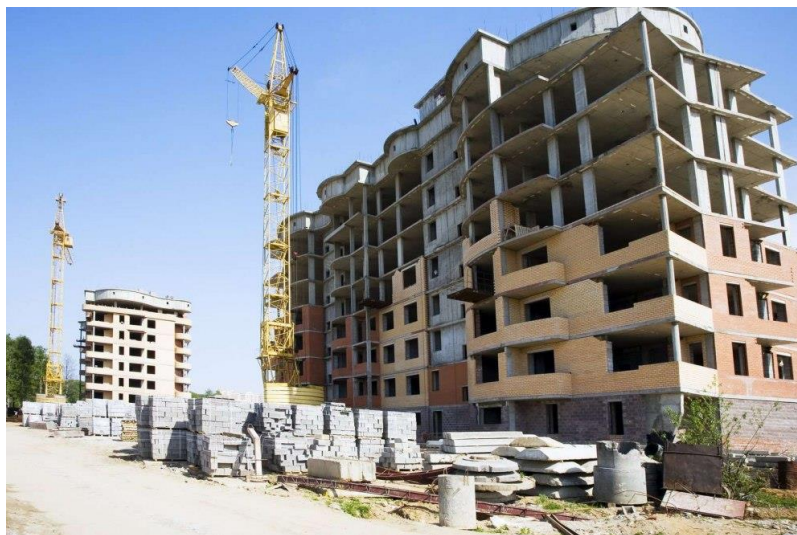
د سوريې ښار د يوې ځنډې انځور

د سوريې ښار د يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د سوريې ښار د يوې ځنډې انځور

د سوريې ښار د يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د سوريې ښار د يوې ځنډې انځور

د سوريې ښار د يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

۹- سوماليا (سومالي)

د سوماليا په رسمي توگه، د سوماليا دموکراتیک جمهوریت یادیري د افریقا په بنکر کې پروت یو هېواد دی. پلازمینه یې موگادیشو او رسمي ژبي یې سومالیایي او عربي ژبه دي، یاد هېواد ۶۳۷'۶۶۱ کیلومتره مساحت او ۹'۵۵۸'۶۶۶ میلیونه وگړي لري. په ۲۶ د جون او ۱ د جنوری ۱۹۶۰م کال سوماليا له بریتانیا پخواني یوگسلاویا او له ایټالیا نه خپله خپلواکی ترلاسه کړه.

سوماليا په رسمي ډول د سوماليا فېدرال جمهوریت (جمهوریاد فېدرالکا سومالیا؛ په عربي ژبه: جمهورية الصومال الفيدرالية) د افریقا په بناخ کې پروت هېواد دی. دا هېواد په لویديځ کې له اېتوپیا، له شمال لویديځ څخه له جیبوتي، له شمال څخه له عدن خلیج، له شرق څخه د هند سمندر او له سویل لویديځ څخه له کینیا سره پوله لري. سوماليا د افریقا په اصلي خاوره کې تر ټولو اوږده ساحلي کرښه لري. دا خاوره تر ډېره له لوړو سطحو، بېدیاوو او ارتفاعاتو څخه جوړه ده. د ټول کال په بهیر کې گرم شرایط له دوره یې موسمي بادونو او نامنظمو وورښتونه سره په یاده خاوره حاکم دي. د سوماليا نفوس نږدې ۱۵ میلیونه اټکل شوی، چې له دوه میلیون څخه زیات یې په پلازمېنه او تر ټولو لوی ښار موگادیشو کې ژوند کوي چې له فرهنګي پلوه د افریقا تر ټولو سره ورته/ هیموجنېز هېواد دی. نږدې ۸۵ سلنه اوسېدونکي یې له سومالیایي نژاد څخه دي، چې له تاریخي پلوه د هېواد په شمال کې مېشت وو. قومي اقلیتونه په پراخ ډول په

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سويل کې متمرکز دي. د سوماليا رسمي ژبې سوماليایي او عربي دي. د دې هېواد ډېری اوسېدونکي مسلمانان او تر ډېره سوني مذهبه دي .

سوماليا په لرغوني دوره کې يو مهم سوداگريز مرکز و، دا د پونت د لرغوني خاورې له تر ټولو ممکنو افسانوي ځايونو څخه ده. د منځنيو پېړيو په بهير کې د سوماليا څو ځواکمنو امپراتوريو پر سيمه ييزو سوداگريو واک درلود چې له ډلې يې د اجوران، د ادال سلطنت او د گلدي سلطنت يادولی شو .

په ۱۹۶۹ ز کال کې د انقلاب عالي شورا واک تر لاسه کړ او د سوماليا ديموکراتيک جمهوريت يې رامنځته کړ او په ظالمانه ډول يې هڅه وکړه، تر څو د سومالي لنډ د خپلواکۍ غوښتنې جگړه په شمال کې وځپي. په دوام يې ۲۲ کاله وروسته په ۱۹۹۱ کال کې د سوماليا د کورنۍ جگړې له پيل سره (انقلابي عالي شورا) سقوط شوه او سومالي لنډ ډېر ژر خپله خپلواکي اعلام کړه.

سوماليا په يو غير رسمي اقتصاد کې پاتې شوه چې تر ډېره په مالدارۍ، له سوماليا څخه کارکوونکو پر تعرفو او تېلي کمونیکېشن (له لري لارې اړيکې) تکیه و او ودانيزه برخه کې چټک پرمختگ نه لري. ياد هېواد د ملگرو ملتونو، عربي ژبو، افريقايي اتحاديې، د غيرمتحدو غورځنگ او د اسلامي همکاريو د سازمان غړی دی،،

(۱۲)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د سومالي بنار د يوي ځنډی انځور

د سومالي بنار د يوي ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د سومالي بنار د يوي ځنډی انځور

د سومالي بنار د يوي ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۰. عراق:

د عراق په منځني ختيځ او سويل لويديځ آسيا کې يو هېواد دی. د عراق پلازمينه بغداد ښار دی. عراق په سويل کې له سعودي عربستان او کويټ، په لويديځ کې له اردن او سوريې، په شمال کې له ترکيې او ختيځ ته له ايران سره گډه پوله لري. عراق هم په سويلي برخه کې د فارس خليج سره د اوبو وړه پوله لري.

د عراق مساحت ۴۳۷،۰۷۲ مربع کيلومتره (۵۸مه) دی. د عراق زياتره ځمکه تيبه او چپه او توده ده. د عراق لويديځ يې دښتې او ختيځ يې زرخيز ميدانونه دي. خو د عراقي کردستان (شمال ختيځ) برخه غرنۍ او سره ده. همدا راز عراق يو له هغو هېوادونو څخه دی چې د نفتو زيرمي لري. دا هېواد د ۱۴۳ ميليار د بيلو نفتو تاييد شوي زيرمي لري.

عراق د نړۍ په کچه ۳۶م ډير نفوس لرونکی هېواد دی چې شاوخوا ۴۰ ميليونه نفوس لري. عربان د عراق د نفوس نږدې ۵ سلنه جوړوي، چې ۷۵٪-۸۰٪، کردان ۱۵٪-۲۰٪، ترکمن، آشوريان او داسې نور. همدارنگه د عراق ۶۴٪-۶۹٪ خلک شيعه، ۳۴٪-۲۹٪ سني، ۱٪ عيسويان او ۱٪ د نورو مذهبونو پيروان دي. عراق هغه ځای دی چې ۶ شيعه امامان پکې اوسيري او ښخ شوي دي. او د نجف، کربلا، کاظمين او سامرا ښارونه د نړۍ د شيعه گانو د زيارت ځايونه دي.

د امويانو له نسکورېدو او د عباسيانو له رانسکورېدو وروسته د اسلامي خلافت پلازمېنه له سوريې څخه عراق (بغداد ښار) ته

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

راورل شوه. د لسمې پېړۍ له نيمايي څخه د ديارلسمې پېړۍ تر پايه پورې، د عراق ځينې برخې د ايران او عثمانيانو ترمنځ څو ځلي لاسونه بدل شول. په لومړۍ نړيواله جگړه کې د عثماني خلافت له ماتې وروسته، عراق په ۱۹۱۹ ميلادي کال کې د برتانيې يوه محافظه کاره سيمه شوه او په ۱۹۳۲ کې يې خپلواکي ترلاسه کړه.

د عراق ډيری نوي سرحدونه په ۱۹۲۰ کې د عثماني امپراتورۍ له ويشلو وروسته د سور د ترون پر اساس د ملگرو ملتونو د ليگ لخوا ټاکل شوي. په دې وخت کې عراق د بریتانیا د لوی بریتانیا تر څارنې لاندې راغی. په ۱۹۲۱ کې، د عراق سلطنت تاسیس شو او په ۱۹۳۲ کې، دې حکومت له انگلستان څخه خپلواکي ترلاسه کړه. په ۱۹۵۸ کې، دا سلطنت ورک شو او د عراق جمهوریت تاسیس شو. له ۱۹۶۸ څخه تر ۲۰۰۳ پورې، عراق د عراق بعث سوسیالیست گوند واکمن و. پر عراق د امریکا او د هغه د متحدینو له یرغل وروسته د صدام حسین د بعث گوند حکومت ړنگ شو او په دغه هېواد کې څو گونديز پارلماني نظام رامنځته شو.

د عراق پرله پسې حکومتونو په ۱۹۲۱ کال کې د نوي عراق له تاسیس راهیسې، د گاونډيو هېوادونو په څیر، هڅه وکړه چې د عرب توکم پر بنسټ د دې لپاره ملي هويت رامینځته کړي. دا طريقه په عراق کې ناکامه شوه او يوازي د غير عربو بيلتون غوښتونکو تمايلاتو او د هغوی د شاونیستي فشار يا شرلو لامل شوه.

په ودانيزه برخه کې پر مختگ يې د خپلمنځي جگړو له کبله په ټيټه کچه دی،، (۱۳)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عراق هېواد د یوې ځنډی انځور

د عراق هېواد د یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عراق هېواد د یوې ځنډی انځور

د عراق هېواد د یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عراق هېواد د یوې ځنډی انځور

د عراق هېواد د یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عراق هېواد د یوې ځنډی انځور

د عراق هېواد د یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۱. عربي متحده امارات:

د متحده عربي امارات (عربي: المعمارات العربية المتحدة) چې معمولاً د اماراتو په نوم يادېږي، د لويديځې اسيا يو هېواد دی چې د عربي ټاپووزمې په ختيځ کې موقعيت لري او د عمان او سعودي عربستان هېوادونو سره ګډه پوله لري او د فارس له لارې خليج له قطر، بحرين او ايران سره تړاو لري. ابوظبي د هېواد پلازمينه ده، پداسې حال کې چې دوبي ترټولو نفوس لرونکی ښار او نړيوال اقتصادي مرکز دی. د جغرافيايي معلوماتو پر بنسټ د متحده عربي اماراتو اعظمي اوږدوالی ۵۶۲ کيلومتره دی. الخيمه، شارجه، او ام القوين. هره امارت د يو امير لخوا اداره کېږي، او دا اميران د اتحاديې عالي شورا جوړوي؛ د ابوظبي امير تل د متحده عربي اماراتو مشر وي، په داسې حال کې چې د دوبي امير تل د دې هېواد د لومړي وزير مقام لري. د متحده عربي اماراتو اتباع دي او ۴۸ مليونه غير اماراتي وو. په ۲۰۲۰ کې، د متحده عربي اماراتو نفوس نږدې ۹,۹ ميليونه و.

هغه سيمه چې اوس د متحده عربي اماراتو ده، له ۱۲۵,۰۰۰ کاله پخوا راهيسې اوسېږي. دا ښار د ميسوپوتاميا، ايران او هند په ګډون د ډيرو تمدنونو سره نښلول شوی دی.

اسلام رسمي دين دی او عربي د اماراتو رسمي ژبه ده. د متحده عربي اماراتو د نفتو او طبيعي ګاز زيرمي په ترتيب سره په نړۍ کې شپږم او اووم لويي زيرمي دي، د متحده عربي اماراتو پراختيا د متحده عربي اماراتو په پراختيا اغيزه درلوده. د فارس خليج د همکارۍ د شورا غړي په يوويشتمه پېړۍ کې د تيلو او ګازو په

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

برخه کې د هېواد تکیه یو څه کمه شوی ده او له اقتصادي اړخه د سیاحت او سوداګرۍ مرکز شوی دی.

ودانيزې چارې دې هېواد کې په ډېره چټکۍ سره د کال تر بلې مخ ته ځي، دا چارې په ټولو اماراتو کې يو شان نه بلکه په ځینو کې خورا چټک او ځینو کې له مخکېنیو پلانونو سره سم د سلګونو ودانيزو شرکتونو چې ډېری یې بهرني دي په مخه وړل کېږي. د ودانيزو حرکت په ټولو اماراتو کې ولاړه (عمودي) توګه دی.، (۱۴)

د عربي متحده اماراتو د يو مودل انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عربي متحده اماراتو د يو مودل انځور

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

د عربي متحده اماراتو د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۲. عمان:

د عمان، په رسمي توگه د عمان سلطنت (عربي: سلطنة عُمان)، په لويديځه آسيا کې د عربي ټاپووزمې په سويل ختيځو سواحلو کې موقعيت لري. عمان چې پخوا يوه سمندريزه سترواکي وه، په عربي نړۍ کې تر ټولو پخوانی خپلواک هېواد دی. دغه هېواد چې د فارس خليج د خولي سره په پوله سيمه کې موقعيت لري، له سعودي عربستان، متحده عربي اماراتو او يمن سره ځمکنۍ پوله او له ايران او پاکستان سره گډه سمندري پوله لري. دغه ساحل له سويل ختيځ لوري له عربي سمندرگي او له شمال ختيځ لوري د عمان له خليج نه جوړ دی. د مدا او مسندم سيمي يې د متحده عربي اماراتو د ځمکنيو پولو له خوا احاطه شوي، د هرمز تنگی (چې له ايران سره شريک دی) او د عمان خليج د مسندم ساحلي پولې جوړوي. مسقط د دغه هېواد پلازمېنه او لوی ښار دی .

له اوولسمې پېړۍ وروسته، د عمان سلطنت سترواکي وه چې په فارس خليج او هند سمندر کې يې د نفوذ په موخه د پرتگال او بریتانيا له سترواکيو سره سيالي کوله. په ۱۹ مه پېړۍ کې د دغې سترواکۍ په اوج کې، عماني نفوذ يا کنترول له ټول هرمز تنگي نه تر معاصر ايران او پاکستان پورې او په لرې سويل کې تر زنجبار رسېده. هغه مهال چې په ۲۰ مه پېړۍ کې يې قدرت را کم شو، دغه سلطنت د بریتانيا تر اغېز لاندې راغی. د ۳۰۰ نه زياتو کلونو لپاره، د دواړو سترواکيو ترمنځ اړيکې د مشترکو گټو له مخې وې. بریتانيا د عمان جغرافيايي اهميت د سوداگريز مرکز په توگه چې په فارس خليج او

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

هند سمندر کې يې د هغو سوداگريزې کړنې تضمين کولې او د هند په نيمه لويه وچه کې يې له خپل نفوذ نه ساتنه کوله، په رسميت وپېژاند. له تاريخي پلوه مسقط د فارس خليج سوداگريز مرکز و.

توريزم (سياحت)، د کبانو او خرما سوداگري يې د سوداگرۍ يوه برخه جوړوي. عمان د لور عايد لرونکي اقتصاد او د نړيوالي سولې د شاخص له مخې په نړۍ کې ۶۹ سوله ييز هېواد بلل شوی دی .

به دې هېواد کې ودانيزې چارې په چټکۍ سره په مخ ځي،، (۱۵)

عمان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

عمان د يوي برخي انځور

عمان د يوي برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۳. فلسطين:

د فلسطين په عربي ژبه کې: فلسطين، په لوېديځه اسيا کې يوه جغرافيايي سيمه ده چې اسرائيلو لوېديځه غاړه، د غزې تنگې په ځينو تعريفو نو کې د اردن لوېديځه سيمي تر پوښښ لاندې راولي .

دا نوم د لرغونو يوناني ليکوالانو له لوري کارول کېده او ورپسې د روم يهوديه ولايت ته چې د سوريې فلسطين نوم ته واړول شوو وکارل شو. د بيزانس په دوره کې، دا نوم د لومړي فلسطين او دويم فلسطين د ولايتونو لپاره کارول کېده او د مسلمانانو په لاس د شام له فتحې وروسته، د جند فلسطين پوځي ولسوالي تاسيس شوه . فلسطين چې د يهوديت او عيسويت د زېږون ځای دی، د دين، دود، سوداگرۍ او سياست د څلورلارې په توگه گډوډ تاريخ لري. په دې سيمه کې د برونزو په زمانه کې کنعانيان استوگن شول او د اوسپنې په زمانه کې، د اسرائيلو او يهودا تر نومونو لاندې دوي اسرائيلې اړونده پاچاهيو ظهور وکړ. نوموړې سيمه وروسته د بېلا بېلو سترواکيوو لکه نيو-آشورو نيو بابل او د فارس هخامنشي تر واک لاندې راغله. فلسطين د صليبي جگړو له دورې وروسته، چې په دې موده کې د عيسويت او اسلام ترمنځ د شخړې مرکز وو، په پراخه کچه مسلمان شو. په ۱۳ پېړۍ کې د مملوک د سلطنت د سوريې ولايت برخه او له ۱۵۱۶ ز کال وروسته، د عثماني سترواکۍ برخه شو. د لومړۍ نړيوالې جگړې په اوږدو کې انگلستان له عثمانيانو څخه ونيو او تر ۱۹۴۸ ز کال پورې يې د ملتونو د ټولني تر ملاتړ لاندې تر واک لاندې ونيو.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

نوموړې سيمه، له ۱۹۴۸ ز کال ورسته په اسرائيلو، لويديځه غاړه او د غزې تنگي ووپشل شوه. د فلسطين دولت، چې په نيمه توگه د قانوني دولت په بڼه په رسميت پېژندل شوی دی، له اسرائيلو سره د خپل حاکميت پر سر په روانه شخړه کې ښکېل دی .

ودانيزی چارې يې په ښه توگه پر مخ ځي مگ د جگړو له عمله په کې خنډونه هم څرگندېږي، يو دمهمو ټکيو نه يې په معمارۍ کې سپين رنګ کارونه او ساده (سټايل) دی. ،، (۱۶)

فلسطين د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

فلسطين د يوې برخې انځور

فلسطين د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

فلسطين د يوې برخې انځور

فلسطين د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۴. قطر:

و، قطر د قطر رسمي نوم دی، د لویدیځې اسیا هېواد او د قطر هېواد. دغه هېواد د عربي ټاپووزمې په شمال ختیځ کې او د قطر په سواحلو کې پروت دی، یوه کوچنۍ جزیره ده او له سعودي عربستان او سعودي عربستان سره ځمکنۍ پوله لري، چې د فارس خلیج د پاتې سیمو په واسطه محاصره ده. فارس خلیج د بحرین خلیج ته د ننوتلو لاره ده او د بحرین خلیج د گاونډی بحرین په څیر نه دی. پلازمینه دوحه ده، هغه ښار چې د هېواد نږدې ۸۰ سلنه خلک پکې ژوند کوي.

په ۲۰۱۷ کال کې د دغه هېواد نفوس ۲،۶ میلیونه و. ۳۱۳ قطري پوځیان او ۲/۳ میلیونه یې کډوال (مهاجرین) دي. اسلام رسمي دین دی. د عاید له پلوه، دا هېواد په نړۍ کې د سړي سر ناخالص کورني تولید څلورم لور او په نړۍ کې شپږم لور د سړي سر ناخالص ملي محصول (اطلس میتود) لري. د ملګرو ملتونو د راپور له مخې، قطر په عربي نړۍ کې د بشري پراختیا تر ټولو لور شاخص او د بشري پراختیا دریم لور شاخص لرونکی هېواد پیژندل شوی دی. قطر د لور حاصلاتو اقتصاد لري چې په نړۍ کې د طبیعي ګاز او تیلو دریم لوی زیرمې لري. دا هېواد په نړۍ کې د مایع طبیعي ګاز لوی صادرونکی او د طبیعي ګاز تر ټولو لوی تولید کونکی دی.

په ۲۱مه پېړۍ کې قطر د خپلو بډایه منابعو او د هغې نړیوالې رسنيزې ډلې الجزیرې له امله په عربي نړۍ کې د یوه مهم ځواک په توګه راڅرګند شو چې د عربي پسرلي په لړ کې یې د ډېرو یاغیانو ملاتړ کاوه. قطر د خپل اندازې له امله په نړۍ کې نامناسب نفوذ

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لري او د منځني ځواک په توگه پيژندل کيږي. په ۲۰۲۲ کې به د فيفا نړيوال جام په قطر کې ترسره شي، کوم چې لومړی مسلمان عربي هېواد دی چې د سياليو کوربه توب کوي. په ۲۰۳۰ کال کې به اسيايي لوبې په قطر کې ترسره شي.،، (۱۷)

د قطر (دوهي ښار) د يوې ځنډې انځور

ودانيزې چارې يې خورا په چټکي سره مخ ته ځي او يوه مشهوره برخه يې په دهې ښار کې بنانا په نامه يادېږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د قطر (دوهي ښار) د يوې ځنډې انځور

د قطر د يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د قطر د یوې ځنډی انځور

د قطر د یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۵. د قمر جزیره (کومر جزیرې)

د کوموروس، د کوموروس د اتحادیې رسمي نوم سره (عربي: الإتحاد القمري) د افریقا په سویل ختیځ کې او د هند بحر په اوبو کې موقعیت لري، د موزمبیق د ساحل ختیځ او د هند سمندر په اوبو کې موقعیت لري. د ماداګاسکر شمال لويديځ. مساحت یې ۲۲۳۶ مربع کیلومتره ته رسېږي. دا هېواد د عرب لیګ غړی دی. د دې هېواد نوم قمر یا قمر تلفظ کوي، خو دا نوم د همدې عربي کلمې قمر څخه اخیستل شوی چې د سپوږمۍ معنی لري. ودانیزې چارې یې چټکتیا نه لري.،، (۱۸)

د قمر جزیره (کومر جزیرې) د یوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د قمر جزیره (کومر جزیرې) د یوې ځنډی انځور

د قمر جزیره (کومر جزیرې) د یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۶. کویټ:

د کویټ، د کویټ د حکومت رسمي نوم سره، په لويديځ آسيا کې يو هېواد دی. کویټ له عراق او سعودي عربستان سره ځمکنۍ پولې لري او د فارس خليج له لارې له ايران سره د اوبو پولې لري. پلازمېنه يې د کویټ ښار دی. د دغه هېواد رسمي ژبه عربي ده او کرنسۍ يې کویټي دينار دی. د کویټ نفوس په ۲۰۲۱ کال کې ۴/۶۷ ميليونه و چې له دې جملې څخه ۱/۴۵ ميليونه يې د کویټ اتباع وو او ۳/۲ ميليونه يې له ۱۰۰ څخه د زياتو هېوادونو بهرنيان وو. د کویټ ښار د پلازمېنې ښاري ساحه د کویټ د ټولو اوسيدونکو ۶۰٪/ عربان دي (کویټ او د نورو عربي هېوادونو اتباع). نيپالي نسل، بنگلاديش، تاي، خمير، ايراني او تور. د کویټ د ډيرو اتباعو دين اسلام دی. په کویټ کې د اسلامي مذهبونو د پيروانو په اړه رسمي احصايې شتون نلري، مگر داسې اټکل کيږي چې د کویټ اتباع ۶۵-۶۰٪ سني او ۴۰-۳۵٪ شيعه دي.

د کویټ په سوېل ختيځ کې د بورگان د تيلو ساحه په نړۍ کې دوهم لوی ساحلي ساحه ده چې د هېواد د تيلو د توليد لويه برخه چمتو کوي. د کویټ د توليد يوه برخه هم د هايډروکاربن د زيرمو لخوا په غير جانبدار زون کې چمتو کيږي چې د سعودي عربستان سره د پروسس گډ سازمانونه لري. کویټ په پام کې لري چې تر ۲۰۲۰ کال پورې د خپل توليد ظرفيت څلور ميليونه بېرلو ته لوړ کړي او دغه اندازه تر ۲۰۳۰ کال پورې وساتي.

ودانيزې چارې په دې هېواد کې په چټکۍ سره روانې دي.، (۱۹)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کویت د یوې برخې انځور

کویت د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کویت د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۷. لبنان:

د لبنان، چې په رسمي ډول د لبنان جمهوریت په توګه پیژندل کېږي، د لویديځې آسیا هېواد دی. د دغه هېواد شمال او ختیځ لوري ته سوريه او سویل ته یې اسرائیل موقعیت لري، په داسې حال کې چې قبرس یې په مدیترانې سمندرګي کې لویديځ لوري ته پروت دی، د مدیترانې د حوضي او عربستان د داخلي نقاطو په تقاطع کې د دغه هېواد موقعیت د هغه له بډایه تاریخ سره مرسته کړې او د بېلابېلو مذهبونو نه جوړ کلتوري هویت یې وربخښلی. لبنان د نږدې شپږ میلیونه وګړو کور دی چې ۱۰۰۰۰ ۴۵۲ کیلومتر مربع (۴ زره ۳۶ مایل مربع) مساحت لري او د نړۍ یو له کوچنیو هېوادونو نه دی. د دولت رسمي ژبه یې عربي ده، په داسې حال کې چې فرانسوي هم په کې په رسمیت پیژندل شوي ده. لبناني عربي لهجه د معاصرې معیاري عربي په خوا کې په ټول هېواد کې کارول کېږي.

په لبنان کې د تمدن ثبت شوي شواهد له ثبت شوي تاریخ نه ۷۰۰۰ کلونو وړاندې ته اړوندېږي. د نن ورځې لبنان د فینیکیانو کور و، سمندرېز کلتور په کې ۳۰۰۰ کاله وړاندې (نږدې ۳۲۰۰ – ۵۳۹ کاله له میلاد وړاندې) وغورځېد. له میلاد ۶۴ کاله وړاندې د رومیانو سترواکي دغه سیمه ونیوله، چې په پایله کې د دغې سترواکي د عیسویت په مخکښ مرکز واوښت. د لبنان د غرونو لړۍ د یو رهباني کلتور د ظهور شاهدې وې چې د ماروني کلیسا په نوم یادېږي. د لومړنیو عرب مسلمانانو له خوا د دغې سیمې له فتح کولو وروسته، مارونیان په خپل هویت او مذهب کلک پاتې شول. په ورته مهال

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

نوې مذهبي ډله چې د دروزي په نوم پېژندل کېده، د لبنان په غرونو کې يې خای ونيو چې تر څو پېړيو پورې يې مذهبي واټن رامنځته کړ. د صليبي جگړو پر مهال، مارونيانو يو ځل بيا له رومن کاتولیک کليسا سره اړيکه ټينگه کړه او له روم سره يې خپله اړيکه څرگنده کړه .

لبنان له پيل نه يو څه با ثباته هېواد و، خو دغه ثبات لنډ مهالی و چې د يو شمېر سياسي او گوندي ډلو ترمنځ د لبناني کورنۍ جگړې پر مهال (۱۹۷۵-۱۹۹۰ ز کال) له منځه ولاړ. په دغه دوره کې لبنان همدارنگه ۱۹۷۶-۲۰۰۵ ز کال پورې د سوريې او له ۱۹۸۵-۲۰۰۰ ز کال پورې د اسرئيلو د نظامي اشغال شاهد و. له جگړې وروسته د دغه هېواد د اقتصاد او ملي بنسټونو د بيار غولو په موخه گڼ شمېر هڅې شوې دي .

لبنان له مخ پر ودې هېوادونو نه دی چې د انساني ودې د شاخص له مخې نوملړ کې ۹۲ خای لري، چې د عربي نړۍ په منځ کې د فارس خليج د نفتي اقتصادونو وروسته لوړ خای يې خپل کړی دی. دغه هېواد د لوړ منځني عايد لرونکي هېواد په توگه پېژندل کېږي. په داسې حال کې چې لبناني مالي بحران او فساد د دغه هېواد د پيسو د ارزښت د له منځه تلو، سياسي بې ثباتي، قحطۍ، لوړې بيکارۍ او بې وزلۍ لامل شوي.

ودانيزې چارې يې د فساد او ځينو کورني جگړو له کبله زيانمن شوي او په ورو بڼه مخ په وړاندې ځي.، (۲۰)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لبنان د يوي برخي انځور

لبنان د يوي برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لبنان د يوې برخې انځور

لبنان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لبنان د يوې برخې انځور

لبنان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لبنان د يوې برخې انځور

لبنان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

۱۸. لويديځه صحرا:

د لويديځ صحرا د افريقا په شمال لويديز او د مراکش په سويل کې يوه سيمه ده چېرې چې د پوليساريو ليبريشن فرنټ او د مراکش سلطنت د کنټرول په اړه په شخړه کې دي.

په دې سيمه کې د نفوس کثافت په نړۍ کې تر ټولو ټيټ دی او د هغې جغرافيه ډيره برخه د صحرا ميدانونه دي. تر ټولو لوی ښار يې العيون نوميزي، چې د لويديځ صحرا نيمايي نفوس په کې ځای لري.،، (۲۱)

لويديځه صحرا د يوې برخې انځور

لويديځه صحرا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

لویدیځه صحرا د یوې برخې انځور

لویدیځه صحرا د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۹. ليبيا (ليبی)

،، ليبيا رسمي نوم يې د ليبيا دولت (دولة ليبيا) د شمالي افريقا په مغرب سيمه کې پروت هېوادى، چې شمال لور ته يې د مديترانې سمندر، ختيځ ته يې مصر، سويل ختيځ ته يې سوډان، سويل ته يې چاد، سويل لويديځ ته يې نيجر، لويديځ ته يې الجزائر، شمال لويديځ ته يې تونس پراته دي، له مالټا او ترکيې سره سمندري پوله لري. دا خپلواک هېواد له درې تاريخي سيمو جوړ شوى دى: طرابلس، فزان او برقة. د ۷۰۰۰۰۰ ميل مربع (يو اعشاريه اته ميلیونه كيلو متره) سيمي په لرلو سره، ليبيا په افريقا کې څلورم ستر هېواد دى، له الجزائر وروسته په عربي نړۍ او عرب اتحاديې کې څلورم ستر هېواد او په نړۍ کې شپاړسم ستر هېواد دى. ليبيا په ټوله نړۍ کې په لسمه شمېره د تيلو ثابتې زېرمې لري. ددغه هېواد، ستر ښار او پلازمېنه طرابلس دى، دا ښار د ليبيا په لويديځ کې موقعيت لري، د ليبيا د اووه ميلیونه خلکو له ډلې، له درې ميلیونو نه زيات يې په دې ښار کې ژوند کوي.،، (۲۲)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ليبيا د يوې برخې انځور

ليبيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

ليبيا د يوې برخې انځور

ليبيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۲۰. مراکش:

د مراکش چې رسمي نوم يې د مراکش سلطنت دی، د شمالي افريقا د مغرب سيمې په لري شمال لويديځ کې پروت دی. شمال لور ته د مديتراني سمندر او لويديځ لور ته د اتلانتيک اقيانوس په لورو څنډو موقعيت لري، ختيځ لور ته له الجزاير سره ځمکنۍ پوله لري، سويل لور ته يې د سويلي سهارا لانجمنه سيمه پرته ده. مراکش په سبتة، مليله، پنون دي ولز دي لا گومرا سيمو هم دعوه لري چې د هسپانيې تر واک لاندې دي، مراکش د هغو گڼو ټاپوگانو د ملکيت مدعي هم دی چې د هسپانيې په ساحلونو کې د هغه هېواد تر واک لاندې دي. سيمه يې ۴۴۶،۵۵۰ کيلو متره (۱۷۲،۴۱۰ ميل مربع) يا ۸۵۰،۸۵۰،۷۱۰ کيلو متره (۲۷۴،۴۶۰ ميل مربع) ده، د وگړو شمېر يې نږدې اووه دېرش ميليونه دی. رسمي او په هېواد کې واکمن دين اسلام دی، رسمي ژبې يې عربي او بربري دي؛ په مراکشې لهجه عربي او فرانسوي هم ډېر خلک خبرې کوي. مراکشې پېژندگلو او کلتور د بربري، عربي او اروپايي کلتورونو گډوله او خوځنده کلتور دی. پلازمېنه يې رباط او ستر بنار يې دار البيضاء دی.

د نېواکگرو واکمنيو پر ضد د نړيوالو بريدونو او پاڅونونو نه وروسته، په ۱۹۵۶ز کال کې مراکش يو ځل بيا خپلواکي تر لاسه او سره متحد شو.، (۲۳)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

مراكش د يوې برخې انځور

مراكش د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مراکش د یوې برخې انځور

مراکش د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۲۱. مصر:

د مصر چې رسمي نوم يې د مصر عربي جمهوريت دی، په خو لويو وچو کې پروت هېواد دی چې د افريقا شمال ختيځ کونج او د اسيا سويل لوېديځ کونج ته د سینا ټاپووزمې نه جوړ شوي يوه ځمکنې پول په مټ غځېدلې دی. مصر د مديترانې په حوزه کې پروت دی، شمال ختيځ ته د غزې له ترانگې (فلسطين) او اسرئيلو سره ګډه پوله لري، ختيځ ته يې د عقبه خليج او سور سمندر، سويل ته يې سوډان او لوېديځ ته يې ليبيا پراته دي. د عقبه خليج بلې غاړې ته اردن، د سور سمندر بلې غاړې ته سعودي عربستان او د مديترانې بلې غاړې ته يې يونان، ترکيه او قبرص پراته دي، خو دا يو هم له مصر سره ځمکنی پوله نه لري.

د بل هر هېواد په پرتله مصر تر ټولو اوږد تاريخ لري، د نيل د ډالټا په اوږدو کې د دې هېواد ميراث له زېږد مخکې شپږمې او څلورمې زېږزې ته رسېږي. لرغونی مصر چې د لرغوني تمدن زانگو بلل کېږي، د ليکلو، کرنې، بناړمېشتېدنې، منظم دين او مرکزي حکومتولۍ د ودې د لومړيو پرمختگونو شاهد و. د الجيزة د مقبرې، ابو الهول، د ممفيس ويرانۍ، طيبه، کرنک او د پاچايانو درې په څېر مشهور يادگارونه د دې ميراث څرگندونه کوي، په ورته وخت کې د علمي او ولسي مهمې توجه مرکز ګرځېدلې. د مصر اوږد او شتمن کلتوري ميراث د دې هېواد د ملي هويت نه جلا کېدونکې برخه ده، کوم چې په دوو لويو وچو کې د دې هېواد د موقعيت څرگندونه کوي،

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

چې هغه په يو وخت کې مديترانه، منځني ختيځ او شمالي افريقا کې د دې هېواد شتون دی.

اسلام د مصر رسمي دين او عربي يې رسمي ژبه ده. له سل ميليونه نه د زياتو وگړو په لرلو سره مصر په شمالي افريقا، منځني ختيځ او عربي نړۍ کې تر ټولو زيات نفوس لرونکی هېواد دی، په افريقايي هېوادونو کې درېيم زيات نفوس لري (له نايجيريا او ايتوپيا وروسته) او په نړۍ کې څوارلسم هغه هېواد دی چې زيات نفوس لري. ډېری اوسېدونکي يې د نيل سيند پر څنډو ژوند کوي، دا سيمه ۴۰۰۰۰ کيلو متره (۱۵۰۰۰ ميل مربع) مساحت لري او دا هغه سيمه ده چې د کرنې لپاره ځمکه په کې موندل کېږي. د سهارا دښتې پراخه سيمو کې ډېر کم خلک ژوند کوي، کومه چې د مصر ډېره ځمکه پوښي. د مصر نژدې نيمايي اوسېدونکي په بناري سيمو کې ژوند کوي، له دوی نه ډېری يې د قاهرې، سکندريې او د نيل دېلتا په نورو گڼ مېشتو ښارونو کې خپاره شوي دي .

مصر په شمالي افريقا، منځني ختيځ او اسلامي نړۍ کې يو سيمه ييز ځواک بلل کېږي، خو په ټوله نړۍ کې د منځني ځواک په سترگه ورته کتل کېږي. مصر د متنوع اقتصاد لرونکی دی، له اقتصادي اړخه په افريقا کې دويم ستر ځواک، په نړيواله کچه د کورني ناخالص توليد له پلوه دري دېرشم او د پي پي پي له نظره د نړۍ شلم ستر اقتصاد لري. مصر د ملگرو ملتونو، بې پری خوځښت، عرب اتحاديې، افريقايي اتحاديې، اسلامي همکاريو سازمان او ځوانانو د نړيوالې ټولني له بنسټ اېښودونکو غړو نه دی.، (۲۴)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مصر د يوي برخي انځور

مصر د يوي برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مصدر د يوې برخې انځور

مصدر د يوې برخې مودل انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مصر د يوې برخې انځور

مصر د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۲۲. موريتانيا:

د په رسمي ډول د موريتانيا اسلامي جمهوريت (عربي: الجمهورية الاسلامية الموريتانية) دى، چې د شمال لويديځې افريقا يو خپلواک دولت دى. لويديځ ته له اتلانتيک سمندر، شمال او شمال لويديځ ته له سويلي صحرا، شمال ختيځ ته له الجيريا، ختيځ او سويل ختيځ ته له مالي او سويل لويديځ ته له سينیګال سره ګډه پوله لري. دا هېواد په افريقا کې يوولسم تر ټولو پراخه هېواد دى او ۹۰ سلنه خاوره يې د افريقا په لويه دښته کې پرته ده. د ۴،۴ ميليونه وګړو زياتره برخه يې د هېواد په منځني سوېل کې ژوند کوي او نږدې درېيمه برخه يې په پلازمېنه او پراخه ښار نواکچوټ کې متمرکز ده، چې پر اتلانتيک ساحل باندې پروت دى .

نوموړی هېواد په کلتوري او سياسي ډول د عربي نړۍ برخه دى. د عرب يووالي غړی دى او عربي يې يوازینی رسمي ژبه ده. رسمي دين يې اسلام دى او نږدې ټول اوسېدونکي يې سني مسلمانان دي.

د اوسپني فلز لرونکي ډبرې او نفتو په ګډون د طبيعي سرچينو د پرېمانۍ يا ډېرښت سره سره يو غريب هېواد پاتې کېږي. اقتصاد يې په بنسټيز ډول پر کرنې، کورنيو ژوو او کب نيونه باندې ولاړ دى. دا هېواد د نړۍ تر ټولو وروستی هېواد دى، چې په ۱۹۸۱ ز کال کې يې غلامي له منځه يو وړه او په ۲۰۰۷ ز کال کې يې جرم وګڼله. ،، (۲۵)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

موريتانيا د يوې برخې انځور

موريتانيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۲۳. يمن:

د يمن، په رسمي ډول د يمن جمهوري هېواد (عربي: الْجُمْهُورِيَّةُ الْيَمَنِيَّةُ) چې له تاريخي پلوه د سويلي عربستان (عربي: العربية السويلية) په نوم پېژندل کېږي، د لويديځې آسيا هېواد دی چې د عرب ټاپووزمې په سويلي څنډه کې موقعيت لري. له شمال لوري له سعودي عربستان او له شمال ختيځ لوري له عمان سره ګاونډی دی او له ايرتيريا، جيبوتي او سوماليا سره ګډې سمندري پولې لري. دغه هېواد، د مساحت له مخې په عرب ټاپووزمه کې دويم لوی عربي خپلواک هېواد دی، چې مساحت يې ۵۵۵ زره کيلومتر مربع (۲۱۴ زره مایل مربع) دی. ساحلي کرښې يې نږدې ۲۰۰۰ کيلومتره (۱۲۰۰ مایله) اوږدوالی لري. د اساسي قانون له مخې د دغه هېواد پلازمېنه او لوی ښار صنعا دی. په ۲۰۲۱ ز کال کې د دغه هېواد د وګړو شمېر ۳۰ ميلیونه او ۴۹۱۰۰۰ کسه اټکل شوی دی.

په لرغوني مهال کې، يمن د سبائيانو کور او يو سوداګريز هېواد و چې د معاصرې ايتوپيا او ايرتيريا يو شمېر برخې په کې شاملېدلې. په ۲۷۵ ز کال کې د حمير پاچهي (په يمن کې د هغه مهال پاچهي وه چې يمن ته هم د حمير هېواد ويل کېده) د يهوديت تر اغېز لاندې راغله. عيسويت په څلورمه پېړۍ کې دغه هېواد ته راغی. اسلام په دغه هېواد کې په اوومه پېړۍ کې په پراخه کچه پراختيا ومونده او په لومړنيو اسلامي فتوحاتو کې يمني ځواکونو مهم رول درلود.

“ (۲۶)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

يمن د يوې برخې انځور

يمن د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

يمن د يوې برخې انځور

يمن د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

يمن د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

يمن د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

يمن د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په منځني ختيځ کې (غير عرب هېوادونه)

۲۴. ايران:

د ايران چې فارس هم بلل کېږي او رسمي نوم يې د ايران اسلامي جمهوريت دی، په لويديځه اسيا کې پروت هېواد دی. په شمال لويديځ کې له ارمنستان او اذربايجان سره، په شمال کې د کسپين له سمندر سره، په شمال ختيځ کې له ترکمنستان سره، په ختيځ کې له افغانستان سره، په سويل ختيځ کې له پاکستان سره، په سويل کې د فارس له خليج او عمان له خليج سره او لويديځ لور ته د ترکيې او عراق سره گډه پوله لري. د ۱۶۴۸۱۹۵ کيلو متره مربع (۶۳۶۳۷۲ ميل مربع) مساحت په لرلو سره، ايران په اسيا کې پنځم ستر هېواد دی او په منځني ختيځ کې (له سعودي عربستان وروسته) دويم ستر هېواد دی. د پنځه اتيا ميليونه وگړو په لرلو سره، په نړۍ کې د نفوسو له پلوه اولسم هېواد دی. پلازمېنه او ستر ښار يې تهران دی.

ايران د نړۍ د لرغونو تمدنونو يو کور دی، چې پيل يې له زېږد مخکې په څلورمه زريزه کې د عيلامي پاچايۍ له جوړېدو راهيسې شوی دی. ايران په لومړي ځل له زېږد مخکې په اوومه پېړۍ کې د ميديانو له خوا سره يو کړای شوی و، له زېږد مخکې په شپږمه پېړۍ کې يې ځمکه د پراختيا لورې کچې ته ورسېده، کله چې ستر کوروش هخامنشي سترواکي جوړه کړه، کومه چې په تاريخ کې يوه له سترو سترواکيو نه وه، ايران د نړۍ د لومړي زبرځواک په توگه پېژندل کېږي. دا سترواکي له زېږد مخکې په څلورمه پېړۍ کې ستر

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سکندر ونيوله او په گڼو هلنيستي ايالتونو ووپشل شوه. د ايرانيانو د يوه بغاوت په پايله کې له زېږد مخکې په درېيمه پېړۍ کې اشکاني سترواکي رامنځ ته شوه، له زېږد وروسته په درېيمه پېړۍ کې د همدې سترواکۍ ځای ساساني سترواکۍ ونيو او ساساني سترواکي د راتلونکو څلورو پېړيو لپاره د نړۍ يو ستر ځواک وگرځېد. عرب مسلمانانو په اوومه زېږديزه پېړۍ کې دا سترواکي ونيوله چې د ايران اسلامي کولو ته يې لاره پرانيسته. د پايلې په توگه ايران د اسلامي کلتور او زده کړو يو ستر مرکز وگرځېد، د ايران هنر، ادبيات، فلسفه او معماري په ټوله اسلامي نړۍ او د اسلام په زرین پير کې له اسلامي نړۍ بهر خپاره شول. په راتلونکو دوو پېړيو کې، له ترکي سلجوقيانو او مغولو له خوا د دې سيمې له نېواک مخکې د اصلي مسلمانو کورنيو د واکمنيو څو لړۍ راپورته شوې. په پنځلسمه پېړۍ کې، اصلي صفاريانو يو ځل بيا د متحده ايران او ملي هويت دولت جوړ کړ او هېواد يې په شيعه اسلام واړاوه. په اتلسمه پېړۍ کې د نادرافشار تر واکمنۍ لاندې، ايران يو ځل بيا په ستر نړيوال ځواک بدل شو، خو په نولسمه پېړۍ کې له روسيې سره د جگړو د يوې لړۍ په پايله کې ايران د پام وړ ځمکې له لاسه ورکړې.

ايران يو سيمه ييز او منځنی ځواک دی، له جيوپوليتيکي پلوه د اسيا په لويه وچه کې ستراتيژيک موقعيت لري.،، (۲۷)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ایران د یوې برخې انځور

ایران د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ايران د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۲۵. ترکیه:

د ترکیه چې رسمي نوم یې د ترکیې جمهوریت دی، عمدتاً د اسیا په لویدیځ کې په اناتولیا او ډېره کمه برخه یې په سویل ختیځه اروپا د بالکان په سیمه کې پرته ده. شمال لویدیځ لور ته له یونان او بلغاریې، شمال لور ته له تور سمندر، شمال ختیځ ته له گرجستان، ختیځ ته له ارمنستان، اذربایجان او ایران، شمال ختیځ ته له عراق، سویل لور ته له سوریې او مدیترانې سمندر او لویدیځ لور ته له ایجین سمندر سره ګډه پوله لري. د دې هېواد غوڅ اکثریت وګړي ترکان دي، کردان یې ستر لږکي دي. انقره د ترکیې پلازمېنه، استانبول یې شاهي پلازمېنه، ستر ښار او مالي مرکز دی.

اوسنی ترکیه، کوم ځای چې د نړۍ په کچه د انسانانو د لومړیو میشت ځایونو له ډلې دی، د ګوبکلي تپي په څېر د مهمو نوي ډبرین عصر د سیمو کور دی، همدا راز د هیتیانو، د اناتولیا د نورو خلکو او مسیني یونانیانو په څېر لرغوني تمدنونه دلته میشت شوي دي. د ستر سکندر له فتوحاتو وروسته چا چې هلینستي پړاو پیل کړ، په اوسنی ترکیه کې ډېرې لرغونې سیمې له کلتوري اړخه یوناني شوې چې د بیزانس په پیر کې یې هم دوام وموند. په یوولسمه پېړۍ کې سلجوقي ترکانو کوچ پیل کړ، په ۱۲۴۳ز کال کې د مغولو تر بریدونو پورې د روم سلطنت په اناتولیا واکمني وکړه او له دې وروسته دا سیمه په کوچنیو ترکی واکمنیو ووېشل شوه. د دیارلسمې پېړۍ په وروستیو کې عثمانیانو د دې کوچنیو واکمنیو په یو ځای کولو پیل وکړ، بالکان یې ونيو او د عثماني پړاو پر مهال د اناتولیا

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ترکي کېدلو وده وکړه. دويم محمد په ۱۴۵۳ز کال کې قسطنطنيه (استانبول) ونيوه او د لومړي سليم د واکمنۍ پر مهال هم د عثماني پراختيا دوام پيدا کړ. د سليمان القانوني د واکمنۍ پر مهال عثماني سترواکي په نړيوال ځواک بدله شوه. د اتلسمې پېړۍ له وروستيو څخه راپدېخوا، د ډېرو سيمو په له لاسه ورکولو سره د سترواکۍ ځواک مخ پر کمېدو شو. دويم محمود د نولسمې پېړۍ په لومړيو کې د نويتابه بهير پيل کړ. د ۱۹۰۸ز کال د ځوانو ترکانو انقلاب د سلطان واک محدود کړ، د دېرش کلونو ځنډ وروسته يې عثماني پارلمان بيا راژوندی کړ او دا سترواکي يې د څو گونديز پړاو ته داخله کړه. د ۱۹۱۳ز کال کودتا دا هېواد د درې پاشاگانو تر واک لاندې راوست، دوی په ۱۹۱۴ز کال کې د مرکزي قوتونو د برخې په توگه په لومړۍ نړيواله جگړه کې د سترواکۍ له داخلېدو سره مرسته وکړه. د جگړې پر مهال، عثماني حکومت د ارمنيانو او اشوريانو په وړاندې ټولوژنه تر سره کړه. په جگړه کې له ماتې وروسته، عثماني سترواکي وويشل شوه.

ترکيه د جيوپوليتيک ستراتيژيک موقعيت له مخې يو سيمه ييز ځواک او تازه په تازه صنعتي شوی هېواد دی. د ترکيې اقتصاد، کوم چې د پورته کېدونکي او د ودې په حال کې اقتصادونو کې ډلبندي شوی، د ناخالص کورني اسمي توليد له نظره د نړۍ شلم ستر اقتصاد او د پي پي پي له اړخه د نړۍ يوولسم ستر اقتصاد دی.، (۲۸)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ترکي د یوې برخې انځور

ترکي د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ترکي د یوې برخې انځور

ترکي د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په منځني او سويلي اسيا کې

۲۶. ازبکستان:

،، ازبیکستان چې رسمي نوم یې د ازبیکستان جمهوریت دی، په مرکزي اسيا کې په غبرگ ټول (ګاونډي هېوادونه یې هم په وچه کې ایسار دي) په وچه کې ایسار هېواد دی. دا هېواد له پنځو داسې هېوادونو سره پوله لري چې په وچه کې ایسار دي، هغه هېوادونه دا دي: قزاقستان یې شمال ته، قرغزستان یې شمال ختیځ ته، تاجیکستان یې سویل ختیځ ته، افغانستان یې سویل ته او ترکمنستان یې سویل لويديځ ته پراته دي. پلازمېنه او ستر ښار یې تاشکند دی. ازبیکستان د ترکي ژبو د نړۍ غړی دی، د ترکي شورا غړیتوب هم لري. په ازبیکستان کې غوڅ اکثریت خلک په ازبیکي ژبه خبرې کوي، روسي ژبه د خلکو دویمه ژبه ده. اسلام په ازبیکستان کې واکمن دی، اکثریت ازبیکستانيان سني مسلمانان دي .

د خوارزمیانو سیمه ییزه واکمني او ټوله مرکزي اسيا په دیارلسمه پېړۍ کې د مغولو د برید له امله له منځه ولاړه او له دې وروسته، دا سیمه د ترکانو تر واک لاندې راغله. د شهرسبز ښار د ترکي-مغولي فاتح تیمور (ګود تیمور) د زېږېدو ځای دی، چا چې په خوارلسمه پېړۍ کې تیموري سترواکي جوړه کړه او په خپله پلازمېنه سمرقند کې د توران د ستر امیر په توګه معرفي شو، همدا ښار د الغ بیګ د واکمنۍ پر مهال د علومو مرکز وګرځېد او تیموري رنسانس له همدې ځایه پیل شو. په شپاړسمه پېړۍ کې د تیموري واکمنۍ

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سیمې د اوزبیک شیبانیانو له خوا ونیول شوې او د خواک مرکز یې بخارا ته ولېږد او. دا سیمه په درې ایالتونو ووېشل شوه: د خیوې خانات، د خوقند خانات او د بخارا امارت. د ختیځ پر لور د سترواک بابر فتحې د مغولو د سترواکۍ تر عنوان لاندې پر هند د نویو بریدونو بنسټ کېښود. د نولسمې پېړۍ په اوږدو کې ټوله مرکزي اسیا، کرار کرار د روسي سترواکۍ برخه شوه او تاشکند د روسي ترکستان سیاسي پلازمېنه شوه. په ۱۹۲۴ز کال کې، د شوروي اتحاد په دننه کې د ملي پولو په ټاکلو سره اوزبیکستان د یوه اوزبیک شوروي سویال جمهوریت په ډول خپلواک جمهوریت شو. د شوروي اتحاد تر منحل کېدو وروسته، د ۱۹۹۱ز کال د اګست په یو دېرشمه نېټه یې د اوزبیکستان جمهوریت په نوم خپلواکي اعلان کړه .

اوزبیکستان یو سیکولر هېواد دی، دولتي نظام یې پر اساسي قانون ولاړ جمهوري ریاستي دی. اوزبیکستان له دولسو ولایتونو، تاشکند ښار او د کاراکلپکستان په نوم د یوې خپلواکې سیمې نه جوړ دی.

د اوزبیکستان اقتصاد د بازار په تدریجي لېږد ولاړ او بهرنۍ سوداګریزه تګلاره یې د وارداتو پر ځای نیولو ده. د ۲۰۱۷ز کال د سپتمبر په میاشت کې، د دې هېواد دودپیسې په بشپړ ډول د بازار په نرخ د بدلېدو وړ وګرځېده. اوزبیکستان د پنبې ستر تولیدونکی او صادرونکی دی. په داسې حال کې چې د شوروي له وخته د برېښنا د تولید ستر تاسیسات او زیات طبیعي ګاز وړاندې کوي، اوزبیکستان په مرکزي اسیا کې د برېښنا تولید تر ټولو ستر تولیدونکی هېواد دی.

،، (۲۹)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ازبکستان د یوې برخې انځور

ازبکستان د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۲۷. افغانستان:

د افغانستان، رسماً د افغانستان اسلامي امارت په غرونو کې کلابند يو هېواد دی چې د آسيا په زړه کې پروت دی. په ټوليزه توگه دا هېواد د منځني آسيا يوه برخه ده، خو کله ناکله بيا په داسې سيمه څرگنده شوې ده چې نه په منځني ختيځ او نه پر سويلي آسيا پورې تړلې ده، او دا په دې چې دغه سيمه د منځني ختيځ او سويلي آسيا سره هڅوبيز، ژبتوکميز او جغرافیکي اړیکې لري. دا هېواد په لوېديځ کې په سوېل او ختيځ کې له پاکستان سره د د ډيورنډ کرښه فرضي پوله، په شمال ختيځ کې له چين سره، په شمال کې له تاجیکستان، ازبکستان او ترکمنستان سره گډې پولې لري.

په ۱۷۴۷ زېږديز کال کې افغانستان د لومړي ځل له پاره د احمد شاه بابا له خوا د دولت په توگه اعلان او د هغه پولي معلومې شوې. افغانستان د لوېديځ او ختيځ په څلور لارې کې پروت او د بېلابېلو قومونو او کلتورونو کور دی. دا يو ډېر لرغونی هېواد دی او د تاريخ له نظره دا يو لوی سوداگريز مرکز پاتې شوی او په همدې توگه په بېلابېلو وختونو کې د بېلابېلو قوتونو له خوا تر يرغل لاندې راغلی او لوټ تالان شوی دی. د تاريخ په اوږدو کې دا سيمه د فارس، مقدونيانو، عربانو، مغولو، ترکانو، او يونانيانو لخوا نيول شوې. نوی افغانستان د لومړي ځل له پاره د درېيم افغان-انگليس جگړې وروسته په ۱۹۱۹ کال کې د يوه خپلواک هېواد په توگه هغه وخت راڅرگند شو کله چې بهرنيانو د افغانستان په چارو کې لاسوهنه پرېښوده. په دغه هېواد د روسيې د يرغل وروسته، په هېواد

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کې بد امنی، خپلمنځي جگړې د يوولسم د سپټامبر د پېښې نه وروسته د امریکا يرغل د دغه هېواد تاريخ ويجاړ کړ.

د دغو ناخوالو په پايله کې اوس افغانستان د بيا ودانېدو په لوري روان دی، دا يوه داسې هڅه ده چې د اوږدمهالې جگړې او د هغه ويجاړيو چې د کلونو کلونو وسله والو نښتو په نتيجه کې منځ ته راغلې ځواب ووايي او همدا نوی حکومت هم د ملت په يووالي کې او د هېواد د بيا جوړولو په درشل کې خپل گامونه پورته کړي، خو لا تر اوسه پورې نه دی بريالی شوی چې په هېواد کې په بشپړه توگه امن او ورورگلوې راولي. افغانستان د خورا ډېرو ستونزو سره مخامخ دی، د نړېدلي اقتصادي نظام نه رانيولې، د ميليونونو مهاجرينو د بېرته ستنېدو پورې، د مخدره توکو قاچاق، د جنگسالارانو شته والی او په شته حکومت کې د بېلابېلو سياسي گوندونو مخالفتونه، دا ټول هغه لاملونه دي چې د اوسمهال حکومت ورسره لاس او گربوان دی او همدا ټولې ستونزې دي چې يوويشتمې پېړۍ د افغانستان څرگندونه کوي.،، (۳۰)

افغانستان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

افغانستان د يوې برخې انځور

افغانستان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

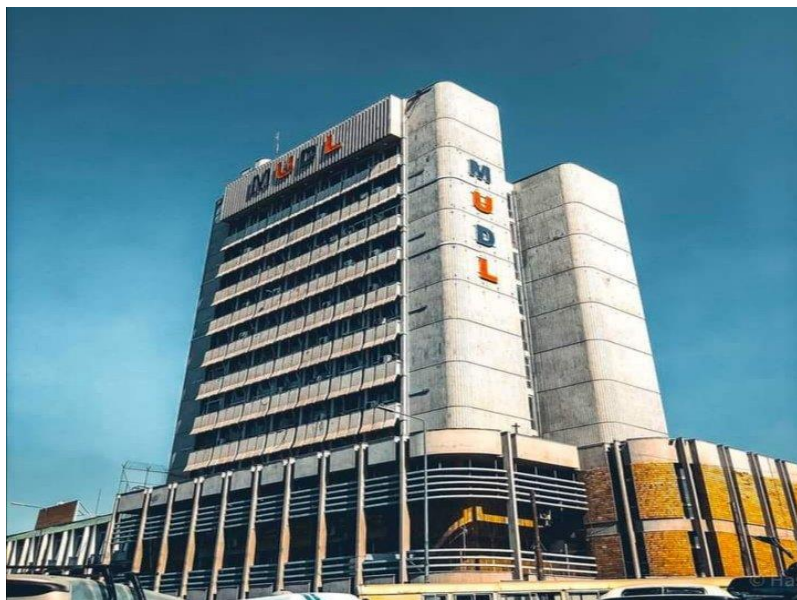
افغانستان د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

افغانستان د يوې برخې انځور

افغانستان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۲۸. بنگلاديش:

، په رسمي توگه بنگله دېش د خلق جمهوريت په توگه په سويلي اسيا کې يو هېواد دی. دا په نړۍ کې اتم ډېر نفوس لرونکی هېواد دی، چې ۱۴۸,۴۶۰ کیلومتر مربع (۵۷,۳۲۰ ميل مربع) يا ۱۴۷,۵۷۰ کیلومتره مربع (۵۶,۹۸۰ ميل مربع) مساحت لري او ۱۶۳ ميليونه نفوس لري او په نړۍ کې يو له ډېر نفوس لرونکو هېوادونو نه شمېرل کېږي. بنگله دېش په لوېديځ، شمال او ختيځ کې له هند سره او په سويل ختيځ کې له میانمار سره ځمکنۍ پولې لري، سويل ته يې له بنگال خليج سره يو ساحل شته. دا د سليگوري دهليز په واسطه له نيپال او بوتان نه په لنډ ډول جلا شوی او له چين نه په شمال کې د هند له سيکيم ايالت نه ۱۰۰ کیلومتره لرې دی. ډاکه يې پلازمېنه او لوی ښار دی، چې د هېواد اقتصادي، سياسي او کلتوري مرکز هم دی. چيتاگانگ يې تر ټولو لوی بندر او دويم لوی ښار دی. رسمي ژبه يې بنگالي ده، چې د هند و اروپايي ژبې د کورنۍ يو له ختيځو څانگو نه ده.

بنگله دېش، د بنگال د تاريخي او توکميزو ژبو خپلواکه برخه جوړوي، چې په ۱۹۴۷ز کال کې د بریتانوي هند د وېش پرمهال وېشل شوې وه. دغه هېواد د بنگالي مسلمانانو اکثریت لري. لرغونۍ بنگال د هند په نيمه وچه کې د وانگ، پنډرا، گنگاريدای، گودا، سماتتا او هريکيلا ايالتونو يو مهم کلتوري مرکز و. موريان، گوپتا، پالا، سينا، چندر او ديوا کورنۍ له اسلام نه مخکې د بنگال وروستۍ واکمنۍ وې. د بنگال د مسلمانانو فتحه په ۱۲۰۴ز کال کې هغه وخت پيل شوه، چې بختيار خلجي پر شمالي بنگال واکمن شو او تبت يې اشغال کړ. کله چې ډيلي د سلطنت يوه برخه شو، نو په ۱۴مه پېړۍ کې درې ښاري ايالتونه راڅرگند شول، چې د ختيځ بنگال ډېره برخه

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

له سونارگان نه اداره کېده. د سلطان بلخي، شاه جلال او شاه مخدوم روپو په څېر صوفي ميسيونر مشرانو د مسلمانانو د واکمنۍ په خپراوي کې مرسته وکړه. دغه سيمه له يوه خپلواک او واحد بنگال سلطنت سره يوځای شوه .

مغلي بنگال په ۱۸مه پېړۍ کې د بنگال د نوابانو په مشرۍ په زياتېدونکې توگه قاطع او خپلواک شو. په ۱۷۵۷ز کال کې ميرجعفر خيانت، نواب سراج الدوله ته د بریتانوي ختيځ هند شرکت لپاره ماتې ورکړه او بالاخره په سويلي اسيا کې د بریتانيا واکمنۍ پای ته ورسېده. د بنگال صدارت په بریتانوي هند کې تر ټولو لوی اداري واحد ته وده ورکړه او په ۱۹۰۵ز کال کې يې د بنگله دېش رامنځته کېدو لپاره د ختيځ بنگال او اسام رامنځته کول يو بنسټ وټاکه.

په ۱۹۴۷ز کال کې، ختيځ بنگال د پاکستان په واک کې تر ټولو نفوس لرونکی ولايت شو. دا د ختيځ پاکستان په نوم بدل شو او ډاکه د هېواد مقننه پلازمېنه شوه. په ۱۹۵۲ز کال کې د بنگالي ژبې خوځښت، د ختيځ بنگال مقننه ټاکنې، ۱۹۵۴ز، د ۱۹۵۸ز پاکستان

بنگله دېش يو واحد پارلماني او د اساسي قانون درلودونکی جمهوريت دی، چې د ويست منسټر سيستم پر اساس دی. بنگاليان د بنگله دېش د ټول نفوس ۹۸٪ جوړوي او د بنگله دېش ډېر مسلمان نفوس د دې لامل شوی، چې بنگله دېش په نړۍ کې درېيم ډېر مسلمان لرونکی هېواد شي.،، (۳۱)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

بنگلاديش د يوې برخې انځور

بنگلاديش د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۲۹. پاکستان:

د پاکستان (د پاکستان اسلامي جمهوريت) په سویلي- منځني اسیا کې یو هېواد دی چې څلور ولایتونه او دوه سیمي لري، په شمول د خيبر پښتونخوا، د پاکستان یوه پښتني سیمه.

د ژبي له پلوه په اردو او فارسي ژبه کې د پاکستان معنا ده «له پاکی برخمنه ځمکه» یا «هغه ځمکه چې پاک په کې زیات دي». په دې نوم کې «پاک» ته اشاره شوی چې په فارسي او پښتو کې «پاک او صفا» ته ویل کېږي. وروستاری یې «ستان» له فارسي ژبي اخستل شوی او معنا یې ده «د اوسېدو ځای».

دا نوم په ۱۹۳۳ز کال کې د پاکستان د خوځښت د یوه فعال چودري رحمت علي له خوا جوړ شوی و، کوم چې هغه په یوه رساله کې خپور کړ «اوس یا کله هم نه»، نوموړي دا نوم په مخفف ډول کارولی و: «په پاکستان کې اوسېدونکي دېرش میلیونه ورونه»، په دې نوم کې د برتانيې د حکومت پنځو شمالي سیمو ته اشاره شوی وه، چې هغه دا دي:

پنجاب، افغانیه، کشمیر، سیند او بلوچستان.، (۳۲)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

پاکستان د یوې برخې مودل انځور

پاکستان د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۰. تاجکستان:

د تاجیکستان، په رسمي ډول د تاجیکستان جمهوریت) په تاجیکي :
، لاتین ډول: د مرکزي آسیا په وچه کې را ایسار هېواد دی. مساحت
یې ۱۴۳۱۰۰ کیلومتر مربع (۵۵۳۰۰ مایل مربع) او د وګړو اټکلیز
شمېر یې ۹۵۳۷۶۵۴ کسه دی. دوشنبه یې مرکز او لوی ښار دی.
له سویل لوري له افغانستان، له لویدیځ لوري له اوزبیکستان، له
شمال لوري له قرغزستان او له لویدیځ لوري له چین سره پوله لري.
د تاجیک وګړو سنتي کور اوسنی تاجیکستان او د افغانستان او
اوزبیکستان یو شمېر برخې دي .

دغه سیمه چې اوسنی تاجیکستان جوړوي، پخوا د ګن شمېر لرغونو
کلتورونو کور و چې د نیولیتیک او برونزو د دورې سرزم ښار په
کې شاملېږي، چې وروسته بیا بېلابېلو باورونو او کلتورونو ته
اړوندې پاچهۍ په کې تېرې شوي، چې د آمو سیند تمدن، آندرونو
کلتور، بودیزم، د ختیځ کلیسا، هندویزم، زردشتي دین، ماني آیین او
اسلام په کې شاملېږي.

تاجیکستان یو ولسمشریز جمهوریت دی چې څلور ولایتونه لري. د
تاجیکستان ډېری وګړي د تاجیک قوم اړوند دي، په تاجیکي ژبه
خبره کوي، تاجیکي یې لومړۍ رسمي ژبه ده، چې د افغانستان او
ایران په ګډون درېیم فارسي ژبه ویونکی هېواد دی. روسي ژبه یې
د قومونو ترمنځ د رسمي ژبې په توګه کارول کېږي. په داسې حال
کې چې دولت یې د اساسي قانون له مخې سیکولر دی، ۹۸٪ سلنه
وګړي یې مسلمانان دي. د بدخشان په غرنی خود مختاره ولایت کې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

يې له دې سره چې ډېر کم وگړي استوگن دي، خو گڼ شمېر ژبني توپيرونه په کې شتون لري، چې روشاني، شغفاني، واخي او تاجيکي ژبې په کې ويل کېږي. غرونه د دغه هېواد ۹۰ سلنه برخه پوښي. دغه هېواد له مخ پر ودې هېوادونو نه دی چې اقتصاد يې له متمرکز سيستم نه د بازار سيستم ته په اوښتو دی او په لوړه کچه د پيسو په حواله او د المونيم او پنبې په توليد تکيه لري. تاجيکستان د ملگرو ملتونو سازمان، خپلواکو مشترک المنافع هېوادونو د ټولني، د اروپا د امنيت او همکارۍ سازمان، اسلامي همکاريو سازمان، اقتصادي همکاريو سازمان يا ايکو، شانگهای همکاريو سازمان، د توليز امنيت تړون سازمان او د سولې ټينگېدو په برخه کې د ناتو د مشارکتي پروگرام غړيتوب لري.،، (۳۳)

تاجکستان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

تاجکستان د یوې برخې انځور

تاجکستان د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۱. ترکمنستان:

د ترکمنستان په لويديځه اسيا کې په وچه کې را ایسار هېواد دی، چې شمال لويديځ ته يې قزاقستان او شمال ختيځ ته يې اوزبیکستان، سویل ختيځ ته يې افغانستان، سویل او سویل لويديځ ته يې ايران او لويديځ ته يې کسپين يا خزر سیند موقعیت لري. د دغه هېواد پلازمېنه او لوی ښار عشق آباد دی. د مرکزي اسيا په هېوادونو کې کم نفوس لرونکی هېواد دی چې د وگړو شمېرو يې ۶ ميليونه کسو ته رسېږي. ترکمنستان په اسيا کې تر ټولو لږ وگړي لري. وگړي يې د ترکمنانو په توگه پېژندل کېږي (چې د قومیت پر ځای يې په تابعیت ټينگار شوی دی).

دغه سيمه چې اوس مهال د ترکمنستان په نوم پېژندل کېږي، له ډېر مهاله يې د گڼ شمېر نورو ملتونو او کلتورونو د لارې په توگه عمل کړی. مروه يې د منځنۍ اسيا يو له پخوانيو آبادو ښارونو او د نړۍ يو له لویو ښارونو نه دی. په منځنيو پېړيو کې مروه د اسلامي نړۍ يو له لویو ښارونو او د ورېښمو لارې له مهمو تم ځايونو نه وه. ترکمنستان د طبيعي گازو د زېرمو له مخې د نړۍ څلورم هېواد دی. د دغه هېواد ډېره برخه د قرا قروم يا تورې شگلني دښتې په واسطه چاپېر شوی دی. له ۱۹۹۳ ز کال نه تر ۲۰۱۷ ز کال پورې، د دغه هېواد وگړو د دولت له خوا په وړيا ډول برېښنا، اوبو او طبيعي گازو ته لاسرسی درلود.

دغه هېواد د کمو بشري حقونو له امله په ځانگړې توگه له لږه کيو سره دچلند، مطبوعاتو د آزادۍ او مذهبي ازاديو په برخو کې له پراخو نيوکو سره مخامخ شوی دی. په ۱۹۹۱ ز کال کې، له شوروي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

اتحاد نه له خپلواکۍ وروسته، د ترکمنستان خپلواک دولت د دوو ځپونکو توتاليتر رژيمونو له خوا اداره کېږي. سفر مراد نیازوف (چې د ترکمن باشي يا «د ترکمنانو مشر» په توگه پېژندل کېږي)، تر ۲۰۰۶ ز کاله يعني تر مړينې پورې يې د دغه هېواد ولسمشر و. په ۲۰۰۷ ز کال کې د غير ديموکراتيکو ټاکنو په پايله کې قربان علي بردي محمدوف (نوموړی لومړی د ولسمشر مرستيال او بيا د ولسمشرۍ سرپرست) واکيال شو) د دغه هېواد ولسمشر شو. د اعدام سزا په رسمي ډول، په ۲۰۰۸ ز کال کې په دغه هېواد کې منع شوه.»، (۳۴)

ترکمنستان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

ترکمنستان د یوې برخې انځور

ترکمنستان د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ترکمنستان د یوې برخې انځور

ترکمنستان د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۲. قرغزستان:

، قرغزستان، په رسمي ډول قرغز جمهوریت، په مرکزي آسیا کې غرنی او په وچه کې رالیسارهېواد دی. شمال لوري ته یې قزاقستان، لویدیځ لوري ته ازبکستان، سویل ته یې تاجکستان او ختیځ ته یې چین موقعیت لري. بېشکېک یې پلازمېنه او لوی ښار دی.

د قرغز قوم، د دغه هېواد د شپږ میلیونه وگړو ډېره برخه جوړوي، چې ازبک او روسي مهم لږه کي هم لري. قرغزي ژبه یې نورو ترکي ژبو ته ډېره نږدې ده، په داسې حال کې چې روسي ژبه تر اوسه په دغه هېواد کې دود ده او یوه له رسمي ژبو نه یې هم ده. د قرغزستان ۹۰ سلنه وگړي مسلمانان دي، چې لویه برخه یې سني مسلمانان جوړوي. قرغز کلتور له دې سره چې ترکي رېښه لري، خو د ایراني، مغولي او روسي عناصرو اغېز هم په کې شته دی .

د قرغزستان تاریخ گڼ شمېر کلتورونه او سترواکي په ځان کې رانغاړي. په داسې حال کې چې له جغرافیایي پلوه دغه هېواد د گڼ شمېر غرونو لرلو له امله گوبنه شوی، خو د ورېښمو لارې او نورو سوداگریزو لارو د یوې برخې په توگه د څو لویو تمدنونو په وصل کېدونې ځای کې پروت دی. ترکي کوچیان چې په گڼ شمېر ترکي دولتونو، لکه: لومړی او دویم ترکي خانقاتو کې یې رېښه لرله، د تاریخ له اوږدو په دغه هېواد کې مېشت دي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

له خپلواکۍ وروسته، قرغېزستان په رسمي ډول واحد ولسمشريز جمهوريت و، چې وروسته له ۲۰۱۰ ز کال نه تر ۲۰۲۱ ز کال پورې په واحد پارلماني جمهوريت واوښت، په داسې حال کې چې په تدريج سره ولسمشر بشپړ اجرائيوي واک ترلاسه کړ، وړاندې له دې چې په ۲۰۲۱ ز کال کې د دغه هېواد نظام بشپړ رياستي نظام ته واوړي، د نيمه ولسمشريز يا نيمه رياستي جمهوريت په توگه اداره کېده. دغه هېواد د خپل موجوديت په اوږدو کې قومي شخړې، انقلابونه، اقتصادي ستونزې، انتقالي دولتونه او سياسي ناندرې کاللي دي .

قرغېزستان، د مشترک المنافع خپلواکو هېوادونو، ايرواسيا اقتصادي ټولني، ټوليز امنيت تړون سازمان، د شانگهای د همکاريو سازمان، اسلامي همکاريو سازمان، ترکي دولتونو سازمان يا ترک شورا، د ترکي کلتور د نړيوال سازمان او ملگرو ملتونو سازمان غړيتوب لري. دغه هېواد يو له مخ پر ودې هېوادونو نه دی چې د انساني ودې د شاخص له مخې نوملړ کې ۱۲۰ ځای لري او په مرکزي آسيا کې دويم فقير هېواد دی. د دغه هېواد انتقالي اقتصاد، په کلکه سره د طلا، ډبرو سکرو او يورانيمو په زېرمو تکيه لري. ،، (۳۵)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

قرغزستان د يوې برخې انځور

قرغزستان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

قرغزستان د يوې برخې انځور

قرغزستان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

قرغزستان د يوې برخې انځور

قرغزستان د يوې برخې انځور

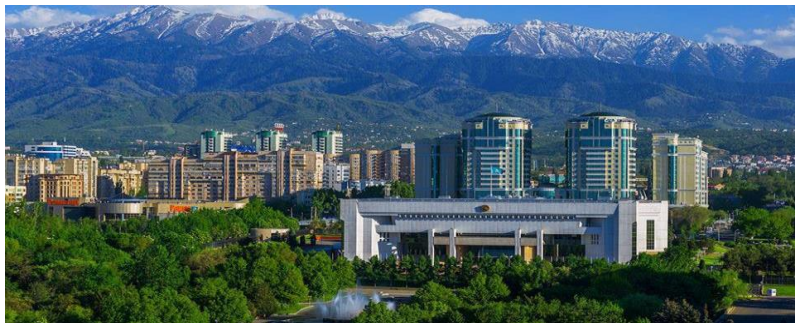

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۳. قزاقستان:

،، قزاقستان چې په رسمي توگه د قزاقستان جمهوريت په نوم ياديږي په منځنۍ آسيا کې پروت يو هېواد دی. قزاقستان ۱۶'۰۰۰'۰۰۰ ميلیونه وگړي لري او رسمي ژبي يې روسي او قزاقي ژبه دي د پيسو واحد يې ټنگه ده. یاد هېواد د نړۍ ترټولو لوی هېواد دی چې آزاد سمندر ته لار نه لري او د وگړو ویش په کې هم ډیر کم دی ۷۰ سلنه وگړي يې مسلمان دي. نورسلطان ددی هېواد یخه او باد خیزه پلازمینه ده. په ژمی کې د نورسلطان ښار هوا منفی ۴۰ درجو ته راټټيږي. د یاد هېواد په شمال کې میشتو روسي ژبو غوښتل چې د قزاقستان شمال د روسی فدراسیون سره یوځای شي په همدی دلیل د یاد هېواد ولسمشر و غوښتل پلازمینه شمال ته انتقال کړي چې ورسره په شمال کې قزاقیان ځای پرځای او سیمه د حکومت کنترول لاندی راشی. د قزاقستان هېواد ولسمشر قاسم جومارت توکایف او لومړی وزیر يې بکیت جان ساگینتایف دی.،، (۳۶)

قزاقستان د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

قزاقستان د يوي برخي انځور

قزاقستان د يوي برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۴. مالديو:

د په رسمي ډول د مالديف جمهوريت، د هند په نيمه وچه او د آسيا په نيمه وچه کې يو لرغونی هېواد دی. چې د هند په بحر کې موقعيت لري. مالديف د سريلانکا او هند سويل لويديځ کې پروت دی، د آسيا د لويې وچې څخه شاوخوا ۷۵۰ کيلومتره (۴۷۰ ميل؛ ۴۰۰ سمندري ميل) کې موقعيت لري. د ۲۶ ټاپوگانو سلسله يې چې د ايهون دحبيبولحو جزيره شمال پورې او د ابو جزيره سويل (د استوا په اوږدو کې) پورې غځيرې.

د سمندر په شمول شاوخوا ۹۰۰۰۰ مربع کيلومتره (۳۵۰۰۰ مربع ميل) مساحت لري، د ټولو ټاپوگانو ځمکنی مساحت ۲۹۸ مربع کيلومتره (۱۱۵ مربع ميل) دی. مالديف د نړۍ يو له جغرافيايي پلوه ویشل شوی او ترټولو کوچنی خپلواک هېواد دی. همدا راز يو له کوچنيو مسلمان اکثريت لرونکي هېوادونو څخه دی او د شاوخوا ۵۵۷۷۵۱ اوسيدونکو په لرلو سره په آسيا کې دويم لږ نفوس لرونکی هېواد دی. ميل يې پلازمينه او ترټولو نفوس لرونکی ښار دی. چې په دوديز ډول د "پاچا ټاپو" په نوم يادېږي، چيرې چې پخوانيو شاهي سلطنتونو د مرکزي موقعيت لپاره واکمني کوله .

د مالديو ټاپو وزمه په چاگوس لاکاديف ريچ کې موقعيت لري، د هند په سمندر کې يوه پراخه د سمندر لاندې غرنی لړۍ ده؛ د مالديف ټاپووزمه د چاگوس آرکيپيلاگو او لکشادويپ سره يوځای يو ځمکنی اکوريزون هم جوړوي. د ځمکې د سطحې په اوسط ډول او د سمندر له سطحې څخه د ۱،۵ مترو (۴ فټ ۱۱ انچ) لوړوالی

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سره، همدارنگه يوازې ۲،۴ متره لوړې طبيعي نقطې په لرلو سره دا د نړۍ ترټولو ټيټ هېواد دی .

اسلام په دولسمه پېړۍ کې د مالديف ټاپوگانو ته ورسیده، چې د سلطنت په توگه پياوړې شو، د آسيا او افريقا سره يې پياوړې سوداگريزې او کلتوري اړيکې رامنځ ته کړې. د شپاړسمې پېړۍ له نيمايي څخه، دا سيمه د اروپايي استعماري قدرتونو د نفوذ لاندې راغله، مالديف په ۱۸۸۷ ز کال کې د بریتانیا ترسرپرستۍ لاندې راغی. په راتلونکو لسيزو کې سياسي بې ثباتي، د ديموکراتيکو اصلا حاتو هڅې او د اقليم د بدلون له امله د چاپيريال ننگوني ليدل شوي دي .

مالديف د سويلي آسيا د سيمه ييزو همکاريو ټولني (سارک) بنسټ ايښودونکی غړی شو. تر څنګ يې د ملګرو ملتونو، د ملګرو ملتونو د مشترک المنافع، د اسلامي همکارۍ ټولني او د ناپييلو غورځنګ غړيتوب هم لري. نړيوال بانک مالديف د لوړ منځني عايد لرونکي اقتصاد په توگه طبقه بندي کوي. په مالديف کې د اقتصادي فعاليتونو پياوړتيا په کب نيوني ولاړه ده او تر دې دمه ترټولو لوی سکتور پاتې شوی دی. ورپسې ګرځندوی صنعت ګړندی وده کوي. مالديف د بشري پرمختيا په برخه کې "لور" دی، د مالديف سرانه عايد د نورو سارک هېوادونو په پرتله ډير لوړ دی .

مالديف د ۱۹۸۲ ز کال د جولای څخه د ملګرو ملتونو د مشترک المنافع غړی و، خو د ۲۰۱۶ ز کال په اکتوبر کې له دې سازمان څخه د نورو هېوادونو له خوا د بشري حقونو څخه د سرغړوني او

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د ډيموکراسۍ د ناکامۍ په اړه د تورونو په اعتراض کې وايستل شو. مالدیف د ۲۰۲۰ ز کال د فبرورۍ په لومړۍ نيټه د ډيموکراتيکو پروسو د فعاليت او د خلکو د ملاتړ له بنودلو وروسته له مشترک المنافع هيوادونو سره يوځای شو. ،، (۳۷)

مالديف د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مالديف د يوې برخې انځور

مالديف د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مالديف د يوې برخې انځور

مالديف د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سويل ختيځه آسيا

۳۵. اندونيزيا (اندونيزي)

، په رسمي ډول د اندونېزيا جمهوريت په سويل ختيځ آسيا او اوقيانوسيه کې د هند او ارام سمندرونو ترمنځ پروت هېواد دی. نوموړی هېواد د سوماترا، جاوا، سولاويسی، او د بورنيو او نوي گيني د ځينو برخو په شمول له ۱۷,۰۰۰ نه زياتو ټاپوگانو څخه جوړ شوی دی. اندونېزيا د نړۍ ترټولو لوی ټاپويز هېواد دی او د پراخوالي له پلوه د ۱,۹۰۴,۵۶۹ کیلومتره مربع (۷۳۵,۳۵۸ ميل مربع) مساحت په درلودلو سره ۱۴م لوی هېواد دی. له شاوخوا ۲۷۰ ملیونه نفوس سره، اندونېزيا د نړۍ څلورم ډير نفوس لرونکی هېواد او ترټولو ډير نفوس لرونکی مسلمان هېواد دی. جاوا، د نړۍ ترټولو نفوس لرونکی ټاپو، د دې هېواد د نيمايي څخه د ډير نفوس کور دی. اندونېزيا يو ولسمشريز جمهوريت دی چې ټاکل کېدونکي مقننه قوه لري. دا هېواد ۳۴ ولايتونه لري چې پنځه يې ځانگړی حيثيت لري. د هېواد پلازمينه جاکارتا د نړۍ دوهمه ډير نفوس لرونکې ښاري سيمه ده. اندونېزيا د پاپوا نیو گيني، ختيځ تيمور، او د ماليزيا ختيځې برخې سره ځمکنۍ پولې شريکوي، په داسې حال کې چې له سنگاپور، ويتنام، تایلیند، فيليپين، آسټراليا، پالاو او هند (اندامان او نیکوبار ټاپوگانو) سره سمندري پولې لري. اندونېزيا د خپل زيات نفوس او گڼ نفوسه سيمو سره سره، نامېشتي پراخي سيمي لري چې په نړۍ کې د ژوو د تنوع د ترټولو وړو کچو ملاتړ کوي.

د اندونېزيا ټاپوگان لږترلږه د اوومي پېړۍ راهيسې د سوداگرۍ لپاره ارزښتناکه سيمه وه کله چې سريویجایا او وروسته ماجاپاهيت د چين

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

او د هند د نيمې قارې له شرکتونو سره تجارت کاوه. محلي واکمنانو په تدريجي ډول د لومړيو پيړيو څخه بهرني نفوذ جذب کړ، او هندو او بودايي سلطنتونو وده وکړه. سني سوداگرو او صوفي عالمانو اسلام راوړ، په داسې حال کې چې عيسويت تر ډېره د اروپايانو له لارې راوړل شو. که څه هم کله ناکله د پرتگاليانو او فرانسويانو او انگليسانو لخوا مداخله شوې، اما هالنډ په نوموړي مجمع الجزاير کې په خپل ۳۵۰ کلن شتون سره تر ټولو لوی استعماري ځواک ؤ. د يو ملي دولت په توگه د "اندونېزيا" مفهوم د شلمې پيړۍ په لومړيو کې رابنکاره شو، چې وروسته يې پايله په ۱۹۴۵ ز کې د اندونېزيا د خپلواکۍ اعلان ؤ. په هر حال، دا هېواد د هالنډ له خوا تر هغه په رسميت ونه پېژندل شو تر څو چې د دواړو هېوادونو تر منځ وسله والې او ډيپلوماتيکې شخړې ونښتې او وروسته په ۱۹۴۹ ز کال کې په رسميت وپېژندل شو.

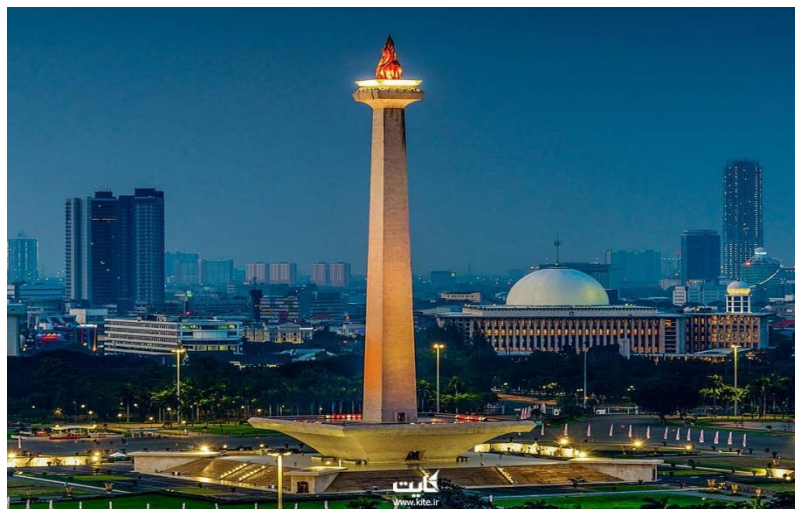
اندونېزيا په سلهاوو جلا نژادي او ژبني گروپونه لري، چې جاوياني يې تر ټولو لوی دي. يو گډ هويت يې د "بهنيکا تونگال اکا" شعار سره رامنځته شوی ("په تنوع کې يووالی" په لفظي ډول، "زيات شمېر، لاهم يو")، د ملي ژبې، توکميزې تنوع، د اکثريت مسلمان نفوس سره مذهبي کثرت او د استعمار او د هغه پر وړاندې د بغاوت/مقاومت له لارې تعريف شوی دی.،، (۳۸)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

اندونيزيا د يوې برخې انځور

اندونيزيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

اندونيزيا د يوې برخې انځور

اندونيزيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

اندونيزيا د يوې برخې انځور

اندونيزيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۶. برونی:

د بروني دارالسلام، جاوي: نگارا بروني دارالسلام، د بروني ملت، د سولي کور» يو هېواد دی چې د سويل ختيځې اسيا د بورنيو ټاپو په شمالي ساحل کې پروت دی. د سويلي چين له سمندري سواحلو پرته، دا په بشپړ ډول د ماليزيا د سراواک ايالت له خوا را ايسار شوی دی. بروني د ليمبانگ د سراواک سيمي له امله په دوو برخو وېشل شوی. بروني په بورنيو کې يوازينی خپلواک دولت دی؛ د ټاپو پاتې برخه د ماليزيا او اندونيزيا ترمنځ وېشل شوې ده. تر ۲۰۲۰ز کال پورې يې نفوس ۴۶۰,۳۴۵ و، چې شاوخوا ۱۰۰,۰۰۰ تنو يې په پلازمېنه او لوی ښار، يعني په بندر سړی بيگوان کې ژوند کوي. حکومت يې يوه مطلقه پاچاهۍ ده، چې د خپل سلطان له خوا اداره کېږي، د يانگ دی پرتوان حق لري او د انگليسي عام قانون او شرعي قوانينو او همدارنگه د عمومي اسلامي طرز العملونو ترکيب پلي کوي.

د دغه هېواد ډېره شتمني پر پراخو پټروليمو او طبيعي گازو راڅرخي. بروني د سويل ختيځې اسيا هېوادونو په مينځ کې تر سينگاپور وروسته دويم لور بشري پرمختيايي شاخص لري او د پرمختللي هېواد په توگه گڼل کېږي. د پيسو نړيوال صندوق په وينا، بروني په نړۍ کې د سړي سر ناخالص کورني توليد له مخې د پېرودلو د ځواک په برابري کې پينځم ځای لري.، (۳۹)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

برونئی د یوې برخې انځور

برونئی د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

برونئی د یوې برخې انځور

برونئی د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۷. ماليزيا (ماليزي)

د په سوېل ختيځ آسيا کې يو هېواد دی او پلازمینه يې کوالالمپور دی. د هېواد دولتي ادارې او وزارتونه د (اداري پلازمینه) په نوي ښار کې موقعيت لري. ماليزيا د ملگرو ملتونو او د کامن ويلټ د خپلواکو هېوادونو غړی دی. په دې فدراسيون کې د سوېل ختيځې اسيا ديارلس ايالتونه شامل دي. د "ماليزيا" نوم هغه وخت غوره شو کله چې د ماليزيا فدراسيون؛ سنگاپور، صباح او سراواک د ۱۴ ايالتونو اتحاديه جوړه کړه. په ۱۹۶۵ کې، سنگاپور له ماليزيا څخه جلا شو او يو خپلواک هېواد شو. ماليزيا دوه جغرافيايي سيمي لري، او د سوېلي چين بحيره دوی سره جلا کوي: جزيره ماليزيا يا لويديځ ماليزيا، چې د ماليزيا په ټاپوزول کې موقعيت لري او له شمال څخه د تایلينډ سره ځمکنۍ پوله لري، او د جوهر ایکسپريس ويز له لارې له سوېل څخه سنگاپور سره وصل دی. .. په دې هېواد کې د جوهر، کيده، پاهنگ، نيگيري سمبيلان، کيلانتان، پيراک، سيلانگور، پرليس او تيرينگانو سلطنتونه شامل دي او د دې دوه ايالتونه د ملاکا او پينانگ واليان او د پوتراجايا او کوالالمپور دوه فدرالي سيمي دي. ماليزيا بورنيو يا ختيځ ماليزيا، چې د بورنيو ټاپو شمالي برخه پوښي، د اندونيزيا او بروناي سلطنت سره پوله لري. په ختيځ ماليزيا کې د سبا او سراواک ايالتونه او د لابوان فدرالي سيمه شامله ده. که څه هم له سياسي نظره، ماليزيا تر ډېره د ماليزيا مشري کوي؛ خو د چينايي او هندي لږکيو له شتون سره سره د ماليزيا نوی نفوس هم يو شان نه دی. يوازینی مهم تاوتریخوالی چې په دې هېواد کې ليدل کيږي؛ د خپلواکۍ له وخت څخه تر اوسه پورې، د می د ۱۳ نيټې نژادي پاڅون د ټاکنيز کمپاين او نژادي شخړو په درشل کې دی. په هر صورت، ماليزيا د نژادي همغږۍ يوه بيلگه گڼل کيږي.،، (۴۰)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ماليزيا د يوې برخې انځور

ماليزيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ماليزيا د يوې برخې انځور

ماليزيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ماليزيا د يوې برخې انځور

ماليزيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ماليزيا د يوې برخې انځور

ماليزيا د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

ماليزيا د يوې برخي انځور

ماليزيا د يوې برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په قفقاز کې

۳۸. آذربايجان:

، د آذربايجان جمهوريت په قفقاز غرو لړۍ کې يو هېواد دی چې د اروپا او سوېل لوېديځه اسيا په منځلاره کې پروت دی. دا هېواد کسپين سمندرګی سره ساحل لري.

دا هېواد په سوېل کې له روسيې سره، د جيورجيا سره په سوېل لوېديځه لوري، د ارمنستان سره په لوېديځه خوا او په سوېل کې د ايران سره خپلې پولې لري. د نخجوان خپلواکه جمهوريت چې د آذربايجان ادعا ورباندې ده، سوېل ختيځه کې د ارمنستان سره، په سوېل لوېديځه کې د ايران سره او په سوېل لوېديځه کې د ترکيې سره ګډې پولې لري. آذربايجان يو غېر مذهبي حکومت لري، او د ۲۰۰۱ زېږيز کال راپدې خوا د اروپايي قونسل غړيتوب لري. ددې هېواد ډېرکي وګړي شيعه مسلمانان دي او د غربي ترکي توکمه خلګ دي چې د آذربايجاني په نوم او يا هم په ساده ډول د آذري په نوم يادېږي. دا هېواد په رسمي توګه مخ په ډيموکراسۍ روان دی، خو په کلکه توګه اقتدار پلوی قانون پلي کوي.، (۴۱)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

آذربايجان د يوې برخې انځور

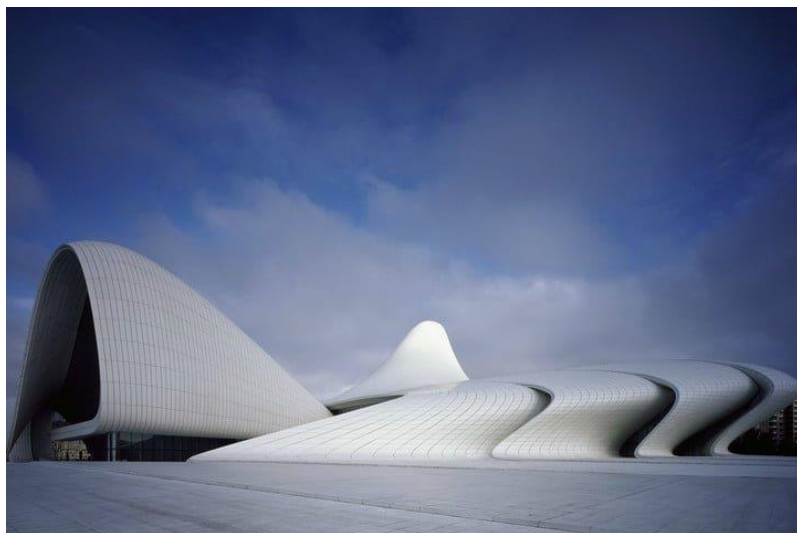
آذربايجان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

آذربايجان د يوې برخې انځور

آذربايجان د يوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۹. داغستان

د روسیې د ۸۵ فدرالي واحدونو څخه یو دی. دا فدرالي واحد د جمهوریت په توګه اداره کیږي. دا فدرالي واحد د کسپین سمندر په لوېدیځو څنډو او د قفقاز په ختیځه برخه کې موقعیت لري. د دې مرکز او لوی ښار ماخچکلا نومېږي چې د کسپین سمندر په څنډو کې جوړ شوی دی. له مخچکلا ښار وروسته د داربند ښار د دغه جمهوریت تر ټولو مهم ښار ګڼل کېږي. داغستان شاوخوا ۲/۹ میلیونه وګړي لري. د داغستان د خلکو پلرونه د قفقاز د بیلابیلو توکمونو څخه دي، په دې خاوره کې د ډیری بیلابیلو توکمونو د شتون له امله، د روسیې سربیره، له ۳۰ څخه زیاتو سیمه ایزو ژبو لکه آذربایجاني ترکی، د تاتي ژبه. قفقاز او اوار هم ویل کیږي. د داغستان نوم د ترکیي له کلمې "داغ" څخه اخیستل شوی چې معنی یې "غره" او د پارسي مخفف "ستان" چې معنی یې "غره" ده.

د داغستان په سویلي برخه کې د قفقاز د غرونو سلسله او په شمالي برخه کې د کسپین میدان شتون لري. د ترکیي او سلک سیندونه د دغه جمهوریت له مرکزي برخې تېرېږي. دوه مهم سیندونه چې په غرونو کې بهیږي په شمال کې سلک او په سویل کې سمور دي. د سنگاویو او انډیسکي غرونو سلسلې د داغستان طبیعي پولې جوړوي.

د ژبو له نظره داغستان په نړۍ کې یوه بې ساري سیمه ده چې درې ژبني ګروپونه لري، لکه قفقاز، التایک او هند-اروپایي. د داغستان معیاري ژبه روسي ده چې په رسمي توګه کارول کیږي. د یادولو وړ ده چې د دغو توکمونو څخه هر یو معمولاً په خپله مورنۍ ژبه

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

څو ورځپاڼي او حتی په خپله ژبه تلویزیوني خپروني لري. د دې ټولو ژبو الفبا، چې شاوخوا ۵۰ ژبي دي، سیریلیک دی.

په دې موده کې د داغستان ځینې برخې د خپل نفوس او کلتور د ایراني کولو بهیر تجربه کړ. د عربو له خوا د ایران تر فتحې وروسته عربانو هم ورته کړنلاره تعقیب کړه. ډېر عربان داربند ته ننوتل او په داغستان کې یې اسلام خپور کړ. داغستان یوه له هغو سیمو څخه وه چې د گلستان د تړون له لاسلیکولو وروسته له ایران څخه جلا شوه. په داغستان کې د وروستیو تاوتریخوالو ډیری برخه د "جماعت شریعت" په نامه د اسلامي جهادي ډلې له خوا ترسره شوې چې غواړي په داغستان کې اسلامي امارت رامنځته کړي. دا د دوی او سیلفي گروپونو ترمنځ د تاو تریخوالي لامل کیږي.، (۴۲)

داغستان د یوې برخې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴۰. چچستان (چچن):

،، چچنيا يا چچنيا د روسيې يو له خپلواکو جمهوريتونو څخه دی. د ۲۰۰۲ په سرشميرنه کې د دې جمهوريت نفوس ۱،۱۰۳،۶۸۶ و، او پلازمينه او لوی ښار يې گروزني دی.

د روسيې په نقشه کې د چچنيا جمهوريت. په پخوانيو وختونو کې، د قفقاز د غرونو شمالي غرونه په لويديځ کې د سرکاسيان قومونو او په ختيځ کې د اوار قومونو کور وو. د دغو دوو سيمو په منځ کې، زيگس د سيمه ونيوله، چې تقريبا د اوسيتيا، بالکار، انګوشتيا او د چچنيا جمهوريت شمال ته پرته سيمه ده. چچنيا په شمالي قفقاز کې هغه سيمه ده چې د تاريخ په اوږدو کې په پرله پسې ډول له بهرنيو هېوادونو سره جنگيږي. دا جگړې په لومړي ځل په پنځلسمه پېړۍ کې له عثماني ترکانو سره پيل شوي. په پای کې، چچنيا اسلام ته بدل شو او د ترکانو سره تاوتريخوالی کم شو. په هر صورت، د عيسوي گاونډيانو لکه جورجيا او کاساک سره، او همدارنګه د کالمیک بودايانو سره شخړې زياتې شوې. په ۱۵۷۷ کې، د روسيې تریک کوساک قول اردو د آزاد لخوا جوړه شوه چې د وولګا په سيمه کې د تيریک سيند په لور، د چچنيا په ټيټو سيمو کې ژوند کوي. په ۱۷۸۳ کې، روسيې او د کارټيل-کاختي د گرجستان سلطنت (د ترکانو د يرغل له امله کمزوری شوی) د جورجيفسک ترون لاسلیک کړ، چې له مخې يې کارټيل-کاختي د روسيې تر ساتنې لاندې راغی. ،، (۴۳)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

چچنستان د يوي برخي انځور

چچنستان د يوي برخي انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په اروپا کې

۴۱. البانيا (الباني):

د بالکان په ټاپو وزمه کې يو هېواد دی چې د اروپا په سویل ختیځ کې موقعیت لري. دا هېواد له شمال څخه مونټینیګرو او سربیا او په ختیځ کې له شمالي مقدونیه او یونان سره ګډه پوله لري. البانيا د مديترانې په سیمه کې یو له هغو هېوادونو څخه دی چې د یونان د بحیرې په شمال کې او د ایجین سمندر په لويديځ کې موقعیت لري. البانيا د ۲۸۷۴۸ کیلومتره مربع مساحت په لرلو سره د نړۍ ۱۴۴م لوی هېواد دی البانيا د ۲۸۷۷۷۹۷ نفوس په لرلو سره د نړۍ ۱۳۶م ګڼ نفوسه هېواد دی پلازمینه او لوی ښار دی. د دې هېواد ترانه نومېږي، چې نفوس یې ۳۷۴،۸۰۱ تنه دی. د البانيا خلک د الیرین خلکو څخه دي، یو هند-اروپایي خلک دي. البانيا، چې د لرغوني الیریا تمدن وارث دی، د پېریو پېریو په اوږدو کې د بیلابیلو واکمنانو تر واکمنۍ وروسته، د پام وړ اقتصادي، ټولنیز او کلتوري پرمختګونه کړي دي. اقتصاد یې ازاد بازار ته د انتقال په حال کې دی. د آزاد بازار اصالحاتو د هېواد اقتصاد بهرنۍ پانګونې ته پرانیستی دی، په ځانګړې توګه د انرژۍ او ترانسپورت زیربناوو په برخو کې. د البانيا اقتصاد زیاتره کرنه او د کروم صادرات دي. د دې هېواد شاوخوا دریمه برخه ځنګلونه دي او البانيا د نباتاتو ډولونو کې بډایه هېواد دی. د دغه هېواد یو له مهمو اقتصادي محصولاتو څخه غنم دي، چې صادراتي سکتور ته داخل شوی او البانيا د کرنیزو محصولاتو په ځانګړې توګه د غنمو د تولید له پلوه پر ځان بسیا شوی دی. په دغه هېواد کې د کرومایټ تولید هم لیدل کیږي او البانيا په نړۍ کې لوړ مقام لري.،، (۴۴)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

البانيا د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

البانيا د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

البانيا د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

البانيا د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

البانيا د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

البانيا د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴۲. بوسنیا او هرزیګونیا (هرزیګونیا):

و، ځینې وختونه بوسنیا-هرزیګونیا هم بلل کېږي او زیاتره په غیر رسمي ډول بوسنیا بلل کېږي د سوېلي او ختیځې اروپا په څلورلاره کې یو هېواد دی چې په بالکان کې موقعیت لري. پلازمینه او لوی ښار یې سرايیوو دی. بوسنیا او هرزیګونیا په ختیځ کې له سربیا، په سوېل ختیځ کې له مونټینیګرو او په شمال او سوېل لوېدیځ کې له کرواسي سره پوله لري. دا هېواد په سویل کې د مدیترانې په اوږدو د اریاتیک سمندرګي سره تنګ ساحل لري چې نږدې ۲۰ کیلومتره (۱۲ مایله) اوږدوالی لري او د نیوم ښار یې چاپېر کړی دی. بوسنیا، چې د دې هېواد دننه سیمه ده، معتدل براعظمي اقلیم لري چې گرم اوږی او سوږ او واورین ژمی لري. جغرافیه یې په مرکزي او ختیځو سیمو کې غرنۍ ده، په شمال لوېدیځ کې نسبتاً غونډۍ لري او په شمال ختیځ کې په پراخه کچه غونډۍ دي. هرزیګونیا چې د دې هېواد کوچنۍ سویلي سیمه ده، مدیترانه یې اقلیم لري او زیاتره غرنۍ سیمه ده .

دا سیمه چې اوس د بوسنیا او هرزیګونیا بلل کېږي لږترلږه د دریمې ډبریزې دورې راهیسې د انسانانو تر استوګنې لاندې ده، خو شواهد ښيي چې د نوې ډبریزې دورې په اوږدو کې، دایمي انساني استوګنځایونه، لکه هغه ځایونه چې د بټمیر، کاکنج، او ووکیدول له دودونو سره تړاو لري، رامنځ ته شوي دي. د هندي – اروپایانو له لومړي راتګ وروسته، دا سیمه د څو الیریایي او سیلتي تمدنونو تر استوګنې لاندې وه. له فرهنګي، سیاسي او ټولنیز اړخه، دا هېواد

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

بدایه او پیچلي تاريخ لري. د سويلي سلاوي وگړو نیکونه چې نن ورځ په سیمه کې نفوس لري، له ۶ مې تر ۹ مې پېړۍ پورې دې سیمې ته راغلل. په ۱۲مه پېړۍ کې، د بوسنیا بانټ دولت را منځ ته شو؛ په ۱۴مه پېړۍ کې، دا دولت د بوسنیا سلطنت ته پراخ شو. د ۱۵مې پېړۍ په نیمایي کې د عثماني سترواکۍ تر واک لاندې شو چې تر ۱۹مې پېړۍ تر وروستيو پورې د هغې تر واک لاندې پاتې شو. عثمانیانو نوموړې سیمې ته اسلام راوړ او د دې هېواد زیاتره کلتوري او ټولنيز لید یې بدل کړ.

د نولسمې پېړۍ له پای څخه تر لومړۍ نړیوالې جگړې پورې، دا هېواد د اتریش - هنګري پاچاهۍ ضمیمه شو. د جگړې په اوږدو کې د یوګوسلاویا د سلطنت برخه وه. له دوهمې نړیوالې جگړې وروسته، د یوګوسلاویا په نوي جوړ شوي سوسیالیستي فدرالي جمهوریت کې د بشپړ جمهوریت حیثیت ورکړل شو. په ۱۹۹۲ کال کې، د یوګوسلاویا له جلا کېدو وروسته یې خپلواکي اعلان کړه. وروسته د بوسنیا جگړه را منځ ته شوه چې د ۱۹۹۵ کال تر وروستيو پورې یې دوام وکړ او د ډیټون د تړون له لاسلیک سره سم پای ته ورسېده.

نوموړی هېواد نن ورځ د دريو اصلي توکمیزو ډلو ټاټوبی دی، چې د دې هېواد په اساسي قانون کې د "اصلي وگړو یا ټاکونکو وگړو" په نوم یادېږي. بوسنیایان د دې دريو لویه ډله ده، سربیان دوهمه لویه ډله او کروات دریم ځای لري. په انګلیسي ژبه کې، د بوسنیا او هرزیګوینا ټول اصلي اوسېدونکي، پرته له دې چې توکم یې په پام

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کې ونيول شي، بوسنيان بلل کېږي. اقلیتونه، چې د اساسي قانون پر بنسټ د "نورو" په توګه ډلبندي شوي، يهوديان، رومانايان، البانيان، مونتينيګرويان، اوکراينيان او ترکان په کې ګډون لري .

بوسنيا او هرزيګوينا دوه مجلسه مقننه سيستم او درې-غړی ولسمشريزه سيستم لري چې د دريو لويو توکمونو له غړي څخه را منځ ته شوی دی. خو د مرکزي حکومت واک خورا محدود دی، ځکه چې دا هېواد په لويه کچه غیر متمرکز نظام دی. دا هېواد دوه خپلواکه ادارې لري - د بوسنيا او هرزيګوينا فدراسيون او بل د بوسنيا د صربانو جمهوريت دی - او دريم واحد، د برچکو سيمه ده چې د خپل سيمه ايز حکومت له لوري اداره کېږي. د دې تر څنګ، بوسنيا او هرزيګوينا فدراسيون لس کانتونونه (اداري تقسيمات) لري.

بوسنيا او هرزيګوينا د پرمختګ په لور هېواد دی او د بشري پراختيا په شاخص کې ۷۳م ځای لري. اقتصاد يې په صنعت او کرنه ولاړ دی، ورپسې ګرځندوی او د خدماتو سکتور راځي. په وروستيو کلونو کې يې ګرځندوی د پام وړ وده کړې ده. دا هېواد د ټولنيز خونديتوب او د روغتيايي پاملرنې عمومي سيستم لري، ابتدايه او ثانوي زده کړې په کې وړيا دي. دا هېواد د ملګرو ملتونو، د اروپا د امنيت او همکارۍ د سازمان، د اروپا شورا، د سولې لپاره د مشارکت، او د مرکزي اروپا د ازادې سوداګرۍ د تړون غړيتوب لري. ، (۴۵)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

بوسنیا او هرزگوینیا د هیواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

بوسنیا او هرزگوینیا د هیواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴۳. د کریمیا ټاپو وزمه:

و، دا هېواد د تور سمندرګي د شمالي سیندغاري په دوام پروت دی. د وګړو شمېر او نفوس یې ۲/۴ میلیونه دی. نږدې ټوله ټاپووزمه په بشپړ ډول د تورې بحیرې او د ازوف د کوچني سیند په واسطه ایساره شوې ده، دا د اوکراین د خرسون ولایت په سویل کې پرته سیمه ده، چې د پیریکوپ د تنګي په واسطه ورسره نښلول شوې او د روسیې په لوېدیځ کې د کراسنودار په سیمه کې د کرچ تنګي په واسطه ورڅخه بېله شوې، که څه هم له ۲۰۱۸ ز کال راهیسې د کریميې د پل په واسطه له یو بل سره نښلول شوي دي. شمال ختیځ ته یې د عربات سپایت، د ځمکې نړۍ تړانګه پرته ده چې د سپوش په نوم د گرداوونو سیستم له ازوف سیند څخه بېلوي. د تور سمندرګي په اوږدو کې د لوېدیځ لورته رومانیا او د سویل لور ته ترکیه پرته ده.

کریمیه (یا د توریګ ټاپووزمه، چې له لرغوني دورې څخه د مېرني دورې تر لومړیو پورې په دې نوم یادېده) له تاریخي پلوه د کلاسیکې نړۍ او کسپین پوتونیک - سټیپي تر منځ کرښه کې ځای لري. سویلي څنډه یې د یونانیانو له خوا مستعمره شوه او وروسته د ایرانیانو ورپسې د روم سترواکي، بیزانس سترواکي او په پای کې د ځایناستو واکمنیو، لکه: د تراپیزون او شهزاده تیودورو د سترواکيو له خوا اداره کېده. د دغې ټولې دورې په بهیر کې بناري سیمې، یوناني ژبې او په پای کې ختیځې عیسوي (ختیځ ارتودوکس) وې. د بیزانس واکمنۍ د سقوط په بهیر کې یې ځینې سیمې د هغه د داین (د جینوا

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

جمهوريت) لاس ته ورغلي، تر هغه چې ټول د چټکې ودې په حال کې عماني سترواکي جذب کړل. په دغه ټوله موده کې داخلي فضا د داخلي اشغالګرو کوچيانو او بدلون په حال کې تيت او پرک بېديايي امپراتوريو، لکه: سميريانو، سکوثيانو، سرماتيانو، د کریمي ګوټيانو، الانيانو، بلغاريانو، هونيانو، خزريانو، کپچکانو، مغوليانو او طلايي هورديانو له خوا اشغال شوه. له ۱۵ څخه تر ۱۸ پېړۍ پورې کریميه او د هغې شاوخوا خاورې د عماني سترواکي اړوند د کریمي په خانات کې متحدې شوې او تر ډېره يې د غلامانو په لټه د روسيې پر سويل بريد وکړ .

کریميه په ۱۷۸۳ ز کال کې د روسيې او ترکيې د جګړې (۱۷۶۸-۱۷۷۴ز کلونه) له امله د روسيې د سترواکۍ ضميمه شوه. په ۱۹۱۷ ز کال کې د روسيې تر انقلاب وروسته، کریميه د شوروي اتحاد د ننه په يو خپلواک جمهوريت بدله شوه .

کریميه د دويمې نړيوالې جګړې په بهير کې د کریمي ولايت ته را ولوېده او ټول لرغوني کریمايي اوسېدونکي او د کریمي تاتاريان منځنۍ اسيا ته تبعيد(وشړل) شول، دا گام د اوکراين او درېيو نورو هېودانو له خوا په رسمي ډول د نسل وژنې په نوم وپېژندل شو. ۱۹۵۴ ز کال د پرياسلاو ترون (رسمي غونډه چې د روسيې د قزاقانو د وفادارۍ د ژمني لپاره د مرکزي اوکراين په پرياسلاو ښار کې ترسره شوه) د ۳۰۰يمې کليزې سره برابر و، چې په ۱۶۵۴ ز کال کې د اوکراين د قزاق هتمانان اود روسيې د تزار الکسيس له خوا لاسليک شوی و. په ۱۹۹۱ ز کال کې د شوروي اتحاد له ړنګېدو

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سره اوکراین د یو خپلواک هېواد په توګه رامنځته شو او د ټاپووزمې ډېره برخه د کریميې د خپلواک جمهوریت په توګه بیا تنظیم شوه او د سواستوپل ښار په اوکراین کې خپل ځانګړی وضعیت خوندي کړ. په ۱۹۹۷ ز کال کې د تورسمندرګي د جنګي بېړیو د شرایطو په اړه د وېش تړون د پخواني شوروي اتحاد د تور سمندرګي جنګي بېړی سره ووبشلي او روسيې ته یې اجازه ورکړه چې په کریمیه کې د خپلو جنګي بېړیو ځای پر ځای کولو ته دوام ورکړي. اټکل کېده چې اوکرایني سمندري ځواکونه او د روسيې جنګي بېړی دواړه په سواستوپل کې مېشتې شي. اوکراین په ۲۰۱۰ ز کال کې د طبیعي ګاز د لا تخفیف په بدل کې د خارکوف تړون له مخې د روسيې د سمندري تاسیساتو موده اوردې (تمديد) کړه .

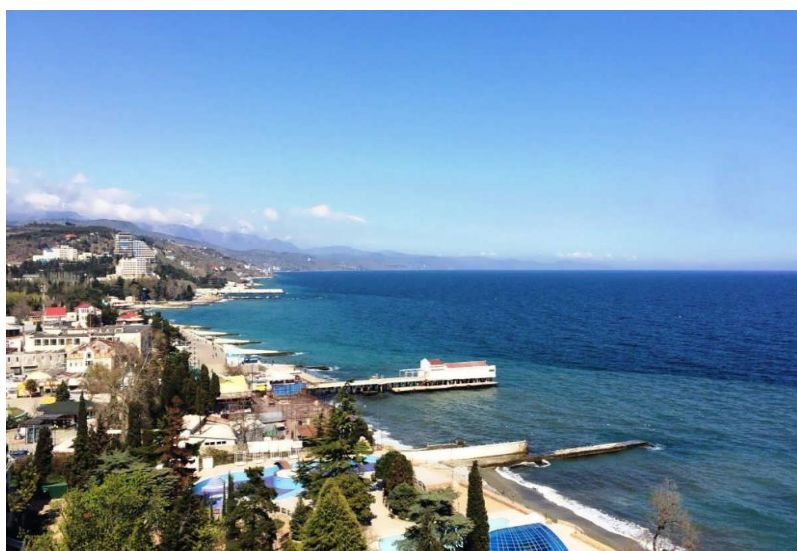
د کریمیا جمهوریت د مارچ په ۱۶ تر یوې جنجالي ټول پوښتنې وروسته چې موضوع یې له روسيې سره د کریميې بیاځلي یوځای کېدل وو، له اوکراین څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه، چې اوکراین او ګڼو نورو هېوادونو ناقانونه وبلله، رسمي پایلې له ۹۰ سلنه څخه زیاتې د بیاځلي یو ځای کېدو په ملاتړ وې، خو د ډېری اوکرایني پلوه هېوادونو پر رایو بندیز ولګول شو. روسيې د مارچ په ۱۸ په رسمي ډول کریمیه د خپلې خاورې ضمیمه کړه او د سواستوپل فدرال ښار یې د روسيې د فدرال د ۸۴ م او ۸۵ م واحد په توګه ضمیمه کړ.،، (۴۶)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کرمیا د هېواد د ودانیو یوې څنډی انځور

کرمیا د هېواد د ودانیو یوې څنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کرېميا د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

کرېميا د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴۴. کوزوو:

د سوبل ختيځه اروپا کې نيمه په رسميت پېژندل شوی هېواد دی او د بالکان په مرکز کې پروت دی. کوزوو د ۲۰۰۸ کال د فبروري په ۱۷ نيټه په يو اړخيزه توگه له صربستان څخه خپله خپلواکي اعلان کړه او له هغه راهيسې يې د ملگرو ملتونو د ۹۷ غړو هېوادونو له لوري د يو خپلواک هېواد په توگه ډيپلوماتيک رسميت ترلاسه کړی دی. دا هېواد په شمال او ختيځ کې د له صربستان، په سوبل ختيځ کې له شمالي مقدونيه، په سويل لوېديځ کې له البانيا او په لوېديځ کې مونتينيگرو سره گډه پوله لري. د کوزوو زياتره مرکزي برخه د دوکاگچيني او کوزوو په پراخه هوارو او ميدانونو پوښل شوې ده. د اکورزد غرونه او سار غرونه په ترتيب سره په سوبل لوېديځ او سوبل ختيځ کې پراته دي. پلازمينه او لوی ښار يې پرستينا دی.

په کلاسيکه لرغونه زمانه کې، مرکزي قبيله چې د کوزوو په خاوره کې راڅرگنده شوه دارداني وه او په څلورمه پېړۍ کې يې د داردانيا سلطنت په نوم خپلواک دولت تاسيس کړ. مخکې له ميلاد نه په لومړۍ پېړۍ د روم سترواکۍ ضميمه شوه او د راتلونکي زريزي په اوږدو د بيزانس سترواکۍ برخه پاتې شوه، چې د دې سترواکۍ واکمني د ۶مې او ۷مې پېړيو په اوږدو کې د سلاوي يرغلونو په پايله کې له منځه لاړه. په ورپسې پېړيو کې، د سيمي کنترول د بيزانسي او د لومړۍ بلغاريایي سترواکۍ ترمنځ بدلېده. کوزوو په ۱۳مه پېړۍ کې د صربستان د منځنيو پېړيو د دولت مرکز شو، او

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د ۱۴مې پېړۍ راهيسې د صربستان د ارتودوکس کليسا مرکز هم و، چې په دې وخت کې يې حيثيت کښيښ مېشته سيمې ته لوړ شو.

د نولسمې پېړۍ په وروستيو کې، کوزوو د البانيا د ولسي ځوښت مرکز و او په کې د ۱۹۱۰ کال البانيایي پاڅون او د ۱۹۱۲ کال البانيایي پاڅون را منځ ته شول. عثمانيانو د بالکان په جگړو کې له ماتې وروسته کوزوو صربستان او مونټينيگرو ته وسپارله. له لومړۍ نړيوالې جگړې وروسته دواړه هېوادونه له يوگوسلاويا سره يوځای شول، او په دې سلطنت کې د يوگوسلاوي د اتحاد پالنې د دورې په تعقيب، او د دوهمې نړيوالې جگړې وروسته يوگوسلاوي اساسي قانون د صربستان د جمهوريت په يوگوسلاوي برخه کې د کوزوو او ميتوهيجا خپل اختياريه ولايتونه تاسيس کړل.

کوزوو يو پرمختللی هېواد دی، د لوړ متوسط عايد اقتصاد سره. دې په تيره لسيزه کې د نړيوالو مالي موسسو له لوري اندازه شوي، او د ۲۰۰۷-۲۰۰۸ مالي بحران له پيل راهيسې هر کال وده موندلې ده. کوزوو د پيسو د نړيوال صندوق، نړيوال بانک غړی دی او د اروپا په شورا، يونيسکو، انټرپول او د اسلامي همکاريو په سازمان کې د څارونکي حيثيت لپاره يې د غړيتوب غوښتنه کړې ده.، (۴۷)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کوزوو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

کوزوو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کوزوو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

کوزوو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په غير عرب افريقا کې

۴۵. اريتيره:

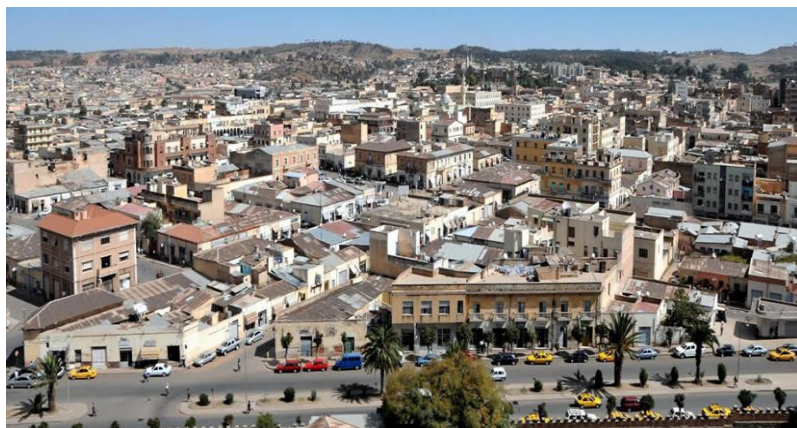
و، اريتريا، په رسمي ډول د اريتريا جمهوريت په نوم پيژندل شوی، يو هېواد دی چې په ختيځ افريقا کې موقعيت لري.

اريتريا له شمال او لويديځ څخه سوډان سره گډه پوله لري، له سويل څخه ايتوپيا، له سويل څخه جيبوتي او له ختيځ څخه سره بحر ته رسي، د اريتريا ساحل له سره بحر سره له ۹۰۰ كيلومترو څخه لير دی.

د اريتريا نوم د يوناني کلمې څخه اخيستل شوی چې معنی يې "سرخ ځمکه" ده. د اريتريا مساحت ۱۱۷,۶۰۰ مربع كيلومتره دی او نفوس يې ۳,۵۴۶,۰۰۰ وگړی دی د دې هېواد رسمي ژبې د تيگرينيا، عربي او انگليسي ژبې دي. تيگرينيا د ساميتيک اصل ژبه ده. ستراتيژيک تنگی د ايريتريا او يمن ترمنځ د اوبو پوله تشکيلوي، د دې هېواد پلازمينه اسمارا ښار دی، چې شاوخوا ۶۸۸,۱۹۸ نفوس لري، د دې هېواد ترټولو نفوس لرونکی ښار او د افريقا ۳۹م لوی ښار دی.، (۴۸)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ارتيره د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

ارتيره د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ارتيره د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

ارتيره د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴۶. بور کینا فاسو

د په لویدیځې افریقا کې په وچې پورې تړلی یو هېواد دی. پلازیننه یې آوگادوگو او مساحت یې ۲۷۴'۰۰۰ کیلومتره مربع دی، د یاد هېواد رسمي ژبه فرانسوي ده او ۱۳'۲۲۸'۲۲۸ میلیونه وګړي لري. د بورکینافاسو د پیسو واحد د یاد هېواد فرانک دی، په ۱۹۶۰ د اګست په ۵ یې له فرانسه نه خپله خپلواکي ترلاسه کړې.

د ۲۷۴۲۰۰ کیلومتر مربع (۱۰۵۹۰۰ میل مربع) پراخوالي په لرلو سره د لویدیځې افریقا په وچې کې را ایسار هېواد دی، چې شمال لویدیځ ته له مالي، شمال ختیځ ته له نایجیر، سویل ختیځ ته له بینین، سویل ته له توګو او ګانا او سویل لویدیځ ته له (Ivory) ساحل سره پوله لري. نفوس یې (۲۰۳۲۱۳۷۸) تنه دی.

په بورکینا فاسو کې تر ټولو لویه توکمي ډله د خلک دي، چې په ۱۱ او ۱۳ پېړۍ کې په یاده سیمه کې استوګن شول. دوی لکه د او په شان پیاوړې پاچاهۍ رامنځته کړې. دا هېواد په ۱۸۹۶ ز کال کې د فرانسې د لویدیځې افریقا د برخې په توګه د فرانسې له لورې مستعمره شو، چې په ۱۹۵۸ ز کال کې په فرانسوي ټولنه کې خپلواکه مستعمره شوه. په ۱۹۶۰ ز کال کې یې د ولسمشر په مرسته بشپړه خپلواکي تر لاسه کړه. په لومړیو کالونو کې د بي ثباتۍ، وچکالیو، قحطۍ او فساد ښکار وه. په ۱۹۶۶، ۱۹۸۰، ۱۹۸۲، ۱۹۸۳، ۱۹۸۷، ۱۹۸۷ ز کلونو کې په کې بېلابېلې کودتاګانې پېښې او په ۱۹۸۹، ۲۰۱۵ او ۲۰۲۲ ز کلونو کې په کې د کودتا هڅې وشوې.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

توماس سنکارا پر هېواد باندې له ۱۹۸۲ څخه د ۱۹۸۷ز کال کودتا کې د وژل کېدلو تر وخته پورې واکمني وکړه.

د يادې کودتا مشري کوله، چې له برياوو وروسته ولسمشر شو او د ۲۰۱۴ز کال د اکتوبر پر ۳۱ نېټه له واک څخه تر لرې کېدلو پورې يې پر هېواد حکومت وکړ. سنکارا د لوړې هيلې يوه ټولنيزه اقتصادي خپرونه پيل کړه، چې د لوست يا سواد يوه ملي مبارزه، بزگرانو ته د ځمکو بيا وېش، د اورگادې د پټلۍ او سرک جوړښت او د بنځينه جنسي الې د پرېکولو، د زور وودنو او په يوه وخت کې له يو څخه زياتو مېړونو سره د واده له قانون څخه سرغړونه يې راوښارله .

ياد هېواد د ۱۶۲۶۶ بېليون امريکايي ډالر ناخالص کورني محصول په درلودلو سره يو وروسته پاتې هېواد دی. ۶۳٪ وگړي يې د اسلام او ۲۲٪ يې د عيسويت پيروې کوي. د فرانسوي استعمار له امله د هېواد د حکومت رسمي ژبه او سوداگري فرانسوي ده. ۵۹

هېوادنۍ يا اصلي ژبې په کې ويل کېږي، چې تر ټولو عامه ژبه په کې ده چې نږدې ۵۰٪ اوسېدونکي پرې خبرې کوي. بورکينا فاسو د اجرائيه، مقننه او قضايه قوو په درلودلو سره د يو نيمه [مشروطه] ولسمشريز جمهوريت په توگه اداره کېږي. د ملگرو ملتونو، او د اسلامي مرستو سازمان غړيتوب لري.، (۴۹)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

بور کینا فاسو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

بور کینا فاسو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

بور کینا فاسو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

بور کینا فاسو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴۷. چاد:

د چاد چې رسمي نوم يې **د چاد جمهوريت** دی په مرکزي افريقا کې په وچې پورې تړلی هېواد دی. د چاد پلازمینه د انجانما ښار او رسمی ژبې يې فرانسوي او عربي ژبې دي ، ۱۲۸۴۱۰۰۰ کیلومتره مساحت او ۱۰'۳۲۹'۲۰۸ میلیونه وگړي لري. چاد په ۱۱ د اگست ۱۹۶۰م کال له فرانسه خپلواکی ترلاسه کړه.

په وچه کې پروت هېواد دی چې د سویلي او مرکزي افريقا د تقاطع پر کرښه موقعیت لري. د شمال لور ته له لیبیا، د ختیځ لور ته له سوډان، د سویل لور ته د مرکزي افريقا جمهوریت، سویل لويديځ ته له کامرون، سویل ختیځ ته له نایجیریا (د چاد خلیج کې) او د لويديځ لورته له نایجیریا سره پوله لري. چاد ۱۶ میلیونه نفوس لري چې له ډلې يې ۱'۶ میلیونه په پلازمېنه او تر ټولو لوی ښار ندجامېنا کې ژوند کوي.

چاد څو سیمې (زونونه) لري: په شمال کې د بېډیا زون، په مرکز کې یو وچ ساحلي کمربند او په سویل کې د سوډاني حاصلخېزه سیمه ساوانا. د چاد خلیج چې دا هېواد يې په نوم نومول شوی د افريقا په کچه دویم لوی تالاب دی. د چاد هېواد رسمي ژبې عربي او افريقايي دي. یاد هېواد له ۲۰۰ څخه زیاتو قومي او ژبني ډلو کور دی. په چاد کې اصلي دینونه اسلام (۵۱/۸٪) او عیسویت (۴۴'۱٪) دي .

له میلاد څخه مخکې په ۷مه زریزه کې گن شمېر انساني نفوسونه چادي حوزې ته کډه شوي. له میلاد څخه وروسته د لومړنۍ زریزې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په پای کې د چاد په ساحلي کرښه کې د ایالتونو او امپراتوریو ټولگه رامنځته شوې او نسکوره شوې، چې هر یو یې د سب صحرا د سوداگریزو لارو پر کنترول تمرکز درلود. فرانسې دا خاوره په ۱۹۲۰ ز کال کې فتحه کړه او د فرانسې د استوایي افریقا د برخې په توگه یې خپله ضمیمه کړه. چاد په ۱۹۶۰ ز کال کې د فرانسې تومبالبايي په مشرۍ خپله خپلواکي ترلاسه کړه. د هغه د سیاستونو په اړه په شمال کې د مسلمانانو کرکه په ۱۹۶۵ ز کال کې د یوې اوږد مهاله سختې کورنۍ جگړې لامل شوه. یاغیانو په ۱۹۷۹ ز کال کې پلازمېنه ولکه کړه او د سویل لور تیاپالني ته یې د پای ټکي کېښود.

چاد په سیاسي تاوتریخوالي او پرلپسې کودتاوو کې ښکېل هېواد دی. دا لږ پرمختللی هېواد دی او د انساني پرمختیا په شاخص کې تر ټولو ټیټه درجه لري. چاد د نړۍ په کچه تر ټولو بې وزله او فاسد هېواد دی. ډېری اوسېدونکي یې مالداران او کروندگر دي چې په بې وزلۍ کې ژوند تېروي. له ۲۰۰۳ ز کال څخه خام تېل د یاد هېواد د صادراتي عاید په اصلي سرچینه بدل شوي او د پنبې د دودیز صنعت ځای یې خپل کړی. چاد د انساني حقونو په برخه کې کمزوری ریکارډ لري او له پرله پسې ناسمو کارونو، لکه: خپل سرې بندخونې، له قانون څخه وتلې وژنې او د امنیتي ځواکونو او وسله والو ډلو له خوا د مدني آزادیو له محدودیت سره مل دي.، (۵۰)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

چاد د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

چاد د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴۸. عاج ساحل:

د عاج ساحل په لويديځه افريقا کې پروت يو هېواد دی. رسمي ژبه يې فرانسوي لوی ښار او پلازمینه يې ياموسوکرو ده، عاج ساحل ۳۲۲'۴۶۰ کيلومتره مربع او د وگړو شمير يې ۱۸'۳۷۳'۰۶۰ ميليونه نفره دی. ياد هېواد په ۷ د اگست ۱۹۶۰م کال له فرانسه خپله خپلواکي ترلاسه کړی.

عاج ساحل کوټ چې د ډيوپر په نامه هم يادېږي، په رسمي ډول د عاج ساحل جمهوريت د لويديځې افريقا په سويلي ساحلونو کې پروت هېواد دی. سياسي پلازمېنه يې د هېواد په مرکز کې ياموسوکورو دی. حال دا چې تر ټولو لوی ښار او اقتصادي مرکز يې د عابدجان بندر دی. دا هېواد له شمال لويديځ څخه له گيني، له لويديځ څخه له ليبريا، له شمال لويديځ څخه له مالي، له شمال ختيځ څخه له بورکينا فاسو، له ختيځ څخه له غنا او له سويل څخه د گيني له خليج (اطلس سمندر) سره گاونډی دی. رسمي ژبه يې فرانسوي او د بيتي، باولي، دايولا، ډان، انپين او سيبارا سينفو په گډون لرغونې ژبې هم په پراخ ډول په کې کارول کېږي. په ټوله کې په عاج ساحل کې په ۷۸ بېلابېلو ژبو خبرې کېږي. دا هېواد له مذهبي پلوه متنوع نفوس لري چې د عيسويت د بېلابېلو لارو، اسلام او لرغونو عقيدو او باورونو پيروان په کې شاملېږي.

عاج ساحل د اروپايانو تر استعمار مخکې د گيامان، کنگ او بايو سترواکي په څېر د بېلابېلو ملتونو ځای و. دا سيمه په ۱۸۹۳ ز کال کې د فرانسې تحت الحمايه و او په ۱۸۹۳ ز کال کې د افريقا لپاره

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

د اروپايي هڅو په موخه د فرانسې لپاره د يوې مستعمرې په توگه تثبیت شو.

عاج ساحل يو جمهوري هېواد دی او پياوړی اجرائي ځواک لري چې د ولسمشر په واک کې دی. دا هېواد په ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ ز لسيزو کې د قهوي او کاکو د توليداتو له لارې په لويديځه افريقا کې د اقتصادي ځواک مرکز و، وروسته يې د ۱۹۸۰ لسيزې په بهير کې اقتصادي کړکېچ تجربه کړ چې د ټولنيزو او سياسي گډوډيو له دورې سره يې مرسته وکړه. نږدې په ۲۰۱۴ ز کال کې يې داخلي ناخالص توليد بياځلي د ۱۹۷۰ ز لسيزې په څېر خپل عظمي حد ته ورسېد. عاج ساحل په ۲۰۲۰ ز کال کې د نړۍ په کچه د کاکاوو د دانو ستر توليدوونکی هېواد و او د خپلې سيمې لپاره يې لوړ عايد درلود. د عاج اقتصاد په ۲۱ پېړۍ کې تر ډېره د مارکېټ - پر بنسټ و؛ لاهم په سخت ډول پر کرانه او د کوچنيو توليد کوونکو او د ځمکې د څښتنانو د حاصلاتو پر نقدي عايد ولاړ دی.،، (۵۱)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

عاج ساحل د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

عاج ساحل د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

عاج ساحل د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

عاج ساحل د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۴۹. سنگال:

د سينیګال په رسمي توګه د سينیګال ولسمشريزه چې به ختيځې افريقا کې پروت يو هېواد دی. د سينیګال پلازمینه د ډاکار ښار دی او رسمي ژبې يې فرانسوي او ولوف ژبه دي، د ياد هېواد مساحت ۱۹۳'۷۲۳ کیلومتره مربع او د وګړو شمير يې ۱۲'۸۶۱'۰۰۰ ميليونه تنه دی. په سينیګال کې راکړی ورکړه د سنگال فرانک باندی کيږي.

په لويديځه افريقا کې يو هېواد دی. ياد هېواد شمال ته له ماورينټانيا ختيځ ته له مالي، سويل ختيځ ته له ګينه او سويل لويديځ ته له ګينه بيساو سره ګډه پوله لري. سينیګال نږدې د ګمبيا سيمه رانغاړي. ګمبيا هغه هېواد دی چې د ګمبيا سيند د غاړو په اوږدو کې د ځمکې يوه نرۍ نقره نيسي، چې د سينیګال د سويلي سيمه د هېواد له پاتې برخې څخه بېلوي. دا هېواد له سره هم يوه سمندري ګډه پوله لري. د هېواد اقتصادي او سياسي پلازمېنه ډاکار ښار دی .

سينیګال ناوېشلی ولسمشريز جمهوريت دی او د لرغوني نړۍ يا په اصلي خاوره کې د لويديځ د وروستنۍ برخې هېواد دی. خپل نوم له سينیګال سيند څخه پور يا تر لاسه کوي، چې دا هېواد له ختيځ او شمال سره نښلوي. د هېواد پراخوالی نږدې ۱۹۷۰۰۰ کيلومتر مربع (۷۶۰۰۰ ميل مربع) دی او نږدې ۱۶ ميليونه نفوس لري. ياد دولت له فرانسوي استعماري حکومت څخه د فرانسې د لويديځې افريقا د خپلواکه برخې په توګه جوړ شو. د پورتنې تاريخ له امله د دې هېواد رسمي ژبه فرانسوي ده. لکه د نورو پخوانيو استعماري افريقايي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

دولتونو غونډې سينيگال هم په پراخه ډول توکميزې او ژبنۍ ټولني لري، چې تر ټولو ستري يې او د توکم وگړي دي او د او فرانسوي ژبې د فرانسوي ژبو په توگه عمل کوي. نوموړی هېواد د پرتلني په ډول د ټيټ انساني پرمختگ د لړيال په درلودلو سره، د خورا پوره وړي غريب هېواد په توگه ډلبندي کېږي. زياتره نفوس يې پر ساحل باندې ژوند او په کرنه يا د خواړو نورو صنعتونو کې کار کوي. نور ستر صنعتونه يې کان کيندنه، چکر يا سياحت او خدمتونه دي. اقليم يې په نمونه يې ډول ساحلي دی، که څه هم باراني موسم او فصل هم لري .

سينيگال د افریقایي ټولني، ملگرو ملتونو، د لويديځو افریقایي ټولنو د پرمختگ ټولني او د ساحل سهرايي دولتونو د ټولني غړی دولت دی.، (۵۲)

سنگال د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سنګال د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

سنګال د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سنگال د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

سنگال د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵۰. سيراليون:

د سيراليون چې رسمي نوم يې د سيراليون جمهوريت دی په لويديځې افريقا کې پروت هېواد دی. د سيراليون پلازمينه فری ټاون او رسمي ژبه انگليسي ده ياد هېواد ۷۱۷۴۰ کيلومتره مربع مساحت او ۶۲۹۴۱۷۷۴ ميليونه وگړي لري. د سيراليون ليون د ياد هېواد د پيسو واحد دی، سيراليون په ۲۷ د اپريل ۱۹۶۱م کال له بریتانيا خپل واکي تر لاسه کړه.

سيراليون، په رسمي ډول د سيراليون جمهوريت، په غير رسمي ډول سيلون، د لويديځې افريقا په سويل لويديځ ساحل کې يو هېواد. دا هېواد له سويل ختيځ لوري له لايبېريا سره گډه پوله لري او گيني د دې هېواد شمالي نيمه برخه چاپېره کوي کوي. سيراليون استوايي اقليم لري چې متنوع چاپيريال له چمن ځايونو څخه نيولې تر باراني ځنگلونو پورې سيمي لري، ټول مساحت يې ۷۱۷۴۰ کيلومتر مربع (۲۷۶۹۹ مایل مربع) دی او د ۲۰۱۵ ز کال د سرشميرني پر بنسټ ۷۰۹۲۱۱۳ وگړي لري. پلازمېنه او لوی ښار يې فریټاون دی.

دا هېواد په پنځو اداري سيمو وېشل شوی دی چې په شپاړسو ولسواليو وېشل شوي دي. سيراليون د اساسي قانون يو جمهوريت دی چې يو مجلسه پارلمان لري او مستقيم ټاکل شوی ولسمشر ډېر تر ډېره د دوو پنځه کلنو دورو لپاره خدمت کوي. اوسنی ولسمشر يې جوليس مادا بايو دی. سيراليون يو سيکولر هېواد دی چې اساسي قانون يې د دولت او دين د جلا کولو او د فکري ازادې (چې د فکر او دين ازادې پکې گډون لری) وړاندې کوي. د نفوس دري پر

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

څلورمه برخه مسلمانان دي، که څه هم د پاور مسيحي لږکي هم لري. د لويديځې افريقا په ملتونو کې ديني زغم خورا لوړ دی او په عمومي ډول د سيراليون د کلتوري هويت يوه برخه او اصل گڼل کېږي .

سيراليون چې د زرگونو کلونو په اوږدو کې اوستوگنځای دی، خو د چې نن ورځ هېواد او سرحدونه او پولې يې د بریتانوي حاکم له لوري په دوه پړاوونو کې وټاکل شوي: لومړی، په ۱۸۰۸ کال کې د ساحلي سيراليون مستعمره (د غلامی له پای وروسته د افريقايانو د راستنيدو لپاره)؛ دوهم، په ۱۸۹۶ کال کې د داخلي خوديتوب (تحت الحمايه) په وخت کې (لکه څنگه چې حاکم د ۱۸۸۴ - ۱۸۸۵ ز کلونو د برلين د کنفرانس له پایلو وروسته په هېواد کې د لا زياتو واکمنيو رامنځ ته کېدو ته اړتيا درلوده). له همدې امله، دا هېواد په رسمي توگه د "سيراليون مستعمرې او تحت الحمايه" يا په ساده ډول د بریتانوي سيرا ليون په نوم يادېده. سيراليون د ۱۹۶۱ ز کال د اپريل په ۲۷ له انگلستان څخه خپلواکي ترلاسه کړه او په همدې ورځ د مشترک المنافع هېودونو غړی شو او د هېواد نوم د سيراليون په واکمنی بدل شو. بناغلی ميلټن مارگای د سيرا ليون لومړی وزير شو .

له خپلواکۍ وروسته د څو لسيزو په اوږدو کې، سيراليون د سياسي فعاليتونو، بدلونونو، گډوډۍ، بشري او ټولنيز-اقتصادي ناورينو د زياتوالي شاهد و.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په سیرالیون کې نږدې ۱۸ قومونه اوسېږي؛ دوه لویې او خورا اغیزمنې ډلې د تیمني او مینډي وګړي دي.

د هېواد نږدې ۲٪ کریول وګړي دي، چې د آزاد شوو افریقي امریکایي او لویدیځ هند غلامانو اولاده ده. انګلیسي رسمي ژبه ده چې په ښوونځیو او دولتي ادارو کې کارول کېږي. کریو په سیرالیون کې په پراخه کچه تکلم کېږي چې د هېواد ۹۷٪ وګړي پې خبرې کوي. سیرالیون د طبیعي زیرمو، په ځانګړې توګه د الماسو، سرو زرو، بکسایت او المونیم، بډایه هېواد دی. دا هېواد د ملګرو ملتونو، افریقایي ټولني، د لویدیځې افریقا د هېوادونو د اقتصادي ټولني، د مانو د سیند ټولني، د مشترک المنافع هېوادونو، د پیسو د نړوال صندوق سازمان یا، د نړیوال بانک، د سوداګرۍ د نړوال سازمان، د افریقا د پراختیایي بانک او د اسلامي همکاریو د سازمان غړیتوب لري. سیرالیون د افریقا سویلي صحرا لومړی لوېدیځ-دوده پوهنتون کوربه دی، چې د فورا بی کالج دی (چې په ۱۸۲۷ کال کې تاسیس شو). ،، (۵۳)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

سیرالئون د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

سیرالئون د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

۵۱. کوکوس (کيلنگ) نيمه وچي:

د کوکوس ټاپوگان چي د كيلنگ ټاپوگانو په نوم هم ياديري د استراليا د يوي سيمي نوم دی. دا ټاپوگان د هند په بحر کې موقعيت لري.

دا د کريسمس ټاپو په سويل لويديز کې موقعيت لري، د آسټراليا او سريلانکا تر منځ په منځ کې.

د کوکوس په خاوره کې دوه اتلان او ۲۷ مرجان ټاپوگان شامل دي چي له دې جملې څخه دوه ټاپوگان ، لويديځ ټاپو او د کور ټاپو ميشته دي. د دې ټاپوگانو ټول نفوس ۶۰۰ تنه دی او ټوله مساحت يې ۱۴ مربع کيلومتره دی. لويديځ ټاپو د کوکوس ټاپوگانو پلازمينه ده، مگر په دې ټاپو کې ترټولو لوی استوگنځی د بنتم په نوم ياديري، چي ۴۱۴ نفوس لري او په کور ټاپو کې موقعيت لري،، (۵۴)

سيرالون د هېواد د ودانيو يوي ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

سيرالئون د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

سيرالئون د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵۲. گامبيا:

د گامبيا چې په رسمي ډول د گامبيا جمهوريت دی، په لويديځه افريقا کې پروت هېواد دی. دا هېواد د افريقا په اصلي وچه کې تر ټولو کوچنی هېواد دی او پر اتلانتيک سمندر باندې له لويديځ ساحل څخه پرته نوره ټولو اړخونو ته يې سينګال پروت دی. گامبيا د خپل ورته نوم (گامبيا سيند) د ټيټو رسېدنو يا لوريو پر دواړو اړخونو باندې پروت دی. ياد سيند د گامبيا د مرکز له لارې بهېږي او په اتلانتيک سمندر کې تويېږي. د گامبيا جمهوريت ۱۰۶۸۹ کيلو متر مربع (۴۱۲۷ ميل مربع) پراخوالی او د ۲۰۱۳ ز کال تر اپرېل پورې د سرشمېرنې له مخې ۱۸۵۷۱۸۱ تنه نفوس لري.

پرتګاليان لومړني اروپايان وو چې په ۱۴۵۵ کې د گامبيا سيمې ته ننوتل، مګر هيڅکله يې په کې مهمه سوداګري رامنځته نه کړه. په ۱۷۶۵ ز کال کې دا سيمه د گامبيا مستعمرې او قيموميت په رامنځته کولو سره د برتانوي سترواکۍ برخه جوړه شوه. گامبيا په ۱۹۶۵ ز کال کې د داودا جوارا تر مشرۍ لاندې خپلواکي تر لاسه کړه. جوارا تر هغې مودې پورې حکومت وکړ، چې د ۱۹۹۴ ز کال په سپينه کودتا کې يحيي جامع ورځنې واک واخيست. اداما باررو د ۲۰۱۷ ز کال په جنوري کې د ۲۰۱۶ ز کال د ډسمبر په ټاکنو کې ته له ماتې ورکولو څخه وروسته د هېواد درېيم ولسمشر شو. جامع د دندې له نه پرېښودلو څخه مخکې، په لومړيو کې د ټاکنو پايلې ومنلې، مګر د لويديځو افريقايي هېوادونو د اقتصادي ټولني له لورې يې د اساسي قانون کړکېچ او پوځي منځګړيتوب (مداخله) پيل کړه،

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

چې د مهالوېش له مخې له پای ته رسېدلو څخه دوه ورځې وروسته
يې د گوبنه کولو لامل شو .

د هېواد پر اقتصاد باندې کښت، کب نيونه او په ځانگړي ډول
گرځښت واکمن دي. په ۲۰۱۵ ز کال کې يې ۴۸،۶٪ سلنه وگړو په
فقر کې ژوند کاوه. په کليوالي سيمو کې فقر زيات (ان ۷۰٪) پراخ
دی .، (۵۵)

کامبیا د هېواد د ودانیو یوې څنډی انځور

کامبیا د هېواد د ودانیو یوې څنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵۳. گينه:

د رسمي نوم يې (د گينه جمهوريت) دی چې د افريقا په شمال لويديځ کې د اطلس سمندر غاړو ترڅنګ پروت هېواد دی. د یاد هېواد پلازمينه کوناکری د وګړو شمير يې ۱۰ ميليونه او رسمي ژبه يې فرانسوي ده. او نوري سيمه ييزی ژبي عبارت دي له فولاني ژبه مالينکه او سوسو څخه.

گينه ۱۲۴ ميليونه نفوس او ۲۴۵۸۵۷ کيلومتر مربع (۹۴۹۲۶ ميل مربع) پراخوالی لري .

گينه د ۸۵ سلنه مسلمانانو په درلودلو سره، يو پراخه اسلامي هېواد دی. وګړي يې په ۲۴ توکميزو ډلو پورې اړه لري. هېواد پر څلور جغرافيوې سيمو باندي وېشل شوی دی پر بنسټه پروت اتلانتيک ساحل باندي، د يا منځنۍ گينه لورې يا غرنۍ سيمي، شمال ختيځ کې د پورته گينه وچه يا بي ونو دښته او د ګرمسپرو ځنګلونو د سيمه. فرانسوي چې د هېواد رسمي ژبه ده، چې په ښوونځيو، حکومتي اداره او رسنيو کې د اړيکې اصلي ژبه ده، مګر له ۲۴ څخه زياتې بومي ژبې په کې ويل کېږي. سيمو کې نفوذ لري، په داسې حال کې چې د هېواد څلورمه سيمه کې بېلابېلو توکميزو ژبو باندي خبرې کېږي .

د گينه اقتصاد زياتره د کرنې او منرالي توليد پر بنسټ دی. دا هېواد د المونيم خاوري د توليد له مخې د نړۍ دويم ستر توليدونکی دی او د الماسو او سرو زرو بډايه زېرمې لري. د هېواد جغرافيه د ۲۰۱۴ ز کال ايبولا چاودنې يا خپرېدنې په هسته کې وه . ، (۵۶)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

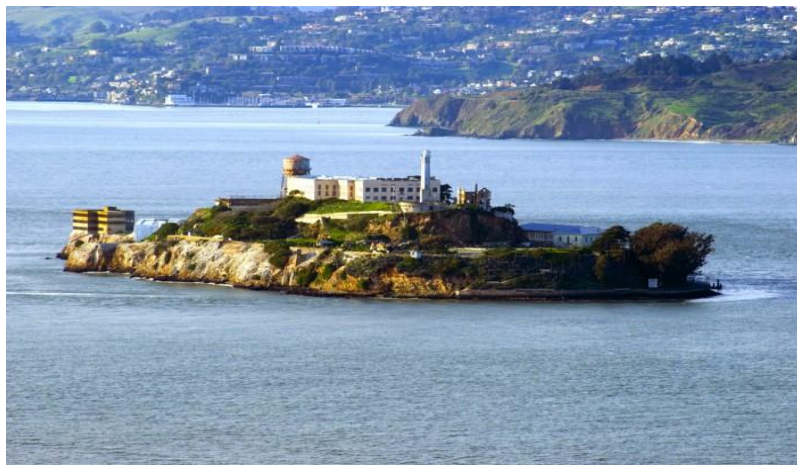
گينه د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

گينه د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

گينه د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

گينه د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

گينه د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

گینه د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

گینه د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵۴. گينه بیسائو (گيني - بېساو)

و، د گينه بېساو په لوېدیځه افریقا کې یو هېواد دی چې ۳۶،۱۲۵ کیلومتر مربع (۱۳،۹۴۸ میل مربع) مساحت لري او اټکل شوی نفوس یې ۱،۷۲۶،۰۰۰ وگړي دي. دا هېواد له شمال لوري له سینیگال او له سویل ختیځ لوري له گيني سره ګډه پوله لري.

گيني بېساو یو وخت د کابو د سلطنت او همدارنګه د مالي سترواکۍ برخه وه. د دې سلطنت ځینې برخې تر ۱۸ پېړۍ پورې پاتې شوي، په داسې حال کې چې څو نورې یې له ۱۶ پېړۍ وروسته د پرتګالي سترواکۍ تر واک لاندې وې. په ۱۹ پېړۍ کې، دا هېواد د پرتګالي گيني په توګه مستعمره شو. له خپلواکۍ سره سم چې په ۱۹۷۳ کال کې اعلان او په ۱۹۷۴ کال کې په رسمیت وپېژندل شو، د پلازمینې نوم یې، بېساو، د هېواد نوم ته اضافه شو ترڅو د گيني (پخوانۍ فرانسوي گيني) سره ګډ نشي. گيني-بېساو له خپلواکۍ را په دې خوا د سیاسي بې ثباتۍ اوږد تاریخ لري او یوازې یوه ټاکل شوي ولسمشر (جوس ماریو واز) په بریالیتوب سره پوره پنځه کلنه دوره بشپړه کړې ده. اوسنی ولسمشر یې عمرو سیسوکو ایمبالو دی، چې د ۲۰۱۹ کال د ډسمبر په ۲۹ وټاکل شو.

یوازې تر ۲٪ نفوس په پرتګالي ژبه، د رسمي ژبې او لومړۍ ژبې په توګه خبرې کوي او ۳۳٪ یې د دویمې ژبې په توګه خبرې کوي. خو گيني-بېساو کریول ژبه چې اصلاً پرتګالي کریول ژبه ده، ملي ژبه او د یووالي ژبه هم ګڼل کېږي. د ۲۰۱۲ کال د یوې څیړنې پر

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

بنسټ، ۴۵٪ نفوس کريول د لومړۍ ژبې په توگه تکلم کوي او نږدې ۴۰٪ يې د دويمې ژبې په توگه تکلم کوي. پاتې نور په بېلابېلو بومي افريقايي ژبو خبرې کوي. په گيني بيساو کې بېلابېل اديان شته. اسلام او عيسويت په دې هېواد کې اصلي دينونه دي. د دې هېواد د سړي پر سر ناخالص کورنی توليد په نړۍ کې ترټولو ټيټ دی.

گيني-بيساو د ملگرو ملتونو، افريقايي ټولني، د لوېديځې افريقا هېوادونو د اقتصادي ټولني، د اسلامي همکاريو د سازمان، د پرتگالي ژبو هېوادونو د ټولني، د انټرنېشنل دی لا فرانکوفوني د سازمان او د سويلي اتلانتيک د سولې او همکارۍ د زون غړی دی او د لاتين ټولني، چې اوس منحل شوي ده، غړی هم و.، (۵۷)

گينه بيسانو د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

گينه بيسانو د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

گينه بيسانو د هېواد د ودانيو يوې څنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

گینه بیساتو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

گینه بیساتو د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵۵. مالي:

د مالي چې رسمي نوم يې د مالي جمهوريت دی په لويديځې افريقا کې په وچې پورې تړلې يو هېواد دی. پلازمينه يې د باماكو ښار او رسمي ژبه يې فرانسوي ده، ۱۹۲'۱۲۴۰ ميليونه كيلومتره مساحت او ۱۷۶'۱۷'۱۴ ميليونه وگړي لري. د مالي د پيسو واحد د مالي فرانک دی او په ۲۲ سپتمبر ۱۹۶۰م کال له فرانسه خپلواکي ترلاسه کړی.

مالي چې په فرانسوي تلفظ کې ملي ورته وايي، په رسمي توگه د مالي جمهوريت دی، چې په لويديځه افريقا کې يو په وچه کې راگير هېواد دی. مالي په افريقا کې اتم لوی هېواد دی چې مساحت يې له ۱۲۴۰۰۰۰ كيلو متر مربع او يا ۴۸۰۰۰۰ مربع ميل څخه اضافه ده. د نفوس شمېر يې ۱۹/۱ ميليونه ده. په ۲۰۱۷ ز کال کې ۶۷٪ نفوس يې تر ۲۵ کلنۍ بنسټه عمر اټکل شوی و. باماكو يې پلازمينه او لوی ښار دی. د مالي خپلواک دولت له اتو سېمو څخه جوړ دی او شمالي پولې يې د صحرا دښتې تر نيمايي پورې رسېږي. د دې هېواد سويلي برخه په سوډانيایي سوانا کې ده، چې ډيری اوسيدونکی يې هلته ژوند کوي او د نيجر

او سينیگال دواړه سيندونه هم له همدې ځايه تېرېږي. د هېواد اقتصاد يې په کرنه او کانونو باندې ولاړ ده. د مالي يو له خورا مشهورو طبيعي زيرمو څخه سره زر دي، چې د افريقا په وچه کې د سرو زرو دريم لوی توليدونکی هېواد دی. دا هېواد مالگه هم صادروي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

نننی مالي یو وخت د دریو خورا پیاوړو او بدایه لویدیځې افریقایې امپراتوریو برخه وه چې د ترانس صحرن تجارت یې کنټرولوله: د گانا امپراتورۍ (چې گانا نومېږي)، د مالي امپراتورۍ (چې مالي نومېږي) او د سونگهای امپراتورۍ. په ۱۳۰۰ ز کال کې د مالي امپراتورۍ چې په خپل اوج کې وه، په افریقا کې تر ټولو بدایه هېواد و، چې د نننۍ فرانسې دوه برابره مساحت یې لاره او د همدې نیمه وچې تر لویدیځو غاړو پورې یې پولې درلودې. مالي هم د ځمکې پر مخ یو له شتمنو هېوادونو څخه و، چې په پایله کې یې امپراتور منسا موسا د تاریخ تر ټولو شتمن کس گڼل کېږي. د خپل اقتصادي ځواک تر څنګ، مالي هېواد په منځنۍ پیړیو کې د اسلام، کلتور او پوهې مرکز هم و، چې تیمبکتو یې د خپل پوهنتون له امله د زده کړې یو مهم مرکز گرځیدلی و، چې دا پوهنتون په نړۍ کې یو له زړو پوهنتونونو څخه گڼل کېږي، چې لا اوس هم شته .

د ۲۰۱۲ ز کال د جنوري په میاشت کې د مالي هېواد په شمال کې وسله واله جگړه پیل شوه، چې په پایله کې د توریګ یاغیانو په شمال کې یوه سیمه ونېوله او د اپرېل په میاشت کې یې د ایزواد په نوم د یوه نوی دولت د جلاکېدو اعلان وکړ.، (۵۸)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مالي د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

مالي د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵۶. مایوت:

، د افریقا په وچه کې یو ټاپو هېواد دی چې د هند بحر په سویل لویدیځ کې موقعیت لري. د ۲۰۰۹ کال د مارچ په ۲۹، مایوت د ۹۵،۲٪ رایو سره د فرانسې سره د خپل حتمي الحاق غوښتنه وکړه.

په ۲۰۱۱ کې، دا پېښ شو او مایوت په رسمي توګه د فرانسې د سمندري ټاپوګانو سره یوځای شو، کوم چې په تیرو وختونو کې د فرانسې مستعمره وه او اوس د هغې د خاورې برخه ده،، (۵۹)

مایوت د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مايوت د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

مايوت د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵۷. نیجر:

، په لويديځه افريقا کې يو په وچه کې راوتلی هېواد دی او پلازمينه يې نيامي ده. نايجر د ۱,۲۶۷,۰۰۰ مربع كيلومتر مساحت لري چې شاوخوا ۸۰٪ يې د دښتو پوښل شوي. دغه هېواد په رسمي توگه د ۱۹۶۰ کال د اگست په درېيمه له فرانسې څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د دغه هېواد نفوس ۲۴,۲۰۷,۰۰۰ تنه دی.

دا هېواد د بشري پرمختيا د شاخص له پلوه خورا ناخوښ وضعيت لري، نو په ۲۰۱۴ کې د ملگرو ملتونو لخوا راتول شوي احصايې او معلوماتو له مخې، نايجر په نړۍ کې ۱۸۸ ځای درلود.

نايجر يوه ډبرينه او ډيره شگه ځمکه ده. دغه هېواد د تيلو د زيرمو او د يورانيمو د کانونو په درلودلو سره د نړۍ يو له بي وزلو هېوادونو څخه شميرل کيږي.،، (۶۰)

نيجر د هېواد د ودانيو يوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

نيجر د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

نيجر د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۵۸. نجیر (نجیریه):

د نایجریا، چې په رسمي توګه د نایجریا فدرالي جمهوریت په نامه یادېږي، د لویدیځې افریقا یو هېواد دی. د وګړو شمېر یې د نورو افریقایي هېوادونو نه زیات ده. له جغرافیایي پلوه، د شمال له خوا د ساحل او ګینه خلیج په منځ کې او د سویل خوا ته یې اتلانټیک سمندر پروت دی. دا هېواد ۹۲۳،۷۶۹ کیلو متره مربع یا ۳۵۶،۶۶۹ میل متره مربع پراخوالی لري او د وګړو شمېر یې ۲۱۱ میلیونو ته رسېږي. د نایجریا هېواد شمال ته نیجر، سهیل ختیځ ته یې چاد، ختیځ ته یې کامیرون او لویدیځ ته یې د بینین هېواد پروت دی. د نایجریا فدرالي جمهوریت له ۳۶ ایالتونو او پلازمېنې ابوجا څخه جوړ دی. په نایجریا کې لوی ښار لاګوس نومېږي، چې په نړۍ کې یو له لویو میټروپولیتن ښارونو او په افریقا کې دویم لوی ښار دی.

نایجریا له دویمې پېړۍ مخکې د میلاد نه را په دېخوا له استعمار وړاندې د ګڼو بومي دولتونو او سلطنتونو کور و، چې د ۱۵ مې پېړۍ د میلاد نه مخکې د نوک تمدن د لومړي ځل لپاره په دې هېواد کې یووالی رامنځته کړ. معاصره حکومتولي په ۱۹ مه پېړۍ کې د بریتانوي استعمار سره یو ځای پیل شو، چې په ۱۹۱۴ ز کال کې د لارډ لوګارډ له خوا د سویلي نایجریا او شمالي نایجریا د سیمو په یو ځای کېدو سره د نننۍ نایجریا سیمه رامنځته شوه. بریتانیا په نایجریا کې اداري او حقوقي اداري جوړې کړي، په داسې حال کې چې خپل غیرمستقیم رول یې د قومي سردارانو له لارې تر سره کاوه. نایجریا په ۱۹۶۰ ز کال د اکتوبر میاشتې په اوله په رسمي

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

توگه يو خپلواک فدراسيون شو. دې هېواد له ۱۹۶۷ - ۱۹۷۰ ز کال پوري کورنۍ جگړې تجربه کړې، چې له هغه وروسته په ديموکراتيکه توگه انتخابي ملکي حکومتونه او پوځي ديکتاتوري واک ته ورسېدلې، تر هغه چې په ۱۹۹۹ ز کال کې د ولسمشرۍ د ټاکنو له لارې ثابته ديموکراسۍ را ټينگه شوه. د ۲۰۱۵ ز کال ولسمشري ټاکنو کې برحاله ولسمشر لومړی ولسمشر و چې ټاکنې يې وبايللي .

نايجريا يو څو مليتي هېواد ده، د ۲۵۰ نه ډېر توکميز گروپونه په کې ميشت دي، چې په ۵۰۰ بېلابېلو ژبو خبرې کوي او د يوه بل کلتور پيژني او ورسره بلد دي . درې ستري توکميزې ډلې يې په شمال کې دي چې عبارت دي له: هاوسا، په لويديځ کې يوروبا او په ختيځ کې ايگبو، چې دا ټول په گډه سره د نايجريا د وگړو ۶۰٪ جوړوي. رسمي ژبه يې انگليسي ده، تر څو په ملي کچه د ژبني يووالي د اسانتيا لپاره غوره شوي ده. د نايجريا اساسي قانون د مذهب ازادي تضميني او په ورته وخت کې د نړۍ د تر ټولو لوی مسلمان مذهب او عيسوي مذهب وگړو کور دی. نايجريا تقريباً پوره نيمايي په مسلمانانو چې ډېری يې په شمال او عيسويانو چې ډېری يې په سويل کې دي، وېشل شوی. بومي مذهبونه، هغه کوم چې د ايگبو او يوربو قومونو پورې اړه لري، هغوی د نايجريا په لږه کيو کې شمېرل کېږي .

نايجريا په افريقا کې يو سيمه ييز ځواک، په نړيوالو چارو کې منځنۍ ځواک او يو رامنځته کېدونکی نړيوال ځواک دی. نايجريا له

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

اقتصادي پلوه د افريقا ستر هېواد او په نړيواله کچه د اسمي داخلي ناخالص توليد له مخې ۲۵ او د پلور د قدرت د برابري له مخې ۲۵ م ستر هېواد دی. نايجريا ته زياته د خپل لوی نفوس او اقتصاد له اړخه لويه افريقا هم ويل کيږي، چې د نړيوال بانک له خوا د رامنځته کېدونکي بازار په توگه په پام کې نيول شوی دی. په هر صورت، دا هېواد د بشري پراختيا د شاخص له مخې ډېر ټيټ او د نړۍ يو له فاسدو هېوادونو څخه دی. نايجريا د افريقايي اتحادي بنسټ ايښودونکی غړی او د ملگرو ملتونو، همگټو هېوادونو، ناپييلي غورځنگ، د لويديځې افريقا د هېوادونو د اقتصادي ټولني او د پټروليم صادرونکو هېوادونو د سازمان په گډون د زياترو نړيوالو سازمانونو غړی هېواد دی. د مکسيکو، اندونيزيا، نايجريا او ترکيي هېوادونو د ډلې غير رسمي غړی او يو له يولسو راتلونکو اقتصادونو څخه دی. ، (۶۱)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

نجير(نجيريه) د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

نجير(نجيريه) د هېواد د ودانيو يوې ځنډې انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

نجیر(نجیریه) د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

نجیر(نجیریه) د هېواد د ودانیو یوې ځنډی انځور

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

پښتو په پښتو تخنیکي ویکو چوپړي یا تخنیکي ویزپرمه (د لغاتونو ذخیره، ویکپډیا یا لغات نامه)

الله (ج):

په عربي کې الله په فارسي کې د خدای معنی لري. مسلمانان په دې عقیده دي چې الله د کائنات یوازینی خدای دی. دا کلمه د عیسویانو او یهودي عربي ویناوالو لخوا هم د خدای د راجع کولو لپاره کارول کیږي. خو په لوېدیځ کې دا کلمه د مسلمانانو له خوا د کارولو له امله مشهوره شوي ده.

پلار (مطلب د خدای پلار) کارول کیږي

د الله کلمې ته منسوب مفکورې د بیلابیلو مکتبونو ترمنځ توپیر لري. له اسلام څخه مخکې الله یواځینی خدای نه و، بلکې ملګري او ملګري یې، زامن او لوني درلودې، که څه هم داسې بت چې د خدای په بڼه وي، هیڅکله نه دی موندل شوی. د اسلام ظهور.. په اسلام کې، د خدای لور نوم دی؛

مسلمانان په دې عقیده دي چې نور ټول الهي نومونه دې نوم ته اشاره کوي الله یو دی، هغه یوازینی خدای دی او هغه د نړۍ خالق دی یو مؤمن مسلمان، پرته له دې چې د خپل نژاد او جنس په نظر کې ونیسي، باید په خپل زړه، ژبه او عمل کې د خدای په وحدانیت باور ولري او خپل ایمان د شهیدینو په قول (اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد رسول الله) ثابت کړي. یعنی "زه شاهدي ورکوم" "له الله پرته بل معبود نشته، او زه شاهدي ورکوم چې محمد د الله رسول دی." همدارنګه په قرآن کې "د الله عبادت" د مسلمانانو ترمنځ د ګډ کار په توګه معرفي شوی. او له اهل کتابو او اهل کتابو څخه غوښتل کیږي چې په هغه باندې عمل وکړي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

اسلام:

اسلام يو توحيدى او ابراهيمي دين دى چې په عمده توگه د قرانكريم په شاوخوا كې متمرکز دى. يو ديني كتاب چې مسلمانان يې د خداى (الله) مستقيم كلمه گڼي او باور لري چې دا د اسلام پيغمبر محمد ته نازل شوى.

اسلام له عيسويت وروسته په نړۍ كې دوهم ډير نفوس لرونكى دين دى، او پيروان يې په ټوله نړۍ كې د ۱ څخه تر ۱,۸ مليار د پورې خلك، يا د نړۍ د نفوس څلورمه برخه جوړوي. د خپل ټيټ اوسط عمر او د زيږون د لوړې كچې له امله، اسلام په نړۍ كې ترټولو چټك وده كوونكى لوى دين دى، او د pew څيرنيز مركز وړاندوينه كوي چې دا به د ۲۱ پېړۍ په پاى كې د نړۍ ترټولو لوى مذهب په توگه مسيحيت ته مخه كړي.

اسلام بنوونه كوي چې خداى مهربان، غالب او بي مثاله دى او د بيلابيلو پيغمبرانو، الهي كتابونو او طبيعي نښو (آيتونو) له لارې يې انسانانو ته لارښوونه كړې ده.

مسلمانان په دې باور دي چې قرآن د خداى د وروستي پيغمبر په توگه محمد ته د وروستي او نړيوال وحى په توگه نازل شوى. د محمد صلى الله عليه وسلم تعليمات او عملونه (سنت) دي او احاديث، قوانين او د اسلام مهم تعليمات له قرآن وروسته دي.

مسلمانان په دې باور دي چې خداى قرآن د جبرائيل په نوم د فرښتې له لارې محمد ته ورکړى دى. د اسلام تر ټولو مهم تعليمات توحيد، قيامت او نبوت دى.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د مسلمانانو له نظره اسلام په نړۍ کې تر ټولو کامل دين دی او خدای ټولو پيغمبرانو ته وحيې ليرلي او محمد صلی الله عليه وسلم د دوی وروستی دی.

مسلمانان محمد د ابراهيم، موسی، عیسی او نورو پيغمبرانو د خالص توحیدی عقیدې بحال کونکی گڼي. اسلام د خپلو پیروانو لپاره د شپږو واجباتو، مستحب، حلال، حرام، حلال او مکروه احکامو په بڼه بېلابېل اعمال وضع کړي دي، چې په اسلام کې تر ټولو مهم عملونه روژه، لمونځ، حج او زکات دي. مسلمانان د شهادت په کولو سره اسلام مني.

اسلام د قانون او عمل دين دی، نه کفایت او خانقاه. مسلمانان په مستقیم ډول لمونځ کولای شي او د فیض منځگړتوب ته اړتیا نشته. جومات یوازینی ځای دی. اسلام له ظهور وروسته په چټکۍ سره د یو دين په توگه خپور شو او خلک یې وهڅول چې په دعوت او جزیه سره مسلمانان شي. د مذهبي لږکیو لپاره مذهبي محدودیتونه په اسلامي ټولنو کې خورا څرگند دي.

د اسلام جغرافیایي سلسله د افریقا له لویې صحرا څخه تر سویل ختیځې اسیا پورې ده. دغه راز مسلمان اقلیتونه هم په ټوله نړۍ کې ویشل شوي دي.

ارشيف:

ارشيف هغه کلمه ده چې زموږ فعالیتونه د اړتیا سره سم د راپور په بڼه په کتاب کې راټولېږي. ارشيف څه شی دی؟

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د آرشيف كلمه د يوناني كلمې آرکيووم يا آرشيون څخه اخيستل شوې او د کلونو او پيړيو په اوږدو کې مختلف معنی لري.

که څه هم آرشيف - د اسنادو او اسنادو ذخيره کولو ځای په توگه - پخوانيو وختونو ته ځي، مگر د دې کلمې کارول په خپل عصري معنی کې د لوی فرانسې انقلاب سره پيل کيږي.

په تيرو څو پيړيو کې د ساينس او ټيکنالوژۍ پرمختگ او په زړه پورې او نويو پيښو اختراع لکه عکاسي، گراموفون، غږ ثبت کول، راډيو او تلويزيون او په پای کې د نړۍ څو اړخيزه رسنۍ نوي دور ته ننوتلي دي.

او همدارنگه د وخت په تېرېدو سره سمعی او بصری سرچینې کتابتونونو ته داخلي شوي او خپله برخه يې ترلاسه کړه.

انجینر:

انجینر هغه څوک دی چې د بیلابیلو ماشینونو، جوړښتونو او ډیټا سیستمونو په ایجاد، ډیزاین او ساتلو کې ښکېل وي. انجینران د بودیجې او مهال ویش لپاره د دوی د گمارونکي مشخصاتو ته د تعقیب مسؤلیت هم لري، انجینران دي.

یا په بله ژبه:

انجینېر:

یوه فرانسوي وی (ویکي یا لغات) ده. هغه څوک چې طبیعت په خبرو راوولي، د طبیعت ژبه ده چې زې روح شیان په خبرو راوولي، بردابنت، طاقت، ظرفیت، څرگند والي او ځانگړنې يې معلوموي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په اصطلاح کې هغه متخصص ته وايي چې د يوه شي په باره کې په ذهن کې پلان جوړ وي او بيا يې د خطونو په واسطې سره ترسيم او تياره وي.

په روسي، جرمني، هسپانيوي، هليندي، اېنگلېسي او سيوسي ژبه کې ورته اېنژينېر وايي.

په کره پښتو ژبه کې انجنير (انج - نير) ليکل بېخي غلت (غلط) دي، ولسي خلک ورته انجينر وايي دا سمه ده.

(د دې له پاره چې له رې (ر) اېبڅه څخه مخکې د نې (ن يا

نون) اېبڅه زور لري او چې لولي يې همداسې لوړ لوستل کېږي.

نه چې نې (ن يا نون) زېر لري او و لوستل شي.

اېنجنينېر (Engineer) دا نه ده د فارسي وى دى او نه د دري چې

زه يې نور هم د فارسي او دري په رښت و کښم.

انجنيرى ماسټر (MEng) سند څه شى دى؟

د انجنيرى ماسټر (MEng) د فراغت سند دى چې تاسو کولى شئ

په اړونده برخه کې د ليسانس سند تر لاسه کولو وروسته تعقيب کړئ.

دا د تخنيکي او عملي مهارتونو پياوړتيا او پراختيا لپاره ډيزاين شوى

چې تاسو به د خپل انجنيري مسلک پرمختگ ته اړتيا ولرئ.

د انجنير لپاره غوره ماسټر سند څه شى دى؟

د فراغت زده کړې بلاک

په کمپيوټر ساينس کې ماسټري.

په کيمياوي انجنيرى کې ماسټري.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د ملڪي انجینري درجي:

فراغت.

په بریښنايي انجینري کې ماسټري.

د تولید انجینري کې ماسټري.

په میخانیکي انجینري کې ماسټري.

د کانونو انجینري کې ماسټري.

په ایروناټیکل انجینري کې ماسټري.

انجینري دوکتورا (یا د انجینري دوکتورا)

یو مسلکي سند دی چې په انجینري او پلي شوي ساینس کې ورکړل

شوی EngD .

د انجینري په برخه کې د پی ایچ ډی ته ورته ټرمینل سند دی مگر

په اکاډیمیا کې په صنعت کې ډیر پلي کيږي.

درجي معمولا د کار مسلکي کسانو په لور وي.

د پی ایچ ډی سره DEng/EngD په انجینري کې ترټولو لوړ

اکادمیک وړتیا استازیتوب کوي، او په انجینري کې د بریالیتوب

بشپړ کول عموما اړین دي چې د بشپړ وخت، د پوهنتون پروفیسور

یا پوسټ دوکتورال څیړونکي په توګه دنده ترلاسه کړي.

په هر صورت، د خپل طبیعت له امله، د DEng/EngD فارغ

کیدای شي د پروفیسور د تمرین موقف لپاره ډیر مناسب وي. افراد

کولی شي د اکادمیک سرلیک ډاکټر وکاروي، کوم چې ډیری وختونه

د انګلیسي اعزاز "ډاکټر" له لارې استازیتوب کيږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

DEng/EngD نوماندان يوه مهمه پروژه وړاندې کوي، چې په عمومي ډول د يوې مقالې يا پراکسيس په نوم ياديږي، چې د پېچلو صنعتي ستونزو د حل کولو اصلي هدف سره د پلي شوي او عملي ميتودونو/محصولاتو څخه جوړه وي.

نوماندان بايد د دې کار دفاع وکړي مخکې له دې چې د متخصص معاينه کونکو يوې ډلې ته د مقالې يا مقالې کميټې ويل کيږي.

اوږدوالی:

اوږدوالی يو مقدار دی چې په فضا کې د دوو نقطو ترمنځ اوږده فاصله اندازه کوي، کوم چې په لاندې واحدونو کې بنودل شوي:

- فوت
- يارد
- اينچ
- متر
- ميکرون
- مايل
- آنګسټروم
- ذراع

اودس خونه:

وضوخانه يعنی هغه ځای چې په کې اودس کېږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

بوس يا وابنه:

بوس هغه ډډ او پوستکي دي چې د غلو دانې لکه غنم او وربشي پوښي، او د غلو څخه جلا کيږي کله چې دا د غنمو څخه جلا کيږي. غله يو کرنيز محصول دی.

وابنه د څارويو اصلي خواړه دي. هغه ځای چې غله په کې ذخيري کيږي د کاهدان په نوم ياديږي.

په کليو کې غله له خټو سره يو ځای کيږي او له هغې څخه د مډ ستړا په نوم ساختماني مواد جوړيږي.

ډډ د گلانو په ډډ کې د پياوړتيا او چپکولو رول لري.

په هغو ځمکو کې چې د کمبين هارويستېر سره راټوليري، د غلو لوی مقدار يوه ستونزه ده.

بن (باغ):

باغ د گلانو، ميوو او بنکليو ونو د کرلو لپاره يوه کتاره ځمکه ده.

پيغمبر:

د يو مذهب بنسټ ايښودونکي او هغه څوک چې د خدای يا معبودانو سره د اړيکې ادعا کوي او د دوی په استازيتوب خبرې کوي پيغمبر يا پيغمبر او نبي يا رسول بلل کيږي.

مزدایزم، بهاييزم، هندوييزم او داسې نور شتون لري.

په هر صورت، د دې مفهوم مفکورې مختلف دي.

د لرغوني منځني ختيځ په ځينو اسنادو کې ليدل کيږي چې يو سړی د خدايانو په استازيتوب د انسانانو سره خبرې کوي يا د راتلونکي وړاندوينه کوي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

انجيل د بل پيغمبران د څښتن د پيغمبرانو سره ډير يا لږ ورته ورته بيان كړي دي.

په لرغوني اسرائيلو کې خلك په خپله خوښه پيغمبران نه شول او كله كله به يې د نبوت پر ضد مجبورول.

په عيسويت کې، هغه څوك چې د خداى، عيسى يا روح القدس په استازيتوب خبرې كوي پيغمبران گڼل كيږي. په قرآن کې "پيغمبران" او "پيغمبران" دوه جلا كټگورۍ دي، كه څه هم قرآن ځينې يې "پيغمبران او پيغمبران" بولي.

د قرآن ټول پيغمبران د يوې كورنۍ څخه دي.

په بهايي کې، د مظهر ظهور په نوم خلك شتون لري چې د خداى لخوا غوره شوي.

پرمختگ:

پرمختگ (په انگرېزي: Progress)، د پرمختگ په مانا ده چې په يوه ټاكلي لوري پرمخ تلل او يا حركت كول.

د هغې معنۍ د بيرته راستنيدو او ځنډ په مقابل کې ده؛ د بېلگې په توگه وايي: ملت پرمختگ كړى دى.

د صنعت، تعليم، مرض او پوځ پرمختگ همداسې دى.

حمام:

حمام يا گرمبه د بدن، سر او مخ د مينځلو ځاى دى او همدارنگه په اسلامي اصطلاح کې غسل ځاى .؛.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

حوض:

"هغه کنده چې په ځمکه کې د ډبرو يا خښتو او سمټو څخه جوړه شوي ترڅو اوبه وساتي"

او په حقيقت کې دا يو کانتینر دی چې معمولا د کورونو په انگرې کې رامینځته کېږي او چېرې چې اوبه ساتل کېږي، دا حوض د انگرې په سوړ والي او بڼکلا کې مرسته کوي؛

خښته:

د هغې خټې او هاوان اکثرا د خاورې يا د خاورې هاوان دي، کوم چې د خاورې او شگو مخلوط دی، چې د خټو سره په زړه پورې اړیکه رامنځته کوي. که چېرې د خټو په سطحو کې ناست دورې په بشپړه توګه لیرې شي او فرش د کار په جريان کې د لنډل ټوکر سره مینځل او لنډل شي، نو بیا د نل په واسطه د هاوان سره کارول کېږي، د خټو کنکال به په يو متحد عمودي شکل کې جوړ شي.

جومات (مسجد):

مسجد د يو ځای نوم دی او لغوی معنی د سجدي او عبادت ځای دی او په اصطلاح کې هغه ځای ته ویل کېږي چې د عبادت ځای وي.

که څه هم د جومات کلمه د څلورو ځانګړو ديوالونو له پاره کارول کېږي چې د عبادت له پاره جوړ شوي دي، مګر په اسلام کې ټوله ځمکه پاکه ده او د يو مومن له پاره د عبادت ځای او جومات کېدی شي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

چټ:

چټ د ودانۍ يوه برخه ده، کوم چې د طبيعي عواملو د ننوتلو مخنيوي لپاره د پوښښ رول لري لکه؛ دا باران او واوره لري، مستقيم لمر او باد.

د چټ اصلي رول د عمودي او افقي قوتونو ليردول دي چې د مړ وزن، سر بارونو او د باد او زلزلې قوې له امله بيمونو، کالمونو او بېرنگ ديوالونو ته ليردول کيږي.

يا په بله ژبه:

چټ، چټ يا چټ (په انگرېزي: roof) د يوې ودانۍ پورتنۍ پوښ دی چې په هغه کې ټول اړين توکي او جوړښتونه شامل دي چې د ودانۍ په ديوالونو يا ستونو کې يې ملاتړ کوي او د باران، واورې، لمر وړانگو څخه يې ساتي. سره او ټوډوڅه او باد ساتي.

څپره:

څپره (په انگليسي کې: Awning) يو ثانوي پوښ دی چې د ودانۍ د ديوالونو بهر سره نښلول کيږي.

دالان (دهليز):

د ننوتلو فویر معنی هغه ځای دی چې تاسو کور ته له ننوتلو وروسته ورسره مخ کيږئ، چې مختلفې برخې پکې شاملې دي.

د معماري فضا د واحد په توګه ننوتنه لومړی مخ دی چې ليدونکو ته وړاندې کيږي، او دا هڅه کوي چې ليدونکو ته ټول معلومات

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ورکړي، نو دا هغه عامل دی چې د خلکو لپاره ټاکي او دندې ترسره کوي.

ننوتنه د هرې ودانۍ د معمارۍ او ټولني د ارزښت او هویت لپاره یوه اندازه ده او له دې لارې د ودانۍ پیژندنه اندازه کیدی شي.

دین:

دین د کلتوري سیستمونو، باورونو او نړۍ لیدونو مجموعه ده چې خلک د سمبولونو په جوړولو سره روحاني ارزښتونو او ځینې وختونه روحاني ارزښتونو سره نښلوي.

ډیری مذهبونه د خپلو دودونو، نمونو، دودونو او سپیڅلو تاریخونو په بیانولو سره ژوند ته معنی ورکوي یا د انټولوژي سره معامله کوي.

دیوال:

دیوال د خښتو، ډبرو، کانکریتو، لرگیو یا فلزاتو او نورو څخه جوړ شوی دوامداره، مدغم، قوي او با ثباته جوړښت دی.

د دیوال ضخامت د اوږدوالي او لوړوالي په پرتله پتلی دی او دا معمولا د اجزاو یا خونې په توګه یا د ځای د محافظ په توګه له یو بل څخه د ځایونو جلا کونکي په توګه کار کوي.

ډبر کاري (د ډبرې کار):

د ودانیو جوړولو یا سینګار کولو لپاره د ډبرو ټوټې شکل کول ویل کیږي.

د تیرو ټوټې د یو بل تر څنګ کېښودل کیږي او په پای کې د تیرو جوړښت رامینځته کوي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

معماري د ځانگړي هاوان په کارولو سره د ډبرو يوځای کولو سره ويل کيږي.

ډيزاين:

ډيزاين په فارسي کې د "تراهي" په نوم ژباړل شوی او کارول شوی دی.

که "ډيزاين" يو مختلف او پراخه مفهوم شامل وي. ډيزاين د جوړښت يا تنظيم کولو معنی لري. د يو ځانگړي معنی يا هدف تنظيم کول، د امکاناتو، لومړيتوب په پام کې نيولو او د منطق او خلاقیت په مرسته د يو ځانگړي ليدونکي يا ستراتييم د پوهيدو يا مصرف کولو لپاره؛ کوم چې د ډيزاين معنی څخه لري دی. په حقيقت کې، ډيزاين د ډيزاين جوړولو وروستی مرحله ده، کوم چې په کاغذ باندې د افکارو او نظرياتو ښودلو لپاره کارول کيږي.

سرک:

کوڅه يو ډول نښلونکې لاره ده چې معمولا د کولي څخه پراخه وي او پيری وختونه د ښاري توکر يوه برخه وي چيرې چې موټري يا پياده تگ راتگ کوي.

په ښاري ځايونو کې کوڅې د ښاروالی عامه ملکيت گڼل کيږي. د ښارونو او کليو لپاره د نويو کوڅو جوړول د سرک پخولو په نوم يادېږي.

سور(ننډ والی يا عرض)

سور يو مقدار دی چې په فضا کې د دوو نقطو ترمنځ لنډه فاصله اندازه کوي، کوم چې په لاندې واحدونو کې ښودل شوي:

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

- فوت
- يارد
- اينچ
- متر
- ميکرون
- مايل
- آنګسټروم
- ذراع

سطح:

سطحي د پورونو، ديوالونو او چتونو په جوړولو کې اصلي معماري عناصر دي، کوم چې د ودانۍ شکل او د هغې ځايونه جوړوي. د سطحو بصری ځانګړتياوې، هغه طريقه چې دوی ساتل کيږي او په فضا کې د دوی اړيکه، د فضا بڼه او ځانګړي ځانګړتياوې رامینځته کوي.

هغه عوامل چې د سطحي کیفیت اغيزه کوي عبارت دي له: نمونه، رنگ، جوړښت او مواد.

سينگار:

زينت، سينگار، ښکلا ورکول

د سينگار هنر:

آرائشي هنرونه د سينگار يا فعال کارونو د جوړولو لپاره د يو شمير هنرونو او صنايعو لپاره يو ښه رامینځته شوی اصطلاح ده چې پکې

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د موادو پراخه لړۍ لکه سيراميك ، لرگي ، شيشي ، فلزات ، توكر او نور شامل دي.

په دې ساحه کې سراميكونه (د لوبني، چيني مټي، او نور)، د شيشي سامان، فرنيچر، د كور سامان، او داخلي ډيزاين شامل دي (مگر معمولا معماري نه وي).

آرائشي هنرونه معمولا د بڼكلو هنرونو سره توپير لري، پشمول نقاشي، عكاسي، او لوی مجسمي چې د ليدلو پرته بل هدف نه لري. ځيني د آرائشي هنرونو او بڼكلو هنرونو ترمنځ توپير د دوی د كارونې، ټاكلې موخې، اهميت، د كار ځانگړی دريځ، يا د انفرادي هنرونو پر بنسټ كوي.

د آرائشي هنر كارونه، يا د كور سامانونه، كيدای شي ثابت وی (د مثال په توگه، وال پيپر)، يا د حرکت وړ (د مثال په توگه، څراغونه). تطبيق شوي هنر كې آرائشي هنرونه شامل دي مگر د گرافيك ډيزاين او نورې كټگورۍ لکه صنعتي ډيزاين (كوم چې كيدای شي د آرائشي هنرونو سره يو ځای شي).

په عموم کې ، د آرائشي هنر اصطلاح د معاصر كارونو لپاره دومره نه كارول كيري چې د "ډيزاين" په نوم ياديري.

د هنر په تاريخ کې، د كوچني هنر اصطلاح اكثر د آرائشي هنرونو لپاره كارول كيري.

صحن:

صحن يا انگرې د اسلامي معمارۍ يو له مهمو برخو څخه دی چې معمولا په جوماتونو، بڼوونځيو او كاروانسرايونو کې د مركزي انگرې په توگه كارول كيري.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د انگر د ډيزاين يو مهم دليل دا و چې اوريدونکي له مينځ څخه جلا کړي او داخلي چاپيريال ته د ننوتلو لپاره د سولي او خاموشي احساس رامینځته کړي.

طرح:

د معمارۍ ډيزاين څه شامل دي؟

ستاسو د کور د بڼه بنکلا لپاره څه...

د ودانۍ معماري ډيزاين ډيری شيان لري. په دې توکو کې عموماً د داخلي ډيزاين او سينگار، د مخ ډيزاين، د پلان ډيزاين، د ساحې او عام ساحې ډيزاين، او د لوگو ډيزاين، سمبول او د ودانۍ مخونه شامل دي.

هغه څه چې د ډيزاين لپاره مهم دي دا دي چې شيان څنگه کار کوي، څنگه يې کنټرول کيږي، او د انسانانو او ټيکنالوژۍ ترمنځ د تعامل نوعيت څه دی، که په بڼه توگه ترسره شي، دا به غوره پايلې توليد کړي. ډيزاين د بيلابيلو رجحاناتو همکارۍ ته اړتيا لري، ډيری رجحانات شتون لري چې د بريالي محصول توليد لپاره اړين دي. د ډيزاين ننگونه د مثبتو پايلو د توليد لپاره د ډيزاين اصولو کارول دي، د بيلگې په توگه هغه محصولات چې ژوند ته وده ورکوي او زموږ خوښۍ او خوښۍ زياتوي.

غولۍ يا فرش:

فرش کول د عملياتو يوه ټولگه ده چې په ودانۍ کې د سخت کولو عملياتو له بشپړيدو وروسته ترسره کيږي ترڅو ودانۍ د استوگنې وړ کړي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د دې لپاره، د نرم هاوان يو پرت معمولاً لومړی اچول کيږي ترڅو سطح نرمه کړي.

د دې کار سره سره، د ميخانيکي او برېښنايي تاسيساتو اړوند وړاندويني اړين دي.

کاروان:

کاروان په فارسي او کردي ژبو کې يوه ګډه کلمه ده.

دا کلمه په کرد سيمو کې د هلک د نوم په توګه کارول کيږي.

کاروان يوه مشتق کلمه ده او جوړښت يې په لاندې ډول دی:

کاروان = کار + وان (بان) معنی:

هغه څه چې سرتيري، تيريري، د قول اردو مشر.

اضافي توضيحات:

د ډاکټر جلال الدين کزاري په وينا، داسې ښکاري چې کاروان يو

مشتق اسم دی چې اجزا يې دا دي:

کارا + وين. د اجزاو معنی په لاندې ډول ده:

کارا = په لرغوني فارسي کې د ((پوځ، قول اردو)) معنی لري او

دا هم په کلمو کې لکه کارزار (= جګړه، جګړه)، هم په کرد ژبه

کې په کلمو کې لکه ((کيس او کار = قبيله او خپلوان دي.

وان = (په فارسي کې په يوه کلمه ((بنديز)) ته بدل شوی.

د دې پر بنسټ په بنسټ کې د "کاروان" معنی "د هغه څه چې

سرتيري ساتي."

همدارنګه، د "کار" کلمه په بستين کې د داريوش لوی په ليکنه کې

کارول شوي ده.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

کاروان سرای:

کاروانسرای، په منځني ختيځ کې، د هوتونو يا ميلستونونو ته اشاره کوي چې د کاروانانو د آرامۍ لپاره په لوی ځای کې دي. مسافرين اکثرا په دې ډول ميلستون کې چې لوی انگر لري د شپې لپاره ودريري.

يو لوی کاروانسرای ټيم بلل کيږي. "ټيم" يا "ستر کاروانسرای" د اسلامي ودانيو ترټولو لوی ډول دی.

کاه گل:

د ډيو هاوان دی چې په ايراني معمارۍ کې کارول کيږي، په ځانگړې توگه د ايران په مرکزي صحرا سيمو کې. دا هاوان د خټو او تني ترکيب دی چې په عمده توگه د چت د پوښلو لپاره کارول کيږي.

کرکی:

کرکی د ودانيو پرانستل دي چې رڼا ته اجازه ورکوي او په کور کې د هوا جريان رامینځته کوي. د کور يا کار ځای دننه د هوا جريان او طبيعي هوا رامینځته کولو لپاره، غوره لاره دا ده چې دروازه او کرکی خلاص پريردئ.

کلا:

دج يا قلعه يا کلات يو قوي جوړښت دی چې ډير پخوا په ايران، هند او چين کې او په منځنيو پيړيو کې په اروپا کې د اشرافو لخوا جوړ شوی و. قلعه د يوې مانۍ څخه توپير لري، چې قلعه نه لري، او يو

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

قلعه بنار چې د ډيری ورته والياتو سره سره، د عمومي دفاع يو ډول دی.

کوټه:

کوټه هغه ځای دی چې د داخلي ديوال په واسطه له نورو ځايونو څخه جلا کيږي.

د کوټو لومړی کارول د برونزو په دوره کې د کریت ټاپو اوسيدونکو ته تاريخ لري.

د نن ورځې په معمارۍ کې، خوني ډيرې گټې لري؛ د مثال په توگه، کوټه کيدای شي د خوب کولو ځای وي يا پخلنځی، د ميلمنو د اخیستلو ځای يا تشناب او بل کوم ځای چې د "کوټې" په تعريف کې شامل وي.

گنبد:

يو معماري جوړښت دی چې د خولۍ نيمه کره ته ورته دی. د بيلابيلو موادو سره د گنبد د جوړولو تاريخ څخه مخکې لاس ته راځي.

کوربيل په لرغوني منځني ختيځ کې په ودانيو او قبرونو کې موندل کيږي.

په اروپا کې د لومړي تخنيکي پلوه پرمختللي گنبدونو جوړول د روم د معماري انقلاب په جريان کې پيل شول، کله چې روميانو د معبدونو او عامه ودانيو لپاره لوی داخلي ځايونه لکه پينټيون جوړ کړل.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د گنبد ځانگړتياوې (صفتونه)

د ريښتيني چاڼد (کين اړخ) د پرمختلونکي چاڼد (بني) سره پرتله کول.

گنبد د مرکزي عمودي محور په شاوخوا کې د څرخولو له لارې رامینځته شوی د قوس په توگه فکر کېدی شي. همدارنگه، محرابي گنبدونه، که په سمه توگه ډيزاين شوي وي، لوی ځواک لري او کولی شي د محافظتي کالمونو پرته ډير ځای پوښي.

د ديوال په هر پور کې د افقی پرمختگ په واسطه رامینځته کېږي، نو هر پور د لاندې پور په پرتله ډير دننه ته ځي، او د ټولې ساحې په پای کې، دا په يوه نقطه کې سره يوځای کېږي.

ځينې وختونه دا ډول گنبد د گنبد په نوم يادېږي. يو ريښتيني گنبد هغه گنبد دی چې په زياتيدونکي ډول دننه زاويه کېږي او په پای کې د گنبد بنسټ ته د ۹۰ درجې زاويه جوړوي.

لور والی (جگ والی)

کله چې يو منار ته گورو، لومړی شی چې د هرچا پام ځانته را اړوي د ټيټې نقطې او لوړې نقطې ترمنځ واټن (فاصله) ده. دا واټن لوړوالی بلل کېږي.

لوړوالی په جیومیټري، جغرافیه، ستور پوهنه او نورو برخو کې کارول کېږي.

په جیومیټري کې، د عمودي فاصله له يوې برخې (کونج) څخه د هغې مخالف اړخ ته د لوړوالی په نوم پيژندل کېږي.

د مثال په توگه:

که موږ د مثلث د يوې برخې څخه د مقابل لوري ته د کرښې قطعه جوړه کړو، د مثلث لوړوالی ترلاسه کېږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په دې روزنه کې به مورن په بشپړه توګه زده کړو چې د قد مفهوم څه شی دی او مورن به د بيلابيلو جیومیټریک شکلونو د لوړوالی تعريف او محاسبه او د هغوی توپيرونه هم وڅیړو.

لمونځ خونه:

د لمانځه خونه د هغه ځای معنی لري چیرې چې دوی لمونځ کوي.

ليکوال:

ليکوال، په محلي ژبه؛ دا د متن ليکوال ته ويل کيږي (تقریبا هر متن).
خو د تخصص په لحاظ ليکوال هغه چا ته ويل کيږي چې؛ په مسلکي توګه، هغه په خپل ژوند کې ليکل تعقیبوي.
د ليکوال کلمه ځینې وختونه د ليکوال کلمې سره په مترادف ډول کارول کيږي.

ماینی:

ډیر آرايشي کور؛ بنکلی کور او ودانی

محمد(ص)

محمد بن عبدالله (شاوخوا ۵۷۰-۵۵۰-۶۳۲ یا وروسته ۶۳۴ میلادي کال) د اسلام بنسټ ایښودونکی او پیغمبر دی.
مسلمانان هغه د الهي پیغمبرانو په سلسله کې وروستی پیغمبر او د قرآن نجات ورکونکی ګڼي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د محمد صلی الله عليه وسلم د ژوندليک د بيا رغولو تاريخي سرچينې قرآن، لرغونې موندنې، د هغه معاصر غير اسلامي سرچينې او اسلامي دودونه دي.

د هغه د ژوند د اعتبار وړ جزئيات لږ دي؛ د هغه د ژوند په اړه په اسلامي رواياتو لکه احاديثو کې په تفصيل سره خبرې شوي دي، خو ځينې څېړونکي يې د تاريخي ارزښت نه لري، ځکه چې اسلامي روايتونه له محمد صلی الله عليه وسلم څخه پېرې وروسته ليکل شوي دي.

د محمد د زېږېدو نېټه معلومه نه ده؛ هغه د ۵۵۰ او ۵۷۰ ميلادي کلونو ترمنځ زېږېدلی و.

د هغه د ماشومتوب او بلوغت په اړه تقريبا هېڅ معلومات نشته، او هغه يوازې د قرآن په لومړيو آيتونو سره تاريخ ته داخل شوی.

په هغو سورتونو کې چې لومړی فرض شوی دی، محمد د مکې خلکو ته د نړۍ د پای، د نړۍ پای او د الهي عذاب خبرداري ورکوي، مگر دوی د هغه پيغام نه مني او غوښتنه کوي چې دا عذاب نازل شي.

پر هغوی، حضرت محمد صلی الله عليه وسلم چې بريا ترلاسه نه کړه، له خپلو پيروانو سره يثرب (مدينې) ته هجرت وکړ او هلته يې خپله ټولنه جوړه کړه، چې په پيل کې يې يهود او نصاری شامل وو. په مدينه کې حضرت محمد (ص) خپل پيروان د مکې پر ضد جهاد ته راوبلل او له څو جگړو وروسته د مکې په فتحه کې بريالی شو. په مدنی سورتونو کې د استغفار اخطارونه کم شوي دي، خو احاديث لکه د "دو گوټو حديث" بنیې چې محمد صلی الله عليه وسلم لا هم د دنيا پای ته انتظار وو.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د محمد صلی الله عليه وسلم د ژوند په وروستيو کلونو کې يو له هغو کړنو څخه وو چې پر سپېڅلي خاورې د بريد چمتووالی و. معاصر غير اسلامي سرچينې وړانديز کوي چې محمد شخصا د اشغالګرو مشري کوله، که څه هم اسلامي سرچينې هڅه کوي چې په جګړه کې د هغه رول کم کړي. محمد صلی الله عليه وسلم د هجرت لس کاله وروسته په ۶۳۲ کال يا ۶۳۴ ميلادي کال کې وفات شو.

محمد په يوه تاريخي شرايطو کې ژوند کاوه چې د ابوکالبيتيک توقعات شتون درلود او د هغه وخت عيسويانو، زردشتيانو او يهودانو فکر کاوه چې د نړۍ پای به ډير ژر راشي. محمد او د هغه مذهبي غورځنگ له خپل تاريخي شرايطو څخه جلا نه و.

د قيامت د نزد يا حتی د پيل خبرداري د قرآن او د محمد (ص) د پخوانيو احاديثو د محتوا يوه لويه برخه تشکيلوي او د هغه معاصر غير اسلامي سرچينې د محمد صلی الله عليه وسلم د حرکت د الهی اړخ گواهي ورکوي.

د پايلې په توګه، ځينې پوهان محمد يو "ابوکالبيتيک مبلغ" ګڼي او د اسلام ابتدايي حرکت په مقدس ځمکه او بيت المقدس کې مرکز و. برعکس، د څيړونکو يوه ډله هغه يو عملي اصلاح کونکی ګڼي چې د خپلو اهدافو د ترلاسه کولو لپاره د الهام اخطارونو څخه کار اخلي. د قرآن تصنيف محمد ته منسوب دی. قرآن کریم د احاديثو او احاديثو ترڅنگ د اسلامي شريعت اصلي سرچينه ده.

مسلمانان محمد د خپل ځان لپاره نمونه ګڼي او د هغه د زيرون او مړينې سره تړلو وړو ته درناوی کوي. د هغه له مړينې وروسته،

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د هغه پيروان چې وروسته د "مسلمان" په نامه ياد شول، د هغه د جانشينۍ په اړه اختلاف درلود او د سني او شيعه په گډون په بيلابيلو ډلو وویشل شول.

محمد (ص) په اسلامي هنر او ادب کې ډېرې څېرې لري، ډېر عکسونه يې اخېستل شوي او ډېر شعرونه يې بيان شوي دي.

د منځنيو پيړيو عيسويانو لپاره، محمد د يو چالاک سري يا بت په توگه پيژندل کيده چې مسلمانان يې عبادت کوي.

په ۱۹مه او شلمه پېړۍ کې د څېړنيزو کتابونو په ليکلو سره د ده په وړاندې د غربي ټولني ځيني منفي نظرونه کم شول.

د محمد صلی الله عليه وسلم ژوند او اعمال تل د ځينو غير مسلمانانو لخوا نيوکې شوي.

محراب:

محراب په جومات کې هغه محراب دی چې د قبلي لوري ته اشاره کوي او معمولاً د جماعت امام د لمانځه پر مهال په هغه کې ولاړ وي.

محراب په خپل اوسني شکل کې د اسلام په پيل کې شتون نه درلود. دا ځای د ډېرې تختې يا بل څه بدل کړي چې د قبلي لور يا د رسول الله صلی الله عليه وسلم د لمانځه موقعيت بڼي.

مدرسه:

مدرسي په خپل اسلامي غوښتنليک کې هغه مرکزونه شامل دي چې د ديني زده کړو او نورو علومو سره په دوديز ډول او اوږد تاريخ لري.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په فارسي او عربي ژبو مکتب د هر ډول علومو او علم د زده کړې
خای دی چې په همدې عمومي مفهوم کې دی.
خو په اسلامي اصطلاح کې په لومړي ځل هغو دوديزو ديني او
علمي مرکزونو ته ويل کېږي چې پخوا په اسلامي خاورو کې موجود
وو.

او نن ورځ په اروپايي ژبو کې د مدرسې اصطلاح يوازې همدا معنی
لري.

په اسلامي اصطلاح کې ښوونځي هغه عامه، خانگري او جامع
ښوونځي دي چې په قرآني، ديني او علمي برخو کې فعال وي.
د اسلام په لومړيو کې هيڅ ليکل شوي ښوونځي شتون نه درلود او
په ښوونځيو، جوماتونو يا کورونو کې تنکي ځوانان په دوديز ډول د
قرآن کريم لوستل او بيا په عمومي ډول لوستل او ليکل زده کول،
چې دا يو له لومړنيو شيانو څخه و چې مسلمان تنکي ځوانان يې زده
کړل.

د اسلام په پيل کې لومړنی مکتب په مکه کې د ارقم بن ابی ارقم
کور گنل کېدی شي، چېرې چې مسلمانان د محمد، د اسلام د پيغمبر،
د قرآن کلمې او د هغه د روحاني لارښوونې اوريدلو لپاره راټول
شوي وو.

وروسته په اسلام کې لويې مدرسې لکه نظامی او مدرسې جوړې او
تدوين شوې.

معمار:

هغه څوک چې ودانۍ ډيزاين کوي او د دوی په جوړولو کې
مشوره ورکوي.
او يا هغه څوک چې يو پلان يا تړون ډيزاين او لارښود کوي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

معماری ماسټر (M. Arch، يا MARch)

د معماری په برخه کې مسلکي سند دی چې فارغ شوي د مسلکي اعتبار ورکولو مختلف مرحلو (انټرنشپ، ازموينې) څخه تيريري چې پایله يې د جواز ترلاسه کول دي.

معماري دوکتورا:

په معماری کې تر ټولو لوړه درجه ده، او که تاسو غواړئ نور لار شئ، تاسو کولی شئ د معماری ډاکټر (D. Arch) سره. يوازې يو برنامه شتون لري چې د ملي معماری اعتبار ورکولو بورډ لخوا تاييد شوی. تاسو کولی شئ په مانوا کې د هاوایي پوهنتون کې د معماری په برخه کې د دوکتورا سند ترلاسه کړئ

د معماری توضیحات

د معماری توضیحات په ورته وخت کې د هنر بڼه، د همکارۍ پروسه، پوهه او د کلتور انعکاس دی. معماری مختلف ستایلونه لري چې د وخت دورې يا جغرافيايي او کلتوري ځانگړتياو پر اساس وپشل کیدی شي.

خو د معماری په ټولو ډولونو کې داسې بنسټيز اصول شته چې مشترک دي او په يو ډول د معماری ژبه جوړوي.

دا اصول هغه ميتودونه او ځانگړتياوې دي چې مور يې شکلونه جوړوو، ستایلونه تعقیبوو، خلاقیت تمرین کوو، او بنکلا او افادیت رامنځته کوو.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

معماری:

د معماری تعریف (مهرزي، ولادگاري يا رازگاري) د ودانيو او نورو فزيکي جوړښتونو د ډيزاين او جوړولو طريقه ده. معماری او د دې سره په تړاو کې د ډيزاين نور ساينسي مضامين لکه ښاري ډيزاين، د منظرې معماری، داخلي ډيزاين او داسې نور، يوځای د چاپيريال ډيزاين رامینځته کوي.

د معماری اصول:

ښکلا، همغږي او افاديت ټول د معماری اصولو د سمې کارونې پایلې دي.

دا اصول او د معماری اساسات د معمارانو سره مرسته کوي ترڅو پوه شي چې څه بايد لومړيتوب ورکړي او په پروژو کې د عمل حدود وټاکي.

دا اصول هم د جماليات له اصولو سره مستقيم تړاو لري، او د دوی په کارولو سره تاسو کولی شئ د ځانگړي ډيزاين سره ښکلې ودانۍ جوړې کړئ.

د معماری او ه اصول په لاندې ډول دي:

- توازن
- تال
- ټينگار
- تناسب او پيمانه
- بصري حرکت
- برعکس
- يووالی

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

۱- توازن:

توازن د معمارۍ يو له لومړيو اصولو څخه توازن هغه هنر دی چې د عناصرو لکه جوړښت او بڼې، بصري وزن، رنگ، جوړښت او شيانو څخه کار اخلي ترڅو د ثبات احساس رامنځته کړي. تل په ياد ولرئ چې هر هغه عنصر چې تاسو يې د معمارۍ په جوړولو کې کاروئ يو ځانگړی وزن لري. د مثال په توگه، په سمیټي توازن کې، تاسو ممکن د مختلف رنگونو سره مواد وکاروئ مگر د ودانۍ د مخ دواړو خواو په مساوي توگه.

د معمارۍ په اصولو کې توازن

په معمارۍ کې د توازن ځينې ډولونه په لاندې ډول دي:

• متناسب يا رسمي توازن:

په دې ډول توازن کې يو غير مرئی يا فرضي مرکزي کرښه ده چې ودانۍ په دوو برخو ویشي او په دواړو برخو کې د شکل، رنگ او نور ځانگړتياوې يو شان وي. همغږي د ايراني او اسلامي ودانيو په معمارۍ کې ډيره کارول کيږي.

• غير متناسب يا غير رسمي توازن:

په غير متناسب توازن کې، د ودانۍ دواړه اړخونه يو شان بصري ځانگړتياوې نه لري، مگر د يوې خوا هره ځانگړتيا د بلې خوا مختلف غبرگون لري.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د مثال په توگه، په يوه اړخ کې د بالکوني نشتوالي لپاره جبران کول، تاسو ممکن په بل اړخ کې لوی کړکۍ وکاروئ.

• د شعاع توازن:

په راديال يا تابکاری توازن کې، ټول اجزا په يوه دایره کې تنظيم شوي، لکه د گل د پانو په څیر، د مرکزي نقطې شاوخوا. په کلاسیک معمارۍ کې د آرچونو او گنبدونو جوړښت دا ډول همغږي لري.

• عمودی توازن:

په دې ډول همغږي کې، د کرښې پورتنۍ او ښکته برخې دواړه یو شان وي. په دې طریقه کې، د سمیټري کرښه په افقی ډول رسم شوی.

• افقي توازن:

د مخ او داخلي ځای دواړه چپ او ښي اړخونه مساوي او ورته برخې لري. دا ډول سمیټري په کلاسیک ستایل کې هم خورا مشهور دی.

۲- تال:

تال د معمارۍ په جوړولو کې دوهم اصل معمارۍ له څلورو بنسټیزو عناصرو څخه جوړه ده، یعنې نقطه، کرښه، الوتکه او حجم، په حقیقت کې، دا د خښتو، کانکریټ او شیشي څخه ډیر دی.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

هر معماري ډيزاين د دې وړتيا لري چې د هنر کار وي او د اوسيدونکو او ليدونکو په ذهنونو ژور تاثير پريږدي.

د دې خلکو په روح باندې د تاثير کولو يوه لاره په معمارۍ کې د تال رامینځته کول دي چې د حرکت تصور او د حرکت او حياتي احساس رامینځته کوي.

د جرمني مشهور شاعر او مفکر جوهان ولفگنگ وون گوپته وويل: "زه معماري منجمد موسيقي بولم" او په زړه پورې خبره دا ده چې تال په موسيقي او معمارۍ کې يو ارثي عنصر دی. په معمارۍ کې تال داسې تعريف شوی:

"بصري حرکت چې د عناصرو د اندازې په تکرار يا بدلولو سره تعريف شوی او رامینځته کيږي".

له همدې امله، په معمارۍ کې تال د عناصرو د تکرار په توگه تعريف کيدی شي لکه کرينې، نمونې، بڼې يا رنگونه په منظم ډول او د ځانگړو وقفو سره.

په معمارۍ کې د تال ځينې ډولونه په لاندې ډول دي:

• منظم تال:

مور هر عنصر په ورته شکل او واټن سره تکرار کوي. دا ډول تال په عصري بناونو کې د هر ډول ودانيو په ساده معمارۍ کې او همدارنگه د اداري او دولتي ودانيو په معمارۍ کې خورا کارول کيږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

• تصادفي تال:

مور عناصر په تصادفي يا غير منظم وقفونو کې ځای په ځای کوو، کوم چې په عصري معمارۍ او پوست ماډرن معمارۍ کې کارول کېږي.

• فراغت شوي تال:

فرض کړئ څو کرکۍ يو بل ته نږدې وي، او د دوی لوړوالی او واټن په ترتيب سره کمېږي.

په دې ډول تال کې، ځينې ځانگړتياوې په تدريجي ډول بدلېږي. دا ډول تال د عصري او پوست ماډرن ودانيو په معمارۍ کې هم په پراخه کچه کارول کېږي، په ځانگړي توگه د گالريونو په مخونو کې، د غونډې تالارونو، او عصري او پوست ماډرن سوداگريز کمپليکسونو کې.

۳- ټينگار:

د معمارۍ د اساساتو دريم اصل ټينگار د معمارۍ ډيزاين يو له اصولو څخه دی چې د ليدونکي پام د ودانۍ مرکزي برخې ته راجلبوي. د بېلگې په توگه، د ټايلونو فيروزې رنگ او همدارنگه د جومات د گنبد ځانگړی شکل د مسافرينو پام ځانته راجلبوي. په معمارۍ کې، مور د ټينگار لپاره مختلف عناصر کاروو، په شمول:

اندازه، ځای پرځای کول، شکل، رنگ، رڼا، او د ليکو کارول.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د ټينگار اصولو پلي کولو لپاره عملي حلونه

ټاکنه يوه ستراتيژي ده چې هدف يې په ډيزاين کې يو ځانگړي عنصر ته د ليدونکي پام اړول دي.

د ټاکنه اصول د ډيري ډيزاين برخو کې يو له بنسټيزو اصولو څخه دي ، پشمول د معمارۍ ، منظرې ډيزاين ، گرافیک ډيزاين او فيشن ډيزاين.

د ټينگار اصول پلي کولو لپاره، موږ به ځيني حلونه وپيژنو:

• د ليدونو کارول:

ډيري ډيزاينران د ليد عمومي سمت ټاکلو لپاره يو ځانگړي خطي جريان کاروي.

کله چې تاسو دا جريان بدل کړئ، تاسو ځانگړي ټکي ته پام کوئ چيري چې د ليدو جريان بدل شوی.

د مثال په توگه، که ستاسو ډيزاين افقي کرښې ولري او تاسو ناڅاپه د دوی ترمنځ تشنج رامینځته کړئ، دا به د ودانۍ د يوې ځانگړي برخې په توگه ليدل کيږي.

• د شکلونو کارول:

که تاسو د ودانۍ په يوه برخه کې د ورته شکلونو گروپ کاروئ لکه د ودانۍ مخ ته، د مختلف شکل کارول لکه دايره به سمدلاسه پاملرنه راجلب کړي.

په حقيقت کې، د انسان ذهن روزل شوی ترڅو د دې توپيرونو په لټه کې شي. ځکه چې توپيرونه ذهن ننگوي او د يوې معما په څير دي چې تاسو يې حل کول غواړئ يا يې ومومئ.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

• د روښانتيا کارول:

د تاکيد کولو بله طريقه د رڼا کارول دي. د دې ميتود يو عام مثال د شپې د ودانۍ رڼا ده، کوم چې کولی شي په اسانۍ سره د ودانۍ د مخ ځينې ځانگړتياوې روښانه کړي. دوی يې کوی. د مربع، حلقې او مثلث د عام شکلونو کارول هم په ورته موضوع کې طبقه بندي شوي.

۴- تناسب او پيمانه:

دوه مفکورې چې د معمارۍ څلورم اصول جوړوي د تناسب او پيمانه مهارت د نړۍ د مخکښو معمارانو يو له ځانگړتياوو څخه دی. دا دوه مفکورې هم په ترکيب کې يو له خورا مهم مفهومونو څخه دي. البته، په دې اصولو کې، مور د معمارۍ د اصولو او د جيوميټري او رياضياتي اړيکو اصولو سره معامله کوو، مگر په داسې حالت کې چې دوی د ودانۍ په جماليات کې کارول کیدی شي. په لاندې کې، مور به د دې دوو مفکورو سره اشنا شو.

تناسب:

تناسب د يوې برخې ابعادي اړيکه د بلې برخې سره يا د ټول تناسب نسبت دی چې د تناسب له مخې تعريف شوی. په طبيعت کې، د اجزاوو ترمنځ ډيری طبيعي فټ شتون لري. د بېلگې په توگه، د انسان سر د هغه د لوړوالی يو پر اتمه برخه ده، او د پراخو لاسونو ترمنځ فاصله د بدن د قد سره مساوي ده.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د معمارۍ په نړۍ کې، "سمه" يا "بنکلا" تناسب هغه څه دي چې پخوانيو ساينس پوهانو مورن ته د رياضياتو د تناسب په اساس چې په ټول طبيعت کې عام دي، او دا د برخو ترمنځ بصري همغږي رامنځته کوي.

د مربع، حلقې او مثلث د عام شکلونو کارول هم په ورته موضوع کې طبقه بندي شوي.

پيمانه:

پيمانه د يو بل په پرتله د انفرادي عناصرو نسبي اندازه او د حوالې اندازه ده.

د مثال په توگه، مورن پوهيرو چې د ونو لوړوالی معمولاً د انسان له قد څخه لوړ وي.

د پيماني احساس د قياس د ذهني عادت له امله رامینځته کيږي او په معمارۍ کې هم کارول کيږي.

په ودانيو کې، مورن د انسان بدن د پرتله کولو او پرتله کولو لپاره د اصلي مرجع په توگه کاروو او د کوچني انفرادي برخې لکه دروازي، کرکۍ، د چټ لوړوالی او زمورن د بدن د ابعادو په وړاندې توضيحات اندازه کوو.

۵- بصري حرکت

بصري حرکت؛ د معمارۍ د اصولو پنځم اصل کله چې يو څوک معمارۍ ته گوري، که دا د ودانۍ بهرنی يا داخلي وي، د حرکت يوه ځانگړې نمونه شتون لري چې سترگې يې نيسي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

دا نمونه په بيلابيلو ځانگړتياو کې ريښه کيدی شي او حتی د معمارۍ د نورو اصولو لکه تال د کارولو ډول.

يو نامتو معمار هغه څوک دی چې په سمه توگه پوهيږي چې څنگه د ودانۍ په داخلي او خارجي ډيزاين کې د ليدونکو ليد حرکت وکړي او څنگه په ځينو برخو ټينگار وکړي. مور دې اصول ته د بصري حرکت اصول وايو.

۶- برعکس د معمارۍ شپږم اصل:

توپير او ورته والي د معمارانو په لاس کې دوه عملي وسيلې دي. له بلې خوا، توپير معمولاً ډير ليدل کيږي چيري چې ورته ځانگړتياوې شتون لري.

د معمارۍ د اصولو ترمنځ د تضاد معنی د توپير يا حتی بشپړ توپير رامینځته کول دي.

حقيقت دا دی چې د رنگ، موادو، شکل او کرښو په ټولو برخو کې د ډيری ورته والی او تکرار شتون سترگې او ذهن ستړی کوي. له همدې امله، دا بدندی چې د معمارۍ ډيزاين کې د علاقې رامینځته کولو لپاره د برعکس اصول وکاروئ.

د سپين او تور تر مينځ توپير کارول د برعکس رامینځته کولو يو له خورا عام ډولونو څخه دی.

د رنگونو په ساحه کې، دا کافي ده چې متضاد رنگونه يا رنگونه د پام وړ توپير سره وپيژني.

د شکلونو په نړۍ کې، د يوې ساحې په وړاندې د مکعب کارول يا د حلقې په وړاندې د مربع کارول يو له حلونو څخه دی. برعکس هم کيدای شي د بيلابيلو موادو د استعمال سبب شي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

د مثال په توگه، شيشي او خبتي د انعکاس مقدار او معمولا د رنگ او د موادو ليد ليد له مخي توپير لري.

۷- يووالي:

د معماري وروستي اصول

د يووالي اصول په معماري کې د ليد جوړښت سره معامله کوي.

جوړښت د بصري عناصرو ترمنځ اړيکه معنی لري.

د مثال په توگه، هغه مواد لکه:

لرگي، خبته، شیشه، ډبره او کانکريټ چې مور يې د ساختماني

موادو په توگه کاروو، د چاپيريالي عواملو لکه باد او باران څخه د

اوسيدونکو د ساتني او د جوړښت د مقاومت د زياتولو سربيره، د

جوړښت د جوړولو وسايل هم دي.

ځکه چې د دې موادو هر يو مختلف ليد اغيز لري.

د يووالي د اصولو پنځه عناصر پيژني

هغه طريقه چې مور د ودانولو موادو او معماري ډيزاين عناصرو

سره يوځای په داسې طريقه کاروو چې توليز نظم رامینځته کړي د

يووالي اصول بلل کيږي.

يووالي، چې د معماري اووم اصل دی، پخپله پنځه عناصر لري چې

مور ورسره آشنا يو:

• جوړښت:

د جوړښت کلمه عموما د سطحې بڼه او ځانگړتياوو ته اشاره کوي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په هر صورت، دا د يو څه فزيکي جوړښت يا جوړښت معنی هم کولی شي، په ځانگړې توگه د هغې د برخو اندازه، شکل، او ترتيب په پام کې نيولو سره.

هر ډول جوړښتونه په چټ، ديوال او فرشونو کې ليدل کيدی شي، چې کيدای شي د ډيزاين، د موادو د نرموالي يا نرموالي او نورو شيانو له امله وي.

• رنگ:

دلته د رنگ فکتور، رنگ د رنگ انتخابونو او د رنگ ترکيبونو ته اشاره کوي چې تاسو په خپل معماري ډيزاين کې کارولي دي. رنگ د جماليات يو له مهمو عناصرو څخه دی او د هغې انتخاب د ودانۍ په ښکلا باندې خورا ښه اغيزه لري.

• د رنگ توناليتي:

د تياره او روښانتيا له مخې د رنگونو مختلف درجې ته د رنگ توناليتي ويل کيږي او د رنگ توناليتي کې د رنگونو کارول په معمارۍ کې يووالي فکتور دی.

• هدايت:

هره ودانۍ هغه عناصر لري چې سمت ښيي. په ځينو ودانيو کې، دا عناصر عموماً عمودی او افقی الرېښوونه ښيي.

په عصري او پوست ماډرن ودانيو کې، د ترويج او منحنې کرښو په کارولو ټينگار کيږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

• شکل:

د يووالي په اصولو کې د شکل معنی د شکلونو او شکلونو سره په داسې ډول کارول دي چې يو بنکلی او ځانگړی ټوليز شکل رامینځته کوي.

د معمارۍ اصول:

د معمارۍ اصول؛ پيراميتونه چې په جوړښت کې بڼه او بيان رامینځته کوي.

معمارۍ په ورته وخت کې د هنر بڼه، د همکارۍ پروسه، پوهه او د کلتور انعکاس دی.

معمارۍ مختلف ستايلونه لري چې د وخت دورې يا جغرافيايي او کلتوري ځانگړتياو پر اساس ویشل کیدی شي.

خو د معمارۍ په ټولو ډولونو کې داسې بنسټيز اصول شته چې مشترک دي او په يو ډول د معمارۍ ژبه جوړوي.

دا اصول هغه ميتودونه او ځانگړتياوې دي چې مور يې شکلونه جوړوو، ستايلونه تعقيبوو، خلاقیت تمرین کوو، او بنکلا او افادیت رامینځته کوو.

پدې مقاله کې ، مور به د رينو آرکيټيکچر گروپ ويب پا from څخه د معمارۍ اصول وپيژنو.

د معمارۍ پلان:

پلان په معمارۍ کې په لاندې ډول تعريفوي؛

د فرضي ودانۍ واحد افقی برخه.

په ساده ژبه کې، په معمارۍ کې پلان څه معنی لري؟

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

تصور وکړئ چې له پورته څخه يوې ودانۍ ته گورئ ، د چت ورکيدو سره (د ورته خيالي کټ لخوا لرې شوی) او د ودانۍ داخلي برخې په ښکاره ډول ليدل کيږي. البته، د دې فرضي کټ دقيق موقعيت د سطحې دوه پر دريمه يا درې پر څلورمه برخه لوړوالی دی. د دې لوړوالی څارنه اجازه ورکوي چې ټول اړين توضيحات په پلان کې ښکاره شي. تاسو شايد ليدلي يا اوريدلي وي چې د نقشي کلمه د پلان سره ورته قضيو کې کارول کيږي. مور به د مقالې په دوام کې ورته کلمه وکاروو پلان څه شی دی؟ نو حيرانتيا مه کوئ چې دا دوه کلمې په معنی کې هيڅ توپير نلري.

د معمارۍ هنر:

د معمارۍ هنر د خلکو سره ژوند کوي. معماري بايد د نورو هنرونو سره معشوش نشي. معمارۍ هنر او ټيکنالوژي يوځای ده. دا ممکنه نه ده چې د هنر او ټيکنالوژۍ تر مينځ د معمارۍ ځای لپاره روښانه سرحد وټاکي. مور د لومړيو انسانانو راهيسې د معمارۍ هنر لرو. لرغون پېژندنې دا ادعا ثابتوي. مور سره يوځای شئ ترڅو تاسو ته د معمارۍ هنر په اړه هرڅه ووايي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د معمارۍ فن (په معمارۍ کې فن):

په معمارۍ کې فن
د معمارۍ هنر ستایلوڼه
معمارۍ په بیلابیلو تاریخي، جغرافیایي او ستایلیک ډولونو طبقه
بندي کيږي.

لاندې ستاسو لپاره د معمارۍ هنر ستایلوڼو لنډيز دی:

- ۱- گوتیک ستایل
- ۲- رومنسک ستایل
- ۳- د رینانس انداز
- ۴- د باروک معمارۍ
- ۵- نیوکلاسیکل ستایل
- ۶- نو گوتیک ستایل
- ۷- نور رومانیکي ستایل
- ۸- نوی هنر
- ۹- وحشیانه انداز
- ۱۰- د ساختماني بڼه
- ۱۱- د فدرالي معمارۍ بڼه
- ۱۲- عصري معمارۍ
- ۱۳- رومانتيک انداز
- ۱۴- معاصر معمارۍ ستایل
- ۱۵- پوسټ ماډرن معمارۍ ستایل

د معمارۍ ستیلوڼه:

د معمارۍ ستیلوڼه د بڼو، تخنیکونو، موادو، وخت دورې، سیمې او
نورو تاثیراتو کارولو له مخې معمارۍ طبقه بندي کوي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د معمارۍ ستايل د معمارۍ تاريخ د تكامل مطالعي څخه سرچينه اخلي او له هغې سره راپورته كيږي.

د معمارۍ په تاريخ كې، د گوتيك معمارۍ مطالعه، د بيلگي په توگه، د كلتوري منځپانگي ټول ابعاد شامل دي چې د دې جوړښتونو په ډيزاين او جوړولو كې كارول كيږي.

له همدې امله، د معمارۍ ستايل د معمارۍ طبقه بندي كولو يوه لاره ده، كوم چې د ډيزاين ځانگړتياوو په ټينگار سره، د گوتيك "سايل" په څير داسې كلمو ته لاره هواره كړه.

معمارۍ د اصولو پر بنسټ د خورا ښكلي ودانيو جوړول:

معماران عموماً د بل څه دمخه د كارمندانو غوښتنې او ذوقونه پيژني. دوی بيا د هرې برخې د كارولو پر بنسټ د ودانۍ د جوړولو او ډيزاين په اړه فكر كوي.

راتلونكې ټكي د ښكلا اړخ ته پاملرنه كوي، د معمارۍ ستايل غوره كول، او د ماډل كولو لپاره د معمارۍ نړۍ كې وروستي رجحانات چك كول. دوی ممكن د معمارۍ له دوديزو او ژبنيو ستايلونو څخه نظريات هم ترلاسه كړي.

مگر هغه څه چې خورا مهم دي دا دي چې د دې ټولو پريكړو پلي كول يوازې د معمارۍ له اصولو سره آشنا او د دوی كارولو سره ممكن دي.

همدارنگه، دا هم بده نه ده چې پوه شي، د نوښتگرو نظرونو د جوړولو او پلي كولو لپاره د دې اصولو څخه سرغړونه يوه عامه طريقه او د حل لاره ده چې پرمخ لاړ شي او خورا ښكلي معماري ډيزاينونه رامینځته كړي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مکه:

مکه (عربي: مدينة مكة) د سعودي عربستان په سلطنت کې د يوه ښار نوم دی چې په عربي ټاپووزمه کې پروت دی.

مکه د سعودي عربستان يو له تاريخي او مهمو ښارونو څخه دی او د کعبې د موقعيت له امله، د مسلمانانو قبله، دا د اسلام تر ټولو مقدس ښار گڼل کېږي.

مکه د اسلام د پيغمبر محمد د زيرون ځای دی.

دا ښار د مسلمانانو لپاره ځانگړی دی او د نورو مذهبونو پيروان ورته د ننوتلو حق نه لري.

ځکه چې د اسلام د سپېڅلي دين د احکامو او د قرآن کریم د آيتونو له مخې دا سيمه يو حرمت گڼل کېږي او د نورو ادیانو لکه عيسويانو، يهودانو او د نورو ادیانو د پيروانو لپاره پکې داخلېدل حرام دي.

دا ښار او د کعبې کور.

د مکې په نوم يو ځای هم په قرآن کې ذکر شوی، خو د مکې له اوسنۍ سيمې او ښار سره يې هويت ثابت نه شي گڼل کېدای.

منبر:

منبر هغه ځای دی چې خطبه پکې ويل کېږي.

ډيری عربي لغت پوهانو د منبر کلمه د عربي ريښې ښار څخه گڼلې ده چې معنی يې لوړه او لوړه ده.

ابن منظور وايي:

هغه ځای ته چې خطيب يې خطبه ورکوي د هغې د لوړوالي له امله منبر بلل کېږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

منار يا مناره:

مخليسي په خپل کتاب کې چې په اسلامي دوره کې د ايران د معمارۍ په نامه يادېږي، منار په لاندې ډول معرفي کوي:

«مينار يا منار د رڼا او رڼا ځای ته ويل کيږي او په اصطلاح کې يوه اوږده او کله ناکله تنگ ودانۍ ده چې د جوماتونو او مبارکو ځايونو ترڅنګ ولاړه وي.

د لمانځه اذان يا د لارښوونکي څراغ په توګه د سرکونو ترڅنګ جوماتونه، کاروان سرايونه، ښوونځي او مېلمستونونه جوړ شوي دي.

مقبره (اديره):

اراماغ معنی مزار، قبر، قبر يا مقبره.

زيارت د هديرې په معنا هم دی؛ د امامانو، علماو او شهيدانو دفن کولو ته هم ويل کېږي.

همدارنګه مقبره نور نومونه هم لري لکه:

موجه، مزار، آستان او توربت.

مقرن:

مقران د معمارۍ د آرائشي عناصرو څخه يو دی چې د ايراني ودانيو په ځانګړي ډول د جوماتونو او مقبرو په ښکلا کې مهم رول لوبوي.

مقران د پرتونو په شکل کې کارول کيږي چې د يو بل په سر کې د ودانيو د سينګار کولو يا په تدريجي ډول له يو جيوميټريک شکل څخه بل ته بدلولو لپاره جوړ شوي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

مقران د گنبدونو په جوړولو کې د اغيزمنو عناصرو څخه شميرل کيدی شي، چې وروسته يې خپل لومړني استعمال له لاسه ورکړ او ډيری يې د سينگار لپاره کارول شوي. مقران معمولاً د چت لاندې د کونجونو په ډوب شوي سطحو کې کارول کيږي، مگر د دې آرائشي عنصر موقعيت د ديوالونو، چتونو، کونجونو او داسې نورو په سر کې کيدی شي.

ځينو معمارانو هم د ودانيو په مخ کې له مقرن څخه کار اخيستی او په جوړولو کې يې دومره مهارت پيدا کړی چې اجازه نه ورکوي چې د ودانی د دروندوالي لامل شي او پر بنسټ يې فشار راوړي.

مېلمستون:

مېلمستون يا هوټل (په انگرېزي: hotel) د استوگنې د کرایې يو ډول دی چې معمولاً د لنډې مودې لپاره خلکو ته په کرایه ورکول کېږي. هوټلونه د ښارونو د استوگنې او سياحت اسانتياوو څخه دي او ډيری يې د مسافرينو او سيلانيانو لخوا کارول کيږي. هوټلونه ډيری خونې لري، ځينې وختونه څو سوه خونو ته رسيږي.

ور يا دروازه:

دروازه د ديوال يا ديوال ته د ننوتلو دروازه ده. په ځانگړې توگه په لوی ښار، کلي، کاروانسرای، کلا او باغ کې، دا د "دروازې" په نوم پېژندل کيږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

ودانيز:

په بل عبارت، ساختمان د ملکي انجینري او معمارۍ په برخو کې د ودانیو یا زیربنا تاسیساتو چمتو کولو لپاره د فعالیتونو یوه ټولګه ته اشاره کوي.

د ساختمان مختلف ډولونه شتون لري لکه د ودانیو ودانول، درانه ساختمانونه او جوړښتونه.

یثرب:

یثرب یو له پخوانیو ښارونو څخه دی چې په ځینو لیکنو کې یې یادونه شوی ده.

دا ښار د هغو ځایونو په منځ کې و چې د ځانګړو ځواکونو یوه ډله پکې اوسېده.

وروسته له هغه چې د معینانو د حکومت څو ورځې تېرې شوې، سبايانو هلته حکومت ونيو.

معلومه ده چې د معین او سبا حکومتونه تل د عربستان په شمالي سیمو کې د خپلې واکمنۍ او نفوذ د پراخولو په لټه کې وو.

همدارنګه، د پولیمي په جغرافیه کې، دا ښار دوه ځله یاد شوی، یو ځل د ایاتراپي په نوم او بل ځل د ایاتریپا په نوم.

د بازنطیم استیفن دغه ښار د یتريپاپولیس په نوم یاد کړی دی دا ښار د تیرو کیسو په روایتونو کې د یثرب او یثرب په نومونو پیژندل شوی دی.

المال چې ته یې پیژني.برنوي وايي، دا د کثافاتو په برخه کې پراخېږي.

ځینو راویانو دا فکر کړی چې دا ښار د یثرب بن کنیه بن مهلیل بن ارم بن ابیل بن اوس بن ارم بن سام بن نوح په نوم ونومول شو او

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

هغه لومړنی کس و چې د نوح عليه السلام د کورنۍ د منتشر کېدو پر مهال دې ځمکې ته راغ .

ځينو نورو فکر کړی چې د يثرب نوم له طراب څخه اخیستل شوی چې معنی يې فساد دی، يا د طغرب څخه چې معنی يې د گناه له امله اخیستل شوی دی او ليکلي دي چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم د طارب سره د کرکې له امله د دې ښار يثرب له نومولو منع کړی او طيبه يې ورته ويلي دي.

بالذري ليکي چې يثرب د عماليقيانو د يوې ډلې د مشر په نوم نومول شوی دی چې د بني ابيل بن اوس بن ارم بن سام له شړلو وروسته له هغه ځايه راوتلی و چې د نوح له زامنو څخه يو دی.

د مدینې نوم چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم له هجرت وروسته يثرب بلل کېده، د مدینې له عربي کلمې څخه اخیستل شوی، چې د ښار او ښار په معنی دی او په لنډه توگه مدینې الرسول ته ويل شوی دی. يا مدینه ۲۹ نومونه لري چې عبارت دي له:

طيبه، طب، مسکينه، عذراء، جبريه، محبوبه، مستحبه، يثرب، نجح، مفيح، اكلة البلدان المحفوفه، مسلمه، مجنون، قدسيه، اسماء، مرزوقه، شافعه، كهيه.

محبوبه، مرحوم، جبريه، مختاره، محرمه، غلبه، بره، تندر، حسيه، دارالبرار، حسنه، دار الخيار، دار الايمان، دار الثاني، دار الحجره، قاسمه، طباطبه.

هجرت:

د "هجر" له مادي څخه "هجر" د وتلو او جلا کولو معنی لري، مهاجرت په اصل کې د بل څخه جلا کول او پريښودل دي. مهاجرت کله ناکله د بدن سره:

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

"... او په بستر کې يې ډډه وکړی."

يا په ژبه او زړه سره وايي:

«زما قوم قرآن پرېښود»

او کله کله له نورو څخه پرې کول په درې واړو (بدن، ژبه، زړه)

سره وي:

"او په هغه څه چې دوی وايي صبر کوه او په هغه څه صبر وکړه

چې دوی (دښمنان) وايي او په داسې طريقه چې دوی يې پرېږدي!"؛

"... او هغه چا چې هجرت کړی، او هغه کسان چې هجرت کړی..."

دا هغه کسان دي چې د کفر له ځمکې څخه د ايمان ځمکې ته هجرت

کوي.

دې ټولو ته مهاجرت ويل کيږي.

هندسه (جيوميټري)

جيوميټري (په عربي ژبه کې د "سائيز" په توگه کارول کيږي) د

رياضياتو يوه څانگه ده چې د شکل، اندازې، د شکلونو نسبي

موقعيت، او د ځای ځانگړتياوو سره معامله کوي.

هغه رياضي پوه چې د جيوميټري په څانگه کې کار کوي د جيوميټر

په نوم يادېږي.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

پايله

۱. پاک الله مسلمانانو ته په نړۍ کې بڼه ځای ور په برخه کړی دی چې شا او خوا سمندر ونه او کوم هېواد چې له سمندر څخه لېرې شتون لري اوچت غرونه او سیندونه په برخه کړي دي.
۲. پاک الله مسلمانانو ته په نړۍ کې د انرژيو بڼې زېرمې ور په برخه کړی چې نورو ته محتاج نه شي، چې نن ورځ ټوله کفري نړۍ له ايلامي هېوادونو خپله انرژۍ لکه: گاز او تیل تر لاسه کوي.
۳. پاک الله مسلمانانو ته په نړۍ د بيبلا بیلو فلزاتو او منرالونو زېرمې ور په برخه کړي دي، چې کفري نړۍ ورته محتاجه او د هغوی نه یې پېري.
۴. پاک الله مسلمانانو ته په نړۍ د ساختماني چارو ډبرو او نورو موادو زېرمې ور په برخه کړي چې تر څو د هغه د خپلو ودانیو کې کار واخلي.
۵. پاک الله مسلمانانو ته په نړۍ بڼه او تود لمر ور په برخه کړی چې په هر موسم کې کولای شي ودانيزې چارې مخ ته یوسي، بڼه کړنه وکړی او د لمر نه بریښنا تولید او ترې گټه پورته کړي.
۶. دا چې پاک الله هر څه مسلمانانو ته تر نورو ډېر ورکړي دي، بیا ولې ډېر اسلامي هېوادونه بیرته پاتې، په خپل منځي جگړو بوخت او زیرمې یې نور، لوتوي؟!...؟؟؟؟

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

٦. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%DDB%۱B%AD%D%AD%AA%https://fa.wikipedia.org/wiki/%D](https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%B%AD%D%AD%AA%https://fa.wikipedia.org/wiki/%DDB%۱B%AD%D%AD%AA%https://fa.wikipedia.org/wiki/%D۱۸,۹,۲۰۲۳,۴:۵۰)
([۸۶%۹C%D۸%](#))، په ورسته له وخته ۱۸,۹,۲۰۲۳,۴:۵۰ لېږلی.
٧. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
[https://ar.wikipedia.org/wiki/%D%D%AD%۸۶%۹D%۸۸%۹AA%D%https://ar.wikipedia.org/wiki/%D](https://ar.wikipedia.org/wiki/%D%D%AD%۸۶%۹D%۸۸%۹AA%D%https://ar.wikipedia.org/wiki/%D۱۸,۹,۲۰۲۳,۴:۵۵)
([۳B](#))، په ورسته له وخته ۱۸,۹,۲۰۲۳,۴:۵۵ لېږلی.
٨. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%D%AD%AA%AC%D۸%AC%DB%https://fa.wikipedia.org/wiki/%D](https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%D%AD%AA%AC%D۸%AC%DB%https://fa.wikipedia.org/wiki/%D۱۸,۹,۲۰۲۳,۵:۰۰)
([C۸%AA%DB%AD%۸۸](#))، په ورسته له وخته ۱۸,۹,۲۰۲۳,۵:۰۰ لېږلی.
٩. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%D%AD%AA%AD%۱B%AD%۹B%https://fa.wikipedia.org/wiki/%D](https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%D%AD%AA%AD%۱B%AD%۹B%https://fa.wikipedia.org/wiki/%D۱۸,۹,۲۰۲۳,۵:۰۵)
[D%۸۸%۹D%۹B%AD%۳B%۸%D۸۶%۹D%۷A%۸AA%D%AD%۳B](#)
([C۸%AF%DB%۸](#))، په ورسته له وخته ۱۸,۹,۲۰۲۳,۵:۰۵ لېږلی.
١٠. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%AF%D%AD%۸۸%۹D%۳B%https://fa.wikipedia.org/wiki/%D](https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%AF%D%AD%۸۸%۹D%۳B%https://fa.wikipedia.org/wiki/%D۱۸,۹,۲۰۲۳,۵:۱۰)
([۸۶%۹D%۷](#))، په ورسته له وخته ۱۸,۹,۲۰۲۳,۵:۱۰ لېږلی.

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

۱۱. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%DB%1B%AD%88%9D%3B%8>
(، په ورسته له وخته ۵:۱۵، ۱۸،۹،۲۰،۲۳ لېږدلی.

۱۲. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%AD%80%9D%88%9D%3B%8>
(، په ورسته له وخته ۵:۲۰، ۱۸،۹،۲۰،۲۳ لېږدلی.

۱۳. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%9D%7A%AD%1B%AD%9B%8>
(، په ورسته له وخته ۵:۲۵، ۱۸،۹،۲۰،۲۳ لېږدلی.

۱۴. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%B%AD%7A%AD%80%9D%7A%8>
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%9AF%D%AD%D%8AA%D%80%9AA%D%AD%7A%AD%1%D87%8>
(، په ورسته له وخته ۵:۳۰، ۱۸،۹،۲۰،۲۳ لېږدلی.

۱۵. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%9D%7A%AD%80%9D%9B%8>
(، په ورسته له وخته ۵:۳۵، ۱۸،۹،۲۰،۲۳ لېږدلی.

۱۶. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%B%AD%3B%AD%84%9D%81%9>

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

[٧%DB%D٨%٩C%٨٦%٩](#)، په ورسته له وخته ٥:٤٠، ١٨،٩،٢٠٢٣ لېدلی.

١٧. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D١B%٨D%٢B%٨D%٨٢%٩>، په ورسته له وخته ٥:٤٥، ١٨،٩،٢٠٢٣ لېدلی.

١٨. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D١B%٨D%٨٥%٩D%٨٢%٩%D١B%٨C%D٨%DB%٢A%٨D%٢B%٨AC%D%٨>، په ورسته له وخته ٥:٥٠، ١٨،٩،٢٠٢٣ لېدلی.

١٩. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%A٨%٨C%D٨%DB%٨٨%٩D%٩>، په ورسته له وخته ٥:٥٥، ١٨،٩،٢٠٢٣ لېدلی.

٢٠. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%٨D%٨٦%٩D%٨A%٨D%٨٤%٩>، په ورسته له وخته ٦:٠٠، ١٨،٩،٢٠٢٣ لېدلی.

٢١. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D١B%٨AD%D%٨D%٠B%٨https://fa.wikipedia.org/wiki/%D١B%٨AD%D%٨D%٠B%٨>، په ورسته له وخته ٥:٠٠، ١٩،٩،٢٠٢٣ لېدلی.

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

۲۲. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%DB%8A%8C%D8%DB%84%9>
C)، په ورسته له وخته ۵:۰۵، ۱۹،۹،۲۰۲۳ لېډلی.

۲۳. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%A%7A%8D%1B%8D%80%9>
B%8D%9)، په ورسته له وخته ۵:۱۰، ۱۹،۹،۲۰۲۳ لېډلی.

۲۴. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://ar.wikipedia.org/wiki/%D1B%8D%0B%8D%80%9>
په ورسته له وخته ۵:۱۵، ۱۹،۹،۲۰۲۳ لېډلی.

۲۵. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%DB%1B%8D%88%9D%80%9>
C%8DB%86%9D%7A%8AA%D%8C%D)، په ورسته له وخته ۵:۲۰، ۱۹،۹،۲۰۲۳ لېډلی.

۲۶. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
[https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%9AD%8%9D%84%9D%7A%8](https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%9AD%8%9D%84%9D%7A%8https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%9AD%8%9D%84%9D%7A%8)
86%9D%0)، په ورسته له وخته ۵:۲۵، ۱۹،۹،۲۰۲۳ لېډلی.

۲۷. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%8D%1B%8C%D8%DB%7A%8](https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%8D%1B%8C%D8%DB%7A%8https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%8D%1B%8C%D8%DB%7A%8)
86%9D%7)، په ورسته له وخته ۵:۳۰، ۱۹،۹،۲۰۲۳ لېډلی.

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

.....

۲۸. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%DB%9DA%A%1B%AA%D%8](https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%DB%9DA%A%1B%AA%D%8https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%DB%9DA%A%1B%AA%D%8)
په ورسته له وخته ۵:۳۵، ۱۹،۹،۲۰،۲۳ لېږلی.

۲۹. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%A%8A%8D%2B%8D%7A%8](https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%A%8A%8D%2B%8D%7A%8https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%A%8A%8D%2B%8D%7A%8)
په ورسته له وخته ۵:۴۰، ۱۹،۹،۲۰،۲۳ لېږلی.

۳۰. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%A%8BA%D%8D%81%9D%7A%8](https://fa.wikipedia.org/wiki/%A%8BA%D%8D%81%9D%7A%8https://fa.wikipedia.org/wiki/%A%8BA%D%8D%81%9D%7A%8)
په ورسته له وخته ۵:۴۵، ۱۹،۹،۲۰،۲۳ لېږلی.

۳۱. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%8%9DA%AF%D%86%9D%8A%8](https://fa.wikipedia.org/wiki/%8%9DA%AF%D%86%9D%8A%8https://fa.wikipedia.org/wiki/%8%9DA%AF%D%86%9D%8A%8)
په ورسته له وخته ۵:۵۰، ۱۹،۹،۲۰،۲۳ لېږلی.

۳۲. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چې سرليک يې دا)
[https://fa.wikipedia.org/wiki/%B%8D%9DA%A%7A%8BE%D%9](https://fa.wikipedia.org/wiki/%B%8D%9DA%A%7A%8BE%D%9https://fa.wikipedia.org/wiki/%B%8D%9DA%A%7A%8BE%D%9)
په ورسته له وخته ۵:۵۵، ۱۹،۹،۲۰،۲۳ لېږلی.

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

۷%۹D%۸۸%۹D%۶A%۸D%۸۴%۹D%۷
په ورسته له وخته ۲۰،۹،۲۰۲۳، ۸:۵۵ لېدلی.

۵۴. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%DB%۷A%۸D%۲B%۸C%D%۸>
په <https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%۱B%۸C%D%۳B%۸D%۸۸%۹D%۹> ،
ورسته له وخته ۲۰،۹،۲۰۲۳، ۹:۰۰ لېدلی.

۵۵. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://ps.wikipedia.org/wiki/%DA%AB%D%A%۸D%۸۰%۹D%۷A%۸>
په ورسته له وخته ۲۰،۹،۲۰۲۳، ۹:۰۵ لېدلی.

۵۶. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://ps.wikipedia.org/wiki/%DA%AB%DB%۸%۹D%۸۶%۹C%D%۸>
په ورسته له وخته ۲۰،۹،۲۰۲۳، ۹:۱۰ لېدلی.

۵۷. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%DA%AF%DB%۸۷%۹D%۸۶%۹C%D%۸>
په <https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%۳B%۸C%D%۸DB%۸A%۸%۸%۸۸%۹D%۶A%۸D%۷A%۸D%۳B%۸C%D%۸DB%۸A%۸%۸> ،
ورسته له وخته ۲۰،۹،۲۰۲۳، ۹:۱۵ لېدلی.

۵۸. لنډ مطلب له ويکي پېديا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D%A%۸%۹C%D%۸DB%۷A%۸D%۸۰%۹>
په ورسته له وخته ۲۰،۹،۲۰۲۳، ۹:۲۰ لېدلی.

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

.....

۵۹. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%DB%84%D8%A8%D8%A0%91https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%DB%84%D8%A8%D8%A0%91>
(۱)، په ورسته له وخته ۹:۲۵، ۲۰۲۳، ۲۰، ۹، لېږلی.

۶۰. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D8%A8%D8%A6%91https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D8%A8%D8%A6%91>
(۱)، په ورسته له وخته ۹:۳۰، ۲۰۲۳، ۲۰، ۹، لېږلی.

۶۱. لنډ مطلب له ويکي پېډيا څخه چي سرليک يي دا)
<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D8%A8%D8%A6%91https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D8%A8%D8%A6%91>
(۱)، په ورسته له وخته ۹:۳۵، ۲۰۲۳، ۲۰، ۹، لېږلی.

۶۲. بېلا بېل انځورونه له گوگل سايت څخه (www.Google.com)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د چاپ شويو کتابونو لېست

۱. معماري افغانستان
۲. اطلاعات، اصول و قواعد طراحي در معماري (بخش شفاخانه ها)
۳. راهنمود طلايي
۴. (برای اساتيد انستيتوت های تخنيکي و ساختمانی افغانستان)
۵. رسم تخنيک (گامی به سوی دنياي انجینري) جلد اول
۶. رسم تخنيک (گامی به سوی دنياي انجینري) جلد دوم
۷. اطلاعات، اصول و قواعد طراحي در معماري (بخش اداري)
۸. معماري اصیل شهر کابل (مراځخاني)
۹. معماري شهر کابل (بی بی مهرو)
۱۰. افغانستان در قرن تکنالوژي
۱۱. زونبندي اقليم و زلزله افغانستان
۱۲. صدقه جاريه/ دنياي انجینري
۱۳. آموخته های ناب از طراحي تا نظارت جلد اول (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)
۱۴. داستان حقيقي با مقياس معماري
۱۵. فرار از کشور- با تصاویر مستند
۱۶. نقش دانشمندان مسلمان در فن معماري و مهندسي
۱۷. پخسه در افغانستان
۱۸. بنيا نگذاري اولين مساجد توسط افغانها در آستراليا
۱۹. آموخته های ناب از طراحي تا نظارت جلد دوم (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۱۹. منار جام – الهامی برای قطب منار
۲۰. آموخته های ناب از طراحی تا نظارت
جلد سوم (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)
۲۱. جام یا کلیان (کلان)
۲۲. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد اول
۲۳. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد دوم
۲۴. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد سوم
۲۵. چپر ته چي قانون نه شته (گډوډي د افغانستان په معمارۍ کې)
۲۶. مږنه جو ما تونه ،، پخوا او نن ،،
۲۷. هله جور کو (نی پخسه – مقاوم زلزله)
۲۸. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش مساجد)
۲۹. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش مکاتب)
۳۰. هنر و صنعت چوب در مرادخانی
۳۱. هنر و پیشه حکاکي - زرگری در مرادخانی
۳۲. هیچ (چهل داستان واقعی)
۳۳. معماری اصیل شهر کابل
- (تشریح مورخ ۱۷ ماه میزان سال ۱۴۰۱ پوهنتون پولی تخنیک
کابل)
۳۴. ۴۰- چهل
۳۵. مجنون او گلچپن (پښتو ناول)
۳۶. در جستجو (ناول به زبان دری)
۳۷. تفاوت ها تفاوت می آورد (کتاب تصویری)
۳۸. مجموعه از دروس دینی مولوی صاحب خیرالله مخدوم
(جلد اول)

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

---

۳۹. برف ها آب ميشود
۴۰. رسم و تخنيک (گامی به سوی دنیای انجینری) جلد سوم
۴۱. آرزو و امید (ناول به زبان دری)
۴۲. بودا بنکاري (پښتو ناول)
۴۳. د اسلامي معمارۍ پيل
۴۴. نامنوني ژوي (پښتو ناول)
۴۵. حيوانات شوخ (ناول به زبان دری)
۴۶. مجموعه از دروس دینی مولوی صاحب خیرالله مخدوم
(جلد دوم)
۴۷. د شپېلی مینه (مه یڼه) په کچه گری کې (پښتو ناول)
۴۸. حشمت خان د کلا معماري
۴۹. د افغان الک او آذري جلی مینه (پښتو ناول)
۵۰. د وچو بڼونه او پارکونو معماري
۵۱. د یوې بنونکې مینان په یوه ټولگي کې (پښتو ناول)
۵۲. د ژرنده گري ماما مینه
۵۳. په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

په اسلامي نظام کي ودانيز پرمختگ

د کار لاندې کتابونو لېست

۱. مجموعه از دروس دینی مولوی صاحب خیرالله مخدوم
(جلد سوم)
۲. سرغندوی (ناب، مشهور) پوږي
۳. لیونی لېوه
۴. بې زده کړې پوی
۵. شپنه ادې
۶. کوشنی سوداگره
۷. سپین کارغه
۸. سور تنور
۹. خره بیزو
۱۰. بندي مرغه
۱۱. توده پرستن
۱۲. د ژوند پای

په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ

د امکان او وخت په صورت کې

۱. پخسه در افغانستان (به زبان انگلیسی)
۲. تاریخ معماری افغانستان
۳. حویلی های آسمان خراش
۴. ارتباط گذشته، حال و آینده در معماری
۵. استعداد، سرعت و اقتصاد در معماری افغانستان
۶. شیطان چراغ
۷. خاطره ها

Buildings Development in the Islamic System

Written by: Architect PhD
Hashmatullah Atmar
October / November -2024

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**